

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

SAFİYYE BİNT HUYEY
-NAKLETTİĞİ VE HAKKINDA NAKLEDİLEN HADİS
RİVAYETLERİ-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜMEYYE BAŞKALDIRIM

DANIŞMAN
PROF. DR. HURİYE MARTI

KONYA 2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeyye BAŞKALDIRIM		
	Numarası	17810601109		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	SAFİYYE BİNT HUYEY -NAKLETTİĞİ VE HAKKINDA NAKLEDİLEN HADİS RİVAYETLERİ-			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Sümeyye BAŞKALDIRIM

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeyye BAŞKALDIRIM		
	Numarası	17810601109		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Huriye MARTI		
Tezin Adı	SAFİYYE BİNT HUYEY -NAKLETTİĞİ VE HAKKINDA NAKLEDİLEN HADİS RİVAYETLERİ-			

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşlerinden biri de Hayber Gazvesi’nden sonra azat edip kendisiyle evlenmiş olduğu Safiyye bint Huyey’dir. Hz. Safiyye aslen Yahudi olup Benî Nadîr ve Benî Kurayza’nın hanımefendisi iken Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlenerek müminlerin annelerinden biri olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile dört yıl kadar evli kalan Hz. Safiyye’den önemli konularda pek çok hadisin bize ulaştığı görülmektedir.

Rivâyet ettiği hadislere ve hakkında nakledilen rivâyetlere hadis kitaplarında çokça rastlanılmaktadır. Kütüb-i Tis’a içerisinde ise altı rivâyeti bulunmakta ve hakkında çeşitli konularda yaklaşık yüz elli civarında hadis rivâyet edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Safiyye, Hz. Peygamber, Rivâyet, Hadis, Hayber.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Sümeyye BAŞKALDIRIM		
	Student Number	17810601109		
	Department	Basic İslamic Sciences / Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Prof. Dr. Huriye MARTI		
Title of the Thesis/Dissertation	SAFIYYA BINT HUYAYY -NARRATIONS OF AHADİTH AND HADİTH NARRATIONS ABOUT HER-			

One of the wives of the Prophet (pbuh) is Safiyya bint Huyayy, whom he was married to after the Battle of Khaybar. Safiyya was originally Jewish and was from Bani Nadir and Banu Qurayza. She became one of the mothers of the believers by marrying the Prophet (pbuh). They were married for four years. Many important Ahadith are handed down from Safiyya.

The Ahadith she narrated and the narrations about the Prophet (pbuh) are encountered in hadith books. There are six narrations in Kutub-i Tis'a and about one hundred and fifty ahadith are narrated on various subjects.

Keywords: Safiyya, The Prophet, Narration, Hadith, Khaybar.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SINIRLARI	1
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	2
4. SAFİYYE BİNT HUYEY BİN AHTAB'IN HAYATI.....	5
4.1. Adı, Doğumu, Nesebi ve Künyesi	5
4.2. Ailesi ve Yakınları	7
4.3. Hz. Peygamber'den Önce Yaptığı Evlilikler	9
4.4. Hz. Peygamber İle Evliliği.....	10
4.5. Rüyası	14
4.6. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Hz. Safiyye'yi Kıskanması.....	14
4.7. Vefatı	16
5. KİŞİLİĞİ.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

SAFİYYE BİNT HUYEY'İN NAKLETTİĞİ RİVÂYETLER

1. Sû-i Zana Sebep Olacak Davranışlardan Kaçınmak Gerektiği Hadisi	21
1.1. Rivâyetin Tahriri	23
1.1.1. Buhârî'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli.....	23
1.1.3. Ebû Dâvud'da Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	38
1.1.4. İbn Mâce'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	39
1.1.5. Dârimî'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	41
1.1.6. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli.....	41
1.2. Rivâyetin Metni	42
2) Bir Ordu Ka'be'ye Saldırmak İçin Yola Çıkacak Hadisi.....	47
2.1. Rivâyetin Tahriri	48
2.1.1. Tirmizî 'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli.....	48

2.1.2. İbn Mâce’de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	51
2.1.3. Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	52
2.2. Rivâyetin Metni	54
3) Nebîze’l-Cerr Hadisi	56
3.1. Rivâyetin Tahrîci	58
3.1.1. Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	58
3.2. Rivâyetin Metni	61
4) Kocam Muhammed, Babam Harun, Amcam Musa Hadisi	65
4.1. Rivâyetin Tahrîci	66
4.1.1. Tirmizî ‘de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	66
4.2. Rivâyetin Metni	69
5) Hz. Zeyneb’in Hz. Safiyye’ye Devesini Vermemesi İle İlgili Hadis	71
5.1. Rivâyetin Tahrîci	74
5.1.1. Ahmed b. Hanbel’in el-Müsned’inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	74
5.2. Rivâyetin Metni	77
6) “Yarattıkların Adedince Seni Tesbih Ederim” Hadisi	78
6.1. Rivâyetin Tahrîci	79
6.1.1. Tirmizî ‘de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli	79
6.2. Rivâyetin Metni	80

İKİNCİ BÖLÜM

SAFİYYE BİNT HUYEY HAKKINDA NAKLEDİLEN RİVÂYETLER

1. Hayızlı Kadından Vedâ Tavafının Düşeceği İle İlgili Rivâyetler	84
2. Hayber Gazvesi İle İlgili Rivâyetler	88
2.1. Hz. Peygamber’in Hz. Safiyye’yi Kendisine Alması	92
2.2. Hz. Peygamber’in Hz. Safiyye’yi Yedi Kişi Karşılığında Satın Alması	92
2.3. Hz. Safiyye’nin ‘Safi’den Olması	93
2.4. Hz. Peygamber’in Hz. Safiyye’yi Azat Edip Onunla Evlenmesi ve Hz. Safiyye’nin Mehri	94
2.5. Hz. Safiyye’nin Düğün Yemeği (Hays)	96
2.6. Hz. Peygamber’in Sahâbîlere Hz. Safiyye’yi Anneleri Olarak Tanıtması ve Yemek İkramı	98

2.7. Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye İle Evlendikten Sonra Üç Gün Yanında Kalması	99
2.8. Hayber Dönüşü Sırasında Hz. Peygamber ve Hz. Safiyye'nin Deveden Düşmesi	101
3. Hz. Peygamber'in Eşlerinin İki Gruba Ayrılması İle İlgili Rivâyetler	102
4. Medine'ye İlk Geldiğinde Hz. Âişe'nin Hz. Safiyye'yi Görmeye Gitmesi İle İlgili Rivâyetler	105
5. Bal Şerbeti Olayı İle İlgili Rivâyetler	106
6. Hz. Âişe'nin Hz. Safiyye'nin Tabağını Kırmayı İle İlgili Rivâyetler	110
7. Hz. Âişe'nin Hz. Safiyye'yle İstihza Etmesi İle İlgili Rivâyetler	114
8. Hz. Peygamber'in Eşleri Arasındaki Gün Taksimi İle İlgili Rivâyetler	115
9. Hz. Safiyye'nin Gününü Hz. Âişe'ye Vermesi İle İlgili Rivâyetler	118
10. Hz. Safiyye'nin Yahudi Akrabasına Vasiyet Etmesi İlgili Rivâyetler	120
11. Hz. Ali'nin Faziletlerinden Biri Olarak Hz. Safiyye'yi Getirmesi ile İlgili Rivâyetler	121
12. Hz. Ömer'in Hz. Safiyye'ye Feyden Bir Pay Vermemesi İlgili Rivâyetler ...	123
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	131

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn, bin, oğlu
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSTEM	: İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ty.	: Tarih yok
v.dğr.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzerleri

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'de beyan edildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ilk ve en önemli görevi insanlara Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmek anlamına gelen tebliğ görevidir. O (s.a.v.) bu görevini yerine getirirken Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara bildirmekle kalmamış, yeri geldiğinde bu emir ve yasakları insanlara açıklamış ve onları maddi ve manevi kirlere arındırmanın yollarını göstermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu ve diğer görevlerini yerine getirirken daha sonra hadis denilen ve bu bilgilerin kaynağını oluşturan bir muhteva oluşmuştur. İşte bu muhteva sahâbîler tarafından bizlere aktarılmıştır.

Sahâbe Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra İslamı en güzel şekilde yaşayan bir topluluk olarak kendilerinden sonrakilere örnek olmuş bir nesildir. Bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'den duydukları, gördükleri, öğrendikleri ve ona nispet edilen her türlü bilgiyi sonraki nesillere aktararak bu bilgilerin bize ulaşmasını sağlayan en önemli kaynak olarak kabul edilmişlerdir. Bunların içinde her zaman Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında yer alan belki de birçok sahâbeden daha çok onun hayatına muttali olan eşleri de vardır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in o eşlerinden biri de Hayber Gazvesi'nden sonra azat edip kendisiyle evlenmiş olduğu Safiyye bint Huyey'dir. Hz. Safiyye aslen Yahudi olup Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın hanımefendisi iken Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlenerek müminlerin annelerinden biri olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile dört yıl kadar evli kalan Hz. Safiyye hayızlı kadından veda tavafının düşeceği, sû-i zanna sebep olacak davranışlardan kaçınmak gerektiği, nebîze'l-cerrin haramlığı gibi önemli pek çok hadisin bize ulaşmasını sağlayarak hadis ilmine hizmet eden kadın sahâbîler arasında yer almaktadır.

Hz. Safiyye'nin naklettiği ve hakkından nakledilen rivâyetler üzerine olan bu çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, sınırları, yöntem ve kaynakları açıklandıktan sonra Hz. Safiyye'nin hayatı ve kişiliği hakkında bilgiler verilerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde Safiyye bint Huyey'in rivâyet ettiği hadislere yer verilmiştir. Bu hadisler isnâd ve metin açısından değerlendirmeye tabi tutularak hadis ilmi açısından sıhhat durumları ortaya

konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Hz. Safiyye hakkında rivâyet edilen hadisler tespit edilip aktarılmıştır. Her iki bölümde de aktarılan rivâyetler Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırılmıştır.

Son olarak bu konuyu çalışmam hususunda beni teşvik eden, çalışma süresince benden desteğini hiç esirgemeyen ve yoğunluğuna rağmen bana vakit ayıran danışman hocam Prof. Dr. Huriye Martı'ya şükranlarımı sunarım. Bu zorlu süreç boyunca her daim yanımda olan ve beni destekleyen dostlarıma ve yakınlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden başarı ise Allah'tandır.

SÜMEYYE BAŞKALDIRIM

Konya 2022

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmamızın konusunu Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlenip müminlerin annelerinden biri olan Safiyye bint Huyey'in naklettiği ve hakkında nakledilen hadis rivâyetlerinin tespiti ve değerlendirmesi oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetini sonraki nesillere aktarma hususunda önemli bir yere sahip olan sahâbîler içerisinde hanım sahâbîler de vardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinden ve yakınlarından pek çok hanım sahâbînin rivâyetlerinin hadis kitaplarında yer aldığını görmekteyiz. Bu anlamda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin de rivâyet ettiği hadisler onun hayatına en çok muttali olan kimseler olarak bizim için önemlidir. Hz. Safiyye de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinden biri olarak rivâyetleri üzerine çalışılması gereken önemli hanım sahâbîlerden biridir.

Eşlerinden Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Zeynep, Hz. Cüveyriye, Hz. Ümmü Habîbe, Hz. Sevde, Hz. Meymûne gibi -birkaçı hariç- neredeyse hepsinin hayatı ve rivâyetleri hakkında birtakım çalışmalar yapılmıştır. Ancak yaptığımız araştırma sonucu Safiyye bint Huyey'in rivâyetleri hakkında müstakil bir çalışma olmadığını gördük. İşte o çalışmalardan bir tanesi olabilmesi ve eksik olan parçalardan birini tamamlayabilmesi adına Safiyye bint Huyey'in hadis ilmi açısından konumunu tespit edebilmek bizim için önem arz etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SINIRLARI

Bu çalışmanın amacı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşi olan Hz. Safiyye'yi daha yakından tanımak, rivâyet ettiği hadisleri ve hakkında nakledilen rivâyetleri tespit edip değerlendirmesini yapmaktır. Bu şekilde Hz. Safiyye'nin hadis ilmindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerinin rivâyet ettikleri hadisleri bilmenin hadis ilmi açısından önemli olduğuna inanmaktayız.

Bu çalışmamızda Hz. Safiyye'nin hem rivâyet ettiği hadisler hem de hakkındaki rivâyetler çalışmamızı çok fazla uzatacağı düşüncesi ile Kütüb-i Tis'a ile sınırlandırılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bu çalışmada kaynak tarama ve veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Konuyla ilgili kaynaklar taranarak gerekli veriler toplanıp, daha sonra elde edilen bu veriler değerlendirilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu yöntem ışığında çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, yöntem ve kaynakları anlatıldıktan sonra Safiyye bint Huyey'in hayatı ve kişiliği hakkında gerekli olan bilgiler verilerek konu genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bu bölümde bize kaynaklık eden kitapların başında meğâzî, siyer ve tabakat kitapları ile birlikte tez, makale ve ansiklopedi kitaplarının bu konuyla ilgili maddeleri yer almaktadır. Vâkıdî (ö. 207)'nin *Kitâbü'l-Meğâzî*'si, İbn Hişâm (ö. 218)'in *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si, İbn Sa'd (ö. 230)'in *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kübrâ*'sı, Belâzürî (ö. 279)'nin *Ensâbü'l-Eşraf*'ı, İbn Abdülber (ö. 463)'in *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ı, İbnü'l-Esîr (ö. 630)'nin *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'si, Mizzî (ö. 742)'nin *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*'i, Zehebî (ö. 748)'nin *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*'sı, İbn Kesîr (ö. 774)'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si, İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852)'nin *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*'si sıkça yaralandığımız kaynaklar arasında yer almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Safiyye bint Huyey'in rivâyet ettiği hadisler ele alınmıştır. Söz konusu bu rivâyetler tespit edilip sonra bu rivâyetlerin durumu hadis ilmi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle Kütüb-i Tis'a içerisinde Safiyye bint Huyey'in rivâyet ettiği hadislerin sayısı tespit edilip bütün tarîkleri toplanmıştır. Daha sonra bu rivâyetlerin kaynaklara göre dağılımı tablo halinde gösterilmiştir. Bu hadisler ve hadislerin farklı tarîkleri tespit edilirken "*el-Mektebetü's-Şâmile*" ve "*Cevâmi'ul-Kelîm*" adlı programlardan sıkça yararlanılmıştır. Bu işlemten sonra her hadis tek tek ele alınarak

değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Hadisler değerlendirilirken ise şöyle bir yöntem izlenmiştir:

Hadisler sened ve metin olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Ama ilk olarak her ne kadar incelemeye tabi tutulmasa da rivâyetin Hz. Safiyye'den ulaşabildiğimiz kadarıyla Kütüb-i Tis'a dışında hangi kaynaklarda nakledildiği ve Hz. Safiyye dışında kimler tarafından rivâyet edildiğinin bilgisi verilmiştir. Daha sonra rivâyetin senedi ve ricâli başlığı altında Hz. Safiyye'nin rivâyetinin bütün tarîkleri ve bu tarîklerde yer alan râvîlerin güvenilirlik durumları izah edilmeye çalışılmıştır. Râvîler hakkında bilgi verilirken hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmeden sadece hadis aldığı hocaları, kendisinden rivâyette bulunan öğrencileri ve hadis âlimlerinin onun hakkındaki görüşleri verilmekle yetinilmiştir. Daha sonra her isnâdın sıhhat durumu hakkında bilgi verilmiş ve hadis âlimlerinin bu hadis hakkındaki görüşleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Hadis râvîlerinin hadis âlimleri nezdinde güvenilirlik durumlarını ortaya koymak için cerh ve ta'dîl kitaplarından yararlanılmıştır. Ebü'l-Hasan el-İclî (ö. 261)'nin *Târîhu's-Sikât*'ı, Ukaylî (ö. 322)'nin *ed-Du'afâ*'sı, İbn Ebî Hâtim (ö. 327)'in *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'i, İbn Hibbân (ö. 354)'ın *es-Sikât*'i, Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463)'nin *Târîhu Medîneti's-Selâm (Târîhu Bağdâd)*'i, Mizzî (ö. 742)'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'i, Zehebî (ö. 748)'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sı, *Tezkiratü'l-Huffâz*'ı ve *Dîvânü'd-Du'afâ*'sı, İbn Hacer (ö. 852)'nin *Takrîbü't-Tehzîb*'i ricâle dair faydalandığımız kaynaklar arasında yer almaktadır. Ayrıca vefat tarihi tam olarak bilinmeyen râvîler hususunda Zehebî'nin *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm* adlı eserine sıkça başvurulmuştur.

Rivâyetin metni başlığında ise Hz. Safiyye'den nakledilen rivâyetlerin metni ile ilgili farklılıklar ortaya konulmuştur. Ayrıca rivâyetin metninde geçen bazı lafızlar ve rivâyetle ilgili öne çıkan birtakım hususlar varsa onlar açıklanmaya çalışılmıştır. Eğer rivâyet Kütüb-i Tis'a içerisinde tek bir kaynaktan geçiyor ise metin değerlendirmesi yapılırken Hz. Safiyye'nin o konudaki Kütüb-i Tis'a dışındaki kaynaklarda geçen rivâyetleri de ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Hz. Safiyye'nin hakkında rivâyet edilen hadislere yer verilmiştir. İlk önce bu rivâyetlerin sayısı tespit edilmiş ve çeşitli başlıklar altında sınıflandırılarak toplanmıştır. Aynı konu ve olaydan bahseden rivâyetlerin nakledildiği kitaplardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi tablolar halinde gösterilmiştir. İlk olarak bir konuyla ilgili bir rivâyet Kütüb-i Tis'a sıralamasına göre hangi kaynaktan geçiyorsa sened ve metin olarak o kaynaktan zikredilmiş, daha sonra o konuyla ilgili birbirine yakın olan rivâyetler aynı dipnot altında verilmiştir. Son olarak başlıklara ayırdığımız bu konular ve rivâyetler hakkında önemli olan hususlar var ise mümkün olduğunca açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız boyunca Kütüb-i Tis'a esas alınmıştır. Fakat bunun dışında gerek görüldüğünde bazı hadis kaynaklarından da yararlanılmıştır. Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211)'in *el-Musannef*'i, İbn Ebî Şeybe (ö. 235)'nin *el-Musannef*'i, İbn Râhûye (ö. 238)'nin *el-Müsned*'i, Nesâî (ö. 303)'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sı, Ebû Ya'âlâ el-Mevsilî (ö. 307)'nin *el-Müsned*'i, İbn Huzeyme (ö. 311) *es-Sahîh*'i, İbn Hibbân (ö. 354)'nin *Sahîhu İbn Hibbân (bi Tertibi İbn Balabân)*'i, Taberânî (ö. 360)'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ı ve *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'i, Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405)'nin *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*'ı, Beyhakî (ö. 458)'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sı müracaat edilen bu eserler arasında yer almaktadır.

Çalışma boyunca geçen hadis ıstılahları için Abdullah Aydınlı'nın "*Hadis İstılahları Sözlüğü*" adlı eseri esas alınmıştır. Bu ıstılahlar dipnotta verilerek yazar ve eseri kaynak olarak gösterilmiştir.

Çalışmamızda ayetlerin mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealinden yararlanılmış ve çalışmamız içerisinde meal kısmı italik olarak verilmiştir. Dipnotlarda ise sadece sure ve ayet numaraları verilerek belirtilmiştir. Bununla birlikte hadislerin tercümesi hususunda bu konuda Kütüb-i Tis'a kaynaklarının üzerine yapılmış tercüme eserlere de gerektiğinde müracaat edilmiştir.

4. SAFİYYE BİNT HUYEY BİN AHTAB'IN HAYATI

4.1. Adı, Doğumu, Nesebi ve Künyesi

Tam adı Safiyye¹ bint Huyey b. Ahtab b. Sa'ye² b. Sa'lebe³ b. Ubeyd b. Ka'b b. Hazrec b. Ebî Habîb b. en-Nadîr b. en-Nehhâm b. Yenhûm'dur.⁴ Benî İsrâîl'den Lâvey

¹ Biyografisi için bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kübrâ*, I-XI, thk. Alî Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 2001, X, 116-125; Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-Eşraf*, I-XIII, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, II, 78-80 (580-582); İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Câmîatü'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 2005, 965-967; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, I-VII, thk. Âdil b. Yûsuf el-Uzzâzî, Daru'l-Vatan, Riyad 1998, VI, 3231-3234; İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, thk. Alî Muhammed el-Bicâvî, Dâr'ul-Ceyl, Beyrut 1992, IV, 1871-1872; Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh li-men Harrece lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-Sahîh*, I-III, thk. Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâru'l-Livâ, Riyad 1986, II, 1289-1290; İbnü'l-Esrîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2012, 1541-1542; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmü'n-nübelâ'*, I-XXV, thk. Dr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982, II, 231-238; a.mlf., *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, I-XVI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003; I, 282-288; II, 414-416; Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yusuf b. Abdirrahman, *Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâ'i'r-Ricâl*, I-XXXV, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983, XXXV, 210-211; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav', *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut 1990, IV, 196-198; VIII, 46; İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XV, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmîyye, Kahire 1993, XII, 429; a.mlf., *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Alî Muhammed Muavvid, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, VIII, 210-212; İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zehab*, I-X, thk. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmud el-Arnaût, Dâru İbn Kesîr, 1. Baskı, Beyrut 1986, I, 245; Âişe Abdurrahman, Bintü's-Şâtî, *Nisâ'ü'n-Nebî*, Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, Beyrut 1979, s.181-194; a.mlf., *Terâcimü Seyyidâti Beyti'n-Nübüvve*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1. Baskı, Kahire 1987, s.363-376; Kutub, Muhammed, *Zevcâtü'l-Enbiyâ ve Ümmehâtü'l Mü'minîn*, Dâru's-Sekâfiyye li'n-Neşr, 1. Baskı, Kahire 2004, s.165-170; Şennâvî, Abdülâzîz, *Sahâbe Hayatından Tablolar Hanım Sahâbiler*, çev. Tâceddin Uzun, Uysal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 1991, III, 133-141; Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Eşleri ve Aile Hayatı*, Çağ Yayınları, İstanbul 1991, s.270-293; Sabuncu, Ömer, *Hz. Safiyye bint Huyey (Peygamber Evinin Hanımları 9)*, Siyer Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020; a.mlf., *"Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği"*, İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikîsi Dergisi (İSTEM), Sayı: 28, (2016), s.307-330; Özçelik, Esra, *Hz. Peygamber'in Eşi Hz. Safiye*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2018; Uraler, Aynur, "Safiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 474-475; Vacca, V., "Safiye", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, ty., X, 62-63; Apak, Adem, *Müminlerin Annesi Hz. Safiyye*, Diyanet Aylık Dergi, Sayı:247, Temmuz 2011, s.62-64.

² İbn Abdülber'in *el-İstî'âb* adlı eserinde "Sa'ye b. Sa'lebe" yerine "Şu'be b. Sa'lebe" (bkz. İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1871); Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl* ve İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinde ise "Sa'ne b. Sa'lebe" şeklinde geçmektedir. (bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâ'i'r-Ricâl*, XXXV, 210; İbn Hacer *el-İsâbe*, VIII, 210).

³ İbn Sa'd'ın *et-Tabakât* adlı eserinde "Sa'lebe" yerine "Âmir" olarak geçmektedir. (bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 116).

⁴ İbn Abdülber'in *el-İstî'âb* adlı eserinde "Yenhûm" yerine "Tehûm" (bkz. İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1871); İbnü'l-Esrîr'in *Üsdü'l-Gâbe*'sinde ise bu kelime yerine "Nâhûm", "Yenhûm" ve "Nehûm" gibi kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. (İbnü'l-Esrîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1541)

b. Ya'kûb'un torunu olup, soyu İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiş olan Hz. Mûsâ'nın kardeşi Hârûn b. İmrân'a dayanmaktadır.⁵

Hz. Safiyye'nin ne zaman doğduğu ile ilgili kaynaklarda net bir bilgi yoktur. Hz. Peygamberle (s.a.v.) evliliği hicretin 7. yılında Hayber'in fethinden sonra gerçekleştiği için ve bu evlilik gerçekleştiği sırada Hz. Safiyye'nin daha 17 yaşına girmediğini⁶ belirten rivâyetlerinden ötürü muhtemelen miladi 610 yılında doğduğu ifade edilmektedir.⁷ Fakat kesin bir tarih söz konusu olmadığı için onun miladi 612 yılında doğduğunu söylemenin daha doğru olduğunu ifade eden araştırmacılar da vardır.⁸

İsmi ile ilgili hususa gelince, İslamiyetten önce kabile reislerinin savaşta elde edilen ganimet dağıtılmadan önce kendilerine ganimetten seçerek aldıkları özel bir pay vardı. Buna "safî" deniliyordu. Bu gelenek İslamiyetten sonra da hakkaniyet ve adalet ölçüsüne dayanarak devam etmiş ve bu daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ganimetten seçerek aldığı özel pay anlamında fıkhi bir terim haline gelmiştir.⁹ Belâzürî (ö. 279)'nin ifade ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in her gazveden sonra ganimetten kendisi için seçtiği köle, cârîye, kılıç, kalkan vb. bir safî payı (sehmü's-safî) vardı. Hayber Gazvesi'nde de bu Safiyye bint Huyey olmuştur.¹⁰ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hakkını Hz. Safiyye'de olduğu gibi genellikle ondan başkasına verilmesinin doğru olmadığı veya verilirse insanlar içinde ihtilafa sebep olabilecek değerli ganimetlerde kullandığı da bilinen bir husustur.¹¹

İşte Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Hayber Gazvesi'nde safîden bir hisse olarak düşen Hz. Safiyye'nin Kastallânî'nin (ö. 923) verdiği bilgiye göre ismi Hayber'in fethinden

⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1541; Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, II, 231; İbn Hacer *el-İsâbe*, VIII, 210.

⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 125.

⁷ Uraler, "Safiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 474.

⁸ Sabuncu, Ömer, "Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği", *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikîsi Dergisi (İSTEM)*, Sayı: 28, (2016), s.312.

⁹ Boynukalın, Mehmet, "Safî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 469-470.

¹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, 78.

¹¹ Boynukalın, "Safî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 469-470.

önce Zeynep idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) onu kendisi için safiden seçtiğinden dolayı ismini Safiyye olarak değiştirdiği ifade edilmektedir.¹²

Çocuğu olmadığını bildiğimiz Hz. Safiyye'nin "Ümmü Yahyâ" künyesi taşıdığı bilinmektedir.¹³ Lakabı da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşi olmasından dolayı "Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir."¹⁴ ayetine binâen "Ümmü'l-Mü'minîn" dir.

4.2. Ailesi ve Yakınları

Babası o dönemde Medine'de yaşayan ve üç Yahudi kabileden biri olan Benî Nadîr'in reisi Huyey b. Ahtab'dır.¹⁵ Annesi ise yine Medine'de yaşayan diğer Yahudi kabilesi Benî Kurayza'dan olup Rifâa' bint Semev'el (Samûel)'in kız kardeşi Berre bint Semev'el (Samûel)'dir.¹⁶

Hz. Safiyye'nin kaynaklarda ismi geçmeyen fakat Kurayza gazvesinde babası Huyey b. Ahtab ile birlikte boyunlarının vurulduğu ifade edilen bir kardeşinin olduğu da bilinmektedir.¹⁷ Fakat kaynaklarda onun hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.

Hz. Safiyye'nin babası gibi Yahudilerin ve Benî Nadîr'in önde gelen isimlerinden olup görüşlerine başvurulmuş üç amcası vardır. Bunlar Mâlik b. Ahtab, Ebû Yâsir b. Ahtab ve Cüdey b. Ahtab'dır. Bu kardeşler hakkında "İnkâr edenleri uyarasan da uyarmasan da onlar için birdir, asla iman etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır."¹⁸ ayetinin nazil olduğu rivâyet edilmektedir.¹⁹

¹² Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *İrşâdû's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XV, thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1996, IX, 229.

¹³ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXIV, thk. Şu'ayb el-Arnâvût-Âdil Mürşid, Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2013, VI, 601.

¹⁴ Ahzâb 33/6.

¹⁵ Uraler, "Safiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 474.

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 116.

¹⁷ Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Abdullâh Enîs et-Tabbâ, Müessesetu'l-Meârif, Beyrut-Lübnan 1987, s.32-33.

¹⁸ Bakara 2/6-7.

¹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 337.

İslam düşmanlığı konusunda Ebû Yâsir ve Cüdey, Huyey b. Ahtab'ın en büyük yardımcılarında olup onların İslam düşmanlığı için yaptıkları pek çok şey bize aktarılan rivâyetlerde geçmektedir. Fakat Mâlik b. Ahtab konusunda kaynaklarda pek bir bilgi bulunmamaktadır. Yine de Ebû Yâsir'in İslama meylettığı fakat büyük bir ihtimalle kabile asabiyetinden dolayı İslama düşmanlığını devam ettirdiğini görmekteyiz. Bunu kaynaklarda zikredilen şu rivâyet net bir şekilde ortaya koymaktadır. Mûsâ b. Ukbe (ö. 141) Zührî (ö. 124)'den şöyle bir rivâyet aktarır. Ebû Yâsir Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiği zaman onu dinlemeye gitmiş ve kavmine dönerek. “Ey kavmim! Bana itaat edin. Allah size beklediğinizi göndermiştir. Ona itaat edin ve ona mulalefet etmeyin.” demiştir. Bunun üzerine kardeşi Huyey b. Ahtab oradan ayrılp Rasûlullah (s.a.v.)'in yanına gidip onu dinlemiş ve gelip kavmine “Öyle bir adamın yanından geliyorum ki ona sonsuza dek düşmanlık edeceğim” deyince Ebû Yâsir; “Ey annemin oğlu! Başka bir konuda bana istediğin gibi isyan edebilirsin ama bunu konuda bana itaat et, helak olmazsın” demesine rağmen Huyey b. Ahtab asla bu konuda ona tabi olmayacağını ifade ederek yoluna devam etmiştir.²⁰

Hz. Safiyye'nin amcalarının Huyey b. Ahtab'dan sonra durumlarının ne olduğu ile ilgili net bir bilgi yoktur. Huyey b. Ahtab ile birlikte öldürüldüklerine dair de herhangi bir rivâyet geçmemektedir. Yaşamış olsalar bile Hayber fethinden sonra Yahudilerin etkinliğini kaybettiği düşünülecek olursa onlarda kendi içlerine çekilmiş olabilirler.²¹

Hz. Safiyye'nin dayısı Rifâa' bin Semev'el (Samûel)'e gelince İbn İshâk (ö. 151)'tan gelen rivâyete göre Benî Kurayza Gazvesi sonunda Yahudilere verilen hüküm gereğince öldürülecek kişiler arasında yer almaktaydı. Kendisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in akrabalarından biri olan Ümmü'l-Münzîr Selmâ bint Kays adlı bir müslüman kadına sığınmış, o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna gelerek; “Rifâa'yı bana hibe et. O namazlarını kılacağına ve deve eti yiyeceğine söz veriyor” demiştir.

²⁰ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut 1990, III, 212.

²¹ Sabuncu, Ömer, *Hz. Safiyye bint Huyey (Peygamber Evinin Hanımları 9)*, Siyer Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020, s.33.

Hız. Peygamber (s.a.v.) de bu talebe olumlu cevap vermiş ve onu Selma bint Kays'a hibe etmiştir.²²

4.3. Hız. Peygamber'den Önce Yaptığı Evlilikler

Hız. Safiyye Rasûlullah (s.a.v.) ile evlenmeden önce iki evlilik yapmıştır. Yaptığı evlilikler sahip olduğu konumundan dolayı hep önemli kişilerle olmuştur. İlk evliliği Sellâm b. Mişkem el-Kurazi ile gerçekleşmiştir. Daha sonra ondan ayrılmış amcasının oğlu Kinâne b. er-Rabi' Ebi'l-Hukayk en-Nadrî ile bir evlilik yapmıştır.²³ İkisi de Yahudi şairlerindedir.²⁴

Kaynaklarda Hız. Safiyye'nin Sellâm b. Mişkem ile ne zamam evlendiği, ne kadar bir süre evli kaldığı ve neden boşandığı ile ilgili herhangi bi bilgi yoktur. Bildiğimiz bir husus vardır ki İslam düşmanlığı ile bilinen Sellâm, Hayber Gazvesi'nde hasta olmasına rağmen çarpışan askerleri teşvik etmek için Netâh Kalesi'nde bulunmuş ve burada hastalığından dolayı vefat etmiştir.²⁵

Kinâne b. er-Rabi' ise Hayber'in fethinden sonra öldürülmüştür. Kendisi Hayber'in en önemli kalelerinden biri olan Kâmus Kalesi'nin hem sahibi hem de komutanı idi. Aynı zamanda Benî Nadîr'in hazineleri de onun yanındaydı. Hız. Safiyye'nin onunla evliliğini hicretin 6. yılının sonlarında veya 7. yılın başlarında yaptığı ifade edilir.²⁶ Hatta Hız. Peygamber (s.a.v.)'in Hayber'e gelmesinden birkaç gün önce onunla evlendiği de gelen bilgiler arasındadır.²⁷

Kinâne b. er-Rabi'nin öldürülmesi hususunda Benî Nadîr'in hazinelerinin yerini söylememesinden dolayı olduğu ile ilgili İbn İshâk'tan gelen şöyle bir rivâyet vardır. Bu rivâyete göre Kâmus Kalesi'nin düşmesi ile esir edilen Kinâne Hız. Peygamber

²² İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmurî, Dâru'l-Kitâbü'l-Arabî, Beyrut 1990, III, 193.

²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 117.

²⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, II, 231.

²⁵ Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I-III, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, 3. Baskı, Beyrut 1984, II, 679.

²⁶ Vacca, V., "Safiye", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, ty., X, 62.

²⁷ Afzalurrahman, *Encyclopedia of Seerah (Siret Ansiklopedisi)*, I-VI, çev. Yusuf Balcı v.dğr., İnkılâp Yayınları, İstanbul 1990, II, 190.

(s.a.v.)'in yanına getirilmiş, kendisine hazinelerin yeri sorulduğunda ise bilmediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine bir Yahudi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek Kinâne'yi her sabah harabelerin orada dolaşırken gördüğünü ifade etmiştir. Yahudi adamın bu ifadesinden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) eğer hazine orada çıkarsa onu öldüreceğini söylemiş, Kinâne de bunu kabul etmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) harabenin kazılmasını emrederek hazinenin burada olup olmadığını kontrol ettirmiş ve gerçekten de hazinenin bir kısmı buradan çıkmıştır. Bunun üzerine tekrar Kinâne'ye hazinenin geri kalanının nerede olduğunu sormuş fakat Kinâne yine hazinenin geri kalanının yerini söylemeyi reddetmiştir. Son olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) Zübeyr b. el-Avvâm (ö. 36)'a emrederek Kinâne'yi hazinelerin yerini itiraf edinceye kadar hırpalamasını istemiştir. Bu da sonuç vermeyince Kinâne'yi kardeşi Mahmûd b. Mesleme'ye kısas olarak boynunu vurması için Muhammed b. Mesleme (ö. 43)'ye²⁸ vermiştir.²⁹

4.4. Hz. Peygamber İle Evliliği

Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye ile Cüveyriye bint el-Hâris (ö. 56)'ten sonra evlenmiştir. Bu iki kadın da savaş ganimeti olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hissesine düşmüş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de onları özgür bırakarak evlenmiştir.³⁰

Hz. Safiyye ile evliliği Hayber Gazvesi'nden sonra yani hicretin yedinci senesinde gerçekleşmiştir.³¹ İbn Sa'd (ö. 230)'ın *et-Tabakât*'ında geçen bir rivâyete göre Hz. Safiyye evlendiğinde on yedi yaşında olduğunu bizzat kendisi söylemiştir.³²

Hayber'in fethi sırasında Kinâne b. er-Rabi' ile evli olan Hz. Safiyye kocasının öldürülmesiyle birlikte esir düşmüş ve ganimet payı olarak sahâbeden Dihye el-Kelbî'ye³³ verilmiştir. Enes'ten gelen rivâyette anlatıldığına göre Dihye Hz. Peygamber'e gelerek ganimetten bir câriye istemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu talebi

²⁸ Fârisü Nebiyyillâh "Hz. Peygamber'in atlısı" unvanı ile tanınmış, Hz. Peygamber'in kâtibi ve ölüm cezalarını infaz eden sahâbiler arasında yer almaktadır. (bkz. Şahyar, Ataullah, "Muhammed b. Mesleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 555-556.)

²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 286; Taberî, *Târîhu'l-Rusul ve'l-Mülûk*, III, 14.

³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 299-300.

³¹ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1871.

³² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 125.

³³ Dihye b. Halîfe b. Ferve el-Kelbî (ö. 50/670 [?]): Kendisi Herakleios'a elçi olarak gönderilen sahâbîdir. Kaynakların ittifakla kabul edip vermiş olduğu bir bilgiye göre Cebrâil Dihye suretine girerek Hz. Peygamber'e vahiy getirmiştir. (bkz. Yardım, Ali, "Dihye b. Halîfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, IX, 294.)

kabul edince gidip Hz. Safiyye'yi almıştır. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Hz. Safiyye'nin Benî Nadîr ve Benî Kurayza hanımefendisi olarak kendisinden başka birisine verilmesinin uygun olmayacağı belirtilince Hz. Peygamber (s.a.v.) Dihye'den başka bir câriye almasını isteyerek onu kendisi için ayırmıştır.³⁴ Bazı rivâyetlerde Dihye'ye Safiyye'nin amcasının kızının verildiği ifade edilirken³⁵ bazı rivâyetlerde de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onu 7 kişi karşılığında satın aldığı belirtilmektedir.³⁶ Çünkü zikredilen başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Dihye'nin payına güzel bir câriyenin düştüğü haber verilmiş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu Dihye'den satın alarak Ümmü Süleym'e gönderip kendisi için hazırlamasını emretmiştir.³⁷

Hz. Safiyye'nin Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna getirilişi ve o süreçte yaşananlar kaynaklarda şu şekilde anlatılmaktadır.

İbn İshâk'tan gelen rivâyete göre Ebi'l-Hukayk oğullarının kalesi Kamûs fethedilince Safiyye ve amcasının kızı Hz. Bilâl tarafından Rasûlullah (s.a.v.)'a getirildi. Getirildikleri sırada Hz. Bilâl onları ölmüş olan Yahudi erkeklerin yanından geçirmişti. Safiyye'nin yanındaki amcasının kızı onları görünce feryat etmeye ve yüzüne toprak atmaya başladı. Rasûlullah (s.a.v.) onu bu şekilde görünce *"Bu şeytani benden uzaklaştırın."* diyerek Safiyye'nin arkasına geçmesini istedi ve ridasını onun üzerine örttü. Böylelikle insanlar onu kendisi için seçtiğini anladılar. Aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.) Bilal'e, *"Ey Bilal! Senden merhamet çekip alındı mı? Bu kadınları neden ölülerin yanından geçirdin?"* diyerek durumdan hoşlanmadığını da belirtti.³⁸

Başka bir rivâyette ise Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna getirilişi daha farklı anlatılmaktadır. Bu rivâyete göre Hz. Safiyye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna girince Hz. Peygamber (s.a.v.) ona şöyle söylemiştir. *"Senin baban Allah onu öldürünceye kadar bana şiddetli düşmanlık besleyenlerdendi."* Bu söz üzerine Hz. Safiyye, *"Ya Rasûlallah! Allah kitabında "Kimse kimsenin günahını*

³⁴ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1871-1872.

³⁵ Halife b. Hayyât, Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî, *Târihü Halife b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Dâru Taybe, 2. Baskı, Riyad 1985, s.83.

³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 119; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1871.

³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 119.

³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 285; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1542; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 210.

çekmez.”³⁹ Demiyor mu?” diye karşılık verince Hz. Peygamber (s.a.v.), “O zaman seçimini yap. Eğer İslamı seçersen seni yanımda tutar eşim olursun. Yok! Yahudiliği seçersen seni azat ederim sen de kavmine geri dönersin” demiştir. Bunun üzerine Hz. Safiyye, “Ya Rasûlallah! Ben İslamı seçtim ve sen beni davet etmeden önce, bu yolculuğa çıkacağımız sırada seni tasdik ettim. Benim Yahudilikte neyim kaldı ki! Orada ne babam var ne kardeşim. Sen beni İslam ve küfür arasında serbest bıraktın. Allah ve Râsulü azat olmaktan ve kavmime dönmekten benim için daha sevimlidir” deyince Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu yanında tutmuştur. Ayrıca bu rivâyetin sonunda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in onun babası hakkında hoşuna gitmeyecek tek bir harf bile konuşmadığı da ifade edilir.⁴⁰ Hatta ifade edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Safiyye ile Yahudilerle aralarındaki düşmanlığın bitmesi için evlenmiştir.⁴¹

Yukarıda zikrettiğimiz bütün bu rivâyetlerden anlaşıldığı üzere Bilal Hz. Safiyye’yi Hz. Peygamber (s.a.v.)’in huzuruna getirince ona bir tercih hakkı sunmuş, eğer Allah ve Rasûlünü seçerse onu azat edeceğini söylemiş, Hz. Safiyye’nin Allah ve Rasûlünü tercih etmesi üzerine onu özgür bırakmış ve onunla evlenmiştir. Mehri de özgürlüğü olmuştur.⁴² İbn Kesîr’de yer alan başka bir rivâyete göre ise Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye’ye mehir olarak câriyelerinden biri olan Emetullah’ın kızı Rezine’yi vermiştir.⁴³

Hz. Safiyye ile Hz. Peygamber (s.a.v.) hemen evlenmemiş, ilk önce eşi Kinane’nin ölümünden dolayı dul bir kadın olan Hz. Safiyye Hayber’de iddet beklemeye başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de o iddetini bitirinceye kadar Hayber’den çıkmamıştır. İddeti bitince Hayber’den altı mil kadar uzaklıktaki Sibâr denilen mevkiye gelmişler. Hz. Peygamber (s.a.v.) burada kendisi ile birlikte olmak istemiş fakat Hz. Safiyye bundan kaçınmıştır. Daha sonra Sahbâ denilen mevkiye vardıklarında mola vermişler. Hz. Peygamber (s.a.v.) burada Hz. Safiyye’nin süslenip hazırlandığını görünce gerdeğe girmek istediğini anlamıştır. Rivâyetlere göre burada Enes b. Mâlik’in annesi Ümmü Süleym Hz. Safiyye’yi süslemiş, saçlarını taramış ve

³⁹ İsra 17/15.

⁴⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 119.

⁴¹ Afzalurrahman, *Encyclopedia of Seerah (Siret Ansiklopedisi)*, II, 191.

⁴² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 117.

⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, V, 327.

kokular sürmüştür. Böylelikle Hz. Peygamber (s.a.v.) burada Hz. Safiyye ile gerdeğe girmiştir.⁴⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) neden ilk konakladıkları yerde gerdeğe girmek istemediğini sorduğunda ise Hz. Safiyye, Yahudilere yakın bir mevkide oldukları için ona bir şey yapmalarından korktuğundan dolayı kabul etmediğini ifade etmiştir. Onun bu davranışı Hz. Peygamber (s.a.v.)'i memnun etmiş ve ona karşı olan sadakatini görmesine sebep olmuştur. Böylelikle onun nezdinde Hz. Safiyye'nin değeri daha da artmıştır.⁴⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Safiyye ile gerdeğe girdiği gecenin sabahında yaptığı ilk iş bir düğün yemeği vermek olmuştur. Kaynaklarda "hays" olarak geçen bu düğün yemeği eritilmiş yağ, peynir ve hurmanın karıştırılması ile yapılan bir çeşit yemektir.⁴⁶ Bazı rivâyetlere göre ise bu yemek kavrulmuş un ve hurmadan oluşmaktaydı.⁴⁷ Hatta bu yemeğin şu şekilde yapıldığı ifade edilir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in o gün insanlara kimin yanında fazladan yiyecek varsa getirmesini emretmesi üzerine gelen hurma, kavrulmuş un ve yağdan bu hays denilen yemeğin yapıldığı ve hep birlikte yenildiği rivâyet edilir.⁴⁸ İnsanlar yemeklerini yedikten sonra ise Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye dönmek üzere tekrar yola koyulmuştur.

O gece zikretmemiz gereken önemli bir olay daha yaşanmıştır ki Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye ile gerdeğe girdiğinde Ebû Eyyüb el-Ensârî (ö. 49) o geceyi Nebî (s.a.v.)'nin kapısında nöbet tutarak geçirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) sabah olduğunda Ebû Eyyüb'u elinde kılıçla tekbir getirirken görünce Ebû Eyyüb durumu, "Ya Rasulallah! Ben onun babasını, kardeşini, kocasını öldürdüm. Bu yüzden ondan emin olamadım" diyerek açıklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de gülerek ona hayır duasında bulunmuştur.⁴⁹

Tabii ki bu olaylar gerçekleşmeden önce Hz. Safiyye'nin iddet beklediği sürede sahâbîler, Hz. Peygamber (s.a.v.) Safiyye ile evlendi mi yoksa onunla beraber olmak

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 118.

⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 708; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 118.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 118-119.

⁴⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 707.

⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 120.

⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 122.

için mi yanına aldı biz bilmiyorduk. Ama ne zaman ki Hz. Peygamber (s.a.v.) onu ridası ile örtüp devesinin arkasına bindirince onunla evlendiğini ve müminlerin annelerinden biri olduğunu anladık demişlerdir.⁵⁰

4.5. Rüyası

Hz. Safiyye Müslüman olup Hz. Peygamber (s.a.v) ile evlenmeden önce bazı rüyalar görmüştür. İbn Sad'da anlatıldığına göre huzuruna getirildiği gün Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'nin gözünün yakınında bir morluk görmüş ve bunun ne olduğunu sormuştur. Hz. Safiyye de görmüş olduğu bu rüyayı anlatmıştır. Rivâyete göre Hz. Safiyye eşi Kinâne'ye rüyasında Yesrib tarafından gelen bir ay gördüğünü ve o ayın odasına düştüğünü söylemiş, Kinâne de, "Sen Medine'nin kralına mı gitmek istiyorsun" diyerek yüzüne vurmuştur.⁵¹

Bu hâdisenin anlatıldığı rivâyetler incelendiğinde rüyanın farklı kaynaklarda zikredildiğini fakat Hz. Safiyye'ye tokat atan kişinin kaynaklara göre farklılık arz ettiğini görmekteyiz. Bir rivâyete göre tokat atan bu kişi annesi,⁵² başka bir rivâyete göre ise babası⁵³ olduğu ifade edilmektedir.

Başka bir rivâyette ise Hz. Safiyye rüyasında kendisini ve Allah'ın onu elçi olarak gönderdiğini iddia eden kimseyi bir meleğin kanadıyla örttüğünü görmüştür. Rivâyetin devamında insanların onun rüyasına tepki gösterdikleri ve ağır sözler söyledikleri ifade edilmektedir.⁵⁴

4.6. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Hz. Safiyye'yi Kıskanması

Hz. Safiyye Rasûlullah (s.a.v.) ile Medine'ye geldiğinde özellikle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri tarafından sıcak bir şekilde karşılanmamıştır. Hem o zaman hem de Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evliliklerinin daha sonraki yıllarında yahudi asıllı olmasından dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri tarafından küçük

⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 119.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 117.

⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 210.

⁵³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1542.

⁵⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, II, 235.

görülüp, incitici laflar işitmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise onu her zaman teselli edip yanında durmuştur.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Medine'ye girdikleri sırada yaşadıkları bir olay bunu açık bir şekilde göstermektedir. Rivâyete göre Medine'ye yaklaştıklarında insanlar develerini hızlandırınca Hz. Peygamber (s.a.v.) de devesini hızlandırmış fakat deve tökezleyince hem Hz. Peygamber (s.a.v.) hem de Hz. Safiyye yere düşmüştür. Bunun üzerine orada kendilerine bakan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri “Allah bu Yahudiyi bizden uzak tutsun. Nitekim ona yapacağını yaptı” diyerek daha ilk andan Safiyye'yi kolay kolay kabul etmeyeceklerini belli etmişlerdir.⁵⁵ Ayrıca eşlerinin câriyeleri onu görmek için geldiklerinde bu düşme olayından dolayı onunla alay etmişlerdir.⁵⁶

Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye geldiklerinde onu ilk olarak Hârise b. Nu'mân'ın evine yerleştirmiştir. Onun güzelliğini duyan ensar kadınlarının onu görmeye geldiği ve bu kişiler arasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin de olduğu ifade edilmektedir. Nitekim bir rivâyette bu kadınların içinde yüzünü peçe ile örten Hz. Âişe'nin de olduğu bilinmektedir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) onu görünce hemen tanımış ve elbisesinden tutarak “Ey Âişe! Onu nasıl buldun?” diye sormuştur. Hz. Âişe'nin “Yahudi kadınlarından bir kadın gördüm” diyerek bu duruma karşı tepkisini ortaya koyması üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle söylememesini, onun müslüman olduğunu ve müslümanlığını da güzel bir şekilde yaşadığını ifade etmiştir.⁵⁷

Ümmü Sinan el-Eslemiyeye'den gelen başka bir rivâyete göre ise ensarın kadınlarının Hz. Safiyye'yi görmeye kılık kıyafetlerini değiştirerek geldikleri, bunların içinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dört eşinin birlikte yer aldığı, fakat yüzlerinin peçeli bir şekilde olduğu ifade edilmektedir. Rivâyete göre bunlar Zeynep bint Cahş, Hafsa, Âişe ve Cüveyriye idi. Ümmü Sinan, Zeyneb'in Cüveyriye'ye “Ey Harise'nin kızı! Bu câriye Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında bize galip gelecek yani bizi geride bırakacak” dediğini de işitmiştir. Ayrıca Cüveyriye'nin “Asla! Çünkü o

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 119.

⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 120.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 122; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, 79.

kocaların arzu edeceği kadınlardan biri değildir” diyerek karşılık verdiğini de rivâyetin devamında zikreder.⁵⁸

Yine Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşlerinin Hz. Safiyye’ye karşı tutumunu gösteren başka bir olay da şudur. Rasûlullah (s.a.v.) hac için yola çıktığı bir sırada yanında eşleri de vardı. Bu seferde Hz. Safiyye’nin devesi hastalanmış, Hz. Peygamber (s.a.v.) de Zeynep bint Cahş’dan yanındaki fazla devesini ona vermesini istemiştir. Hz. Zeyneb’in, “Bu Yahudiye mi devemi vereceğim” demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) rivâyetlere göre iki ya da üç ay onun yanına yaklaşmamıştır. Hatta Hz. Zeynep ondan ümidini kesip yatağını dürüp kaldırdığını ifade etmektedir.⁵⁹

Son olarak şu rivâyeti de zikretmek yerinde olacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefat etmeden önceki hastalığı sırasında hanımları da onun yanında toplanmıştı. Hz. Safiyye “Ey Allah’ın Rasûlü! Keşke sana gelen bana gelseydi!” deyince Hz. Peygamber (s.a.v.)’in diğer eşleri birbirlerine kaş göz işareti yaparak Hz. Safiyye ile alay etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu görünce “*Gidin ağızlarınızı yıkayın (çalkalayın)*” diyerek onları uyarmıştır. Devamında kendilerine neden bunu söylediğini anlamayan eşlerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Safiyye’nin hakkında kaş göz işareti yaparak alay ettiklerini gördüğünü ve onun sadık bir insan olduğunu söyleyerek müslümanlığında samimi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰

Kaynaklarda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in diğer eşlerinin Hz. Safiyye’ye karşı tutumları ile ilgili pek çok rivâyet geçmektedir. Bunlardan bir kısmını hakkında rivâyet edilen hadisler bölümünde de ele alacağımız için burada bu kadarını vermekle yetineceğiz.

4.7. Vefatı

Safiyye bint Huyey hicri 52 senesinin Ramazan ayında⁶¹ Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60)’ın hilafeti zamanında vefat etti. Kabri Baki Mezarlığındadır.⁶² Belâzürî ise *Ensâbü’l-Eşrâf*’da hicri 50 senesinde vefat ettiğini, cenaze namazını o sırada Medine

⁵⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 122; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, II, 79.

⁵⁹ Zehebî, *A’lâmü’n-Nübelâ’*, II, 233-234

⁶⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 124.

⁶¹ İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, IV, 1872.

⁶² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 125.

valisi olan Saîd b. el-Âs'ın kıldırıldığını rivâyet etmektedir. Fakat o sırada Muaviye'nin de hac emirliği için Hicaz'da olduğuna da sözlerine ilave etmektedir.⁶³ Bu yüzden bazıları cenaze namazını Muâviye b. Ebî Süfyân'ın kıldırılmış olabileceği söylemişlerdir.⁶⁴

Vefat tarihi ile alakalı üçüncü bir rivâyet ise hicretin 36. senesinde vefat ettiği ile alakalıdır.⁶⁵ Bu rivâyetin doğru olma ihtimali düşüktür. Çünkü Hz. Safiyye'den hadis rivâyetinde bulunanlar arasında Hz. Ali'nin torunu olup Zeynelâbidîn lakabıyla meşhur olmuş Alî b. el-Hüseyn (ö. 94) vardır. Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber (s.a.v.) mescidde i'tikâfa girdiğinde onu ziyaret ettiği ile ilgili hadisi Alî b. el-Hüseyn bizzat Hz. Safiyye'den rivâyet etmiştir. İbn Hıbbân'dan gelen rivâyete göre bu hadisi Alî b. el-Hüseyn'in ondan işittiği açıktır. Alî b. el-Hüseyn'in hicri 40 veya o zamanlarda doğduğu düşünülecek olursa bu tarihin doğru olmadığı karşımıza çıkar.⁶⁶

Vefat ettiğinde yüz bin dirhem değerinde bir araziyi miras olarak bırakmıştır. Bu mirasın üçte birini Yahudi olan kız kardeşinin oğluna vasiyet etmiştir. Fakat Ebû Seleme'nin rivâyetine göre yeğeni Yahudi olduğu için etrafındakiler tarafından bunun ona verilmesinin doğru olmayacağı ifade edilerek ta ki konu Hz. Âişe'ye ulaşıncaya kadar bu miktarı vermeyi reddetmişlerdir. Konu kendisine intikal eden Hz. Âişe "Allah'tan korkun! Safiyye'nin vasiyyetini onun istediği gibi yerine getirin" diye haber göndermiştir. Bunun üzerine vasiyet yerine getirilmiş ve yeğeni otuz üç dirhem ve daha fazlasını miras olarak almıştır.⁶⁷

5. KİŞİLİĞİ

İbn Hacer'in Ebû Ömer'den naklettiği bir rivâyete göre Hz. Safiyye akıllı, yumuşak başlı, müsamahakâr ve faziletli bir kadındı.⁶⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlendiğinde ne kadar genç olduğunu bildiğimiz Hz. Safiyye'nin aynı zamanda ne kadar güzel olduğu da gelen rivâyetler arasında zikredilmektedir. Ümmü Sinan el-

⁶³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, II, 79.

⁶⁴ Uraler, "Safiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 474.

⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 1542; Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, II, 235.

⁶⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 601.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 124.

⁶⁸ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1872; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 211.

Eslemiyeye'den gelen rivâyete göre Hz. Safiyye kadınlar arasında en parlak, en göze çarpan kimseydi.⁶⁹

Hz. Safiyye genç, güzel ve zarif bir kadın olarak⁷⁰ aynı zamanda pek çok güzel huylarıda olan bir kimseydi. Nezaket ve sabır onun en belirgin vasıfları arasında zikredilmektedir.⁷¹

Hz. Safiyye çok güzel olduğu gibi aynı zamanda çok da güzel yemek yapan bir kadındı. Bu konuyla ilgili zikredilen bir hadiste Hz. Âişe'nin gününün olduğu bir sırada Hz. Peygamber (s.a.v.) için yaptığı bir yemeği câriyesi ile göndermiş, Hz. Âişe de bunu görünce kıskançlığından câriyenin eline vurarak yemeğin dökülüp tabağın kırılmasına sebep olmuştur.⁷²

Gelen rivâyetlere baktığımız zaman Hz. Safiyye evliliği boyunca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri tarafından pek hoş karşılanmamış ve Yahudi soyundan geldiği için hakir görülmüştür. Bu yüzden hiçbir hadiseye bulaşmadan kendi halinde bir hayat yaşamaya özen göstermiştir ve bu şekilde kocasının teveccühünü kazanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in küçük kızı Hz. Fatıma ile de arasının iyi olduğu bilinmektedir.⁷³

Aynı zamanda Hz. Safiyye cömert bir kadındı. Said b. Müseyyeb'ten gelen bir rivâyete göre Medine'ye geldiği zaman altın ve zinet eşyalarını Hz. Fatıma ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri arasında paylaştırarak hediye etmiştir.⁷⁴ İnsanlara yardım etmeyi seven Hz. Safiyye ölmeden önce evini de tasadduk etmiştir.⁷⁵ Onun vefatından sonra bu evin Muaviye tarafından yüz seksen bin dirheme satın alındığı da kaynaklarda geçmektedir.⁷⁶

Sakin bir hayat yaşamayı seçen Hz. Safiyye Hz. Osmân'ın yaşadığı zulme sessiz kalmayacak kadar da cesur bir kadındı. Azatlı kölesi Kinâne Hz. Osmân'a yardım

⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 210.

⁷⁰ Afzalurrahman, *Encyclopedia of Seerah (Siret Ansiklopedisi)*, II, 144.

⁷¹ Afzalurrahman, *Encyclopedia of Seerah (Siret Ansiklopedisi)*, II, 193.

⁷² Ebû Dâvûd, "Kazâ", 89 (No. 3568).

⁷³ Vacca, V., "Safiye", X, 62.

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 123.

⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 124.

⁷⁶ Vacca, V., "Safiye", X, 62.

etmek isteyen Hz. Safiyye'nin Osmân ile kendi evi arasında bir köprü kurarak ona su ve yemek taşıdığını ifade etmiştir.⁷⁷

Bununla beraber Hz. Safiyye'yi bilgili ve ilmi seviyesi yüksek bir kimse olarak da görmekteyiz. Suheyra bint Ceyfer'den gelen rivâyete göre hac görevini yerine getirmiş bir grup Hz. Safiyye'ye gelerek bazı konular hakkında sorular sormuş, o da bunlara cevap vermiştir.⁷⁸ Bu da insanların Hz. Safiyye'ye gelerek ilmi konuda kendisine danıştıklarını göstermektedir.

Bundan sonraki bölümde ise rivâyet ettiği hadislere yer verilerek hadis ilmindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 124.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/434 (No. 26865).

BİRİNCİ BÖLÜM

SAFİYYE BİNT HUYEY'İN NAKLETTİĞİ RİVÂYETLER

Bu bölümde Hz. Safiyye'nin rivâyet ettiği hadislerle yer verilecek ve bu hadislerin sened ve metin yönünden değerlendirmesi yapılacaktır.

Hz. Safiyye hadis ilmi açısından sahâbeden olup birinci tabakadandır. Kendisinden İshâk b. Abdullâh b. el-Hâris b. Nevfel, Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib, azatlı kölesi Kinâne b. Nübeyh, Müslim b. Safvân, yine azatlı kölesi Yezîd b. Muatteb ve kardeşinin oğlu rivâyette bulunmuştur.⁷⁹

Her ne kadar *A 'lâmü'n-Nübelâ'* da kendisinden 10 hadis rivâyet edildiği⁸⁰ ifade edilse de hadis kitaplarının geneline baktığımız zaman Hz. Safiyye'den farklı konularda 16 civarında rivâyetin bize ulaştığını görüyoruz. Biz çalışmamızı Kütüb-i Tis'a' ile sınırladığımız için bu kaynaklar üzerinde yaptığımız incelemede Hz. Safiyye'nin rivâyet ettiği hadislerin sayısını 6 olarak tespit edebildik. Çalışmamızda da Kütüb-i Tis'a'da yer alan bu 6 rivâyeti ele alınacaktır. Bu hadislerin bazıları bize başka sahabîler vasıtasıyla da ulaşmıştır. Fakat burada sadece Hz. Safiyye'den gelen rivâyetler incelenecektir.

Safiyye bint Huyey'in rivâyet ettiği hadislerin kaynaklara göre dağılımına baktığımız zaman şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM
Sahîh-i Buhârî	7	İ'tikâf (3) Humus (1) Bed'ül-Halk (1) Edeb (1) Ahkâm (1)
Sahîh-i Müslim	2	Selâm (2)
		Fiten (1)

⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 210-211.

⁸⁰ Zehebî, *A 'lâmü'n-Nübelâ'*, II, 238.

Sünen-i Tirmizî	3	Menâkıb (1) Deavât (1)
Sünen-i Ebû Dâvûd	3	Sıyâm (2) Edeb (1)
Sünen-i Nesâî	-	-
Sünen-i İbn Mâce	2	Sıyâm (1) Fiten (1)
Sünen-i Dârimî	1	Savm
Muvatta'	-	-
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	10	XLIV, s. 429-438 (10)

1. Sû-i Zana Sebep Olacak Davranışlardan Kaçınmak Gerektiği Hadisi

Safiyye bint Huyey'in naklettiği en meşhur rivâyettir. Bu rivâyet insanların kötü düşünmesine sebep olacak her türlü davranıştan kaçınmak gerektiğini ifade ettiği gibi i'tikâf ile ilgili pek çok fikhî hükmün ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

Alî b. el-Hüseyn kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde Tirmizî (ö. 279) ve Nesâî (ö. 303)'nin *es-Sünen*'i ile İmam Malik (ö. 179)'in *el-Muvatta*'ı dışında bütün kaynaklarda yer almaktadır. Rivâyetin Buhârî (ö. 256)'de geçen metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ صَفِيَّةَ - زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزْوُرُهُ فِي اعْتِكَافِهِ فِي الْمَسْجِدِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً، ثُمَّ قَامَتْ تَنْقَلِبُ، فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَهَا يَقْلِبُهَا، حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ، مَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَسَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَلَى رَسَلِكُمَا، إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حَيٍّ»، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَبَّرَ عَلَيْهِمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَبْلُغُ مِنَ الْإِنْسَانِ مَبْلَغَ الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يُفْذَفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئًا»

Alî b. Hüseyin (r.a.)'ın Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımı Hz. Safiyye'den haber verdiği göre:

Hz. Peygamber (s.a.v.) ramazanın son on gününde mesciddeki i'tikâf yerinde iken Safiyye (r.a.) onu ziyaret etmek üzere Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına geldi ve huzurunda bir saat kadar konuştu. Sonra evine dönmek üzere ayağa kalktı. Rasûlullah (s.a.v.) de Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla birlikte ayağa kalktı. Nihayet Ümmü Seleme'nin kapısının yanında bulunan mescid kapısına ulaştıklarında ensardan iki kişi oradan geçiyorlardı ve Rasûlullah (s.a.v.)'e selâm verdiler. Nebî (s.a.v.) onlara: "*Yavaş olun! Bu kadın Safiyye bint Huyey'dir.*" buyurdu. Ensardan olan o kişi: "Yâ Rasûlallah! Allah'ı tesbîh ederiz." dediler ve bu söz kendilerine ağır geldi. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle demiştir: "*Şüphesiz şeytan, kanın damarlarda dolaştığı gibi insan vücûdunda dolaşır. Ben şeytanın kalplerinize bir şey atmasında korttum.*"⁸¹

Bu hadis Hz. Safiyye'den bize rivâyet edilen en meşhur hadislerden bir tanesidir. Kütüb-i Tis'a içerisindeki hadis kitaplarını incelediğimiz zaman bu hadisin Enes b. Mâlik (ö. 93) tarafından da rivâyet edildiğini görmekteyiz. İbn Mâce (ö. 273) ve Buhârî'de sadece Hz. Safiyye'den gelen rivâyetler mevcutken diğer hadis kitaplarında Enes b. Mâlik'ten gelen rivâyetler de mevcuttur. Tirmizî'de de sadece Enes (r.a.)'den gelen rivâyet yer almaktadır. Aynı zamanda bu hadis Buhârî ve Müslim (ö. 261)'in Hz. Safiyye'den rivâyet ettiği tek hadistir.

Hz. Safiyye'nin bu rivâyeti Kütüb-i Tis'a dışında Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211)'in *el-Musannef*'inde,⁸² İbn Râhûye (ö. 238)'nin *el-Müsned*'inde,⁸³ Nesâî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında iki yerde,⁸⁴ Ebû Ya'la el-Mevsilî (ö. 307)'nin *el-Müsned*'inde⁸⁵ İbn Huzeyme (ö. 311)'nin *es-Sahîh*'inde iki yerde,⁸⁶ İbn Hıbbân (ö. 354)'in *es-*

⁸¹ Buhârî, "İ'tikâf", 8 (No. 2035).

⁸² San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, I-IX, thk. Merkezül-Bühûs ve Tekniyyeti'l-Ma'lûmât, Dâru't-Tasil, Beyrut 2015, IV, 151.

⁸³ İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî, *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, I-V, thk. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî, Mektebetü'l-İmân, Medine 1990, IV, 258.

⁸⁴ Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XII, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001, III, 385.

⁸⁵ Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebû Ya'la el-Mevsilî*, XIII, 38.

⁸⁶ İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbü'rî (311/924), *Sahîhu İbn Huzeyme*, I-II, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Riyad 2003, II, 1065-1066.

Sahîh'inde üç yerde,⁸⁷ ve Beyhakî (ö. 458)'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında⁸⁸ da yer almaktadır.

1.1. Rivâyetin Tahrici

Hz. Safiyye'den gelen rivâyetlerin isnâdları şu şekildedir:

1.1.1. Buhârî'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Hadis Buhârî'de yedi farklı yerde yedi farklı tarîkle zikredilmiştir. Hadisin Buhârî'deki senedleri şu şekildedir:

1- Buhârî : Ebû'l-Yemân (ö. 222) > Şuayb b. Ebû Hamza (ö. 162) > İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124) > Alî b. el-Hüseyn (ö. 94) > Safiyye bint Huyey (ö. 50) > Hz. Peygamber.⁸⁹

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

2- Buhârî : Saîd b. Ufeyr (ö. 226) > Leys b. Sa'd (ö. 175) > Abdurrahmân b. Hâlid (ö. 127) > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.⁹⁰

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

3- Buhârî : Abdullâh b. Muhammed el-Cu'fî (ö. 229) > Hişâm b. Yûsuf (ö. 197) > Ma'mer b. Râşid (ö. 153) > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > ... > Hz. Peygamber.⁹¹

İsnâdı zayıftır. Çünkü sahâbî râvîsi zikredilmediğinden dolayı mürsel bir hadis olarak kabul edilir. Diğer râvîleri ise sika râvîlerdir.

⁸⁷ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (354/965), *Sahîhu İbn Hibbân (bi Tertibi İbn Balabân)*, I-XVIII, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993, VIII, 428; X, 347-348.

⁸⁸ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut 2003, IV, 527, 529.

⁸⁹ Buhârî, "İ'tikâf", 8 (No. 2035); Buhârî, "Edeb", 121 (No. 6219).

⁹⁰ Buhârî, "İ'tikâf", 11 (No. 2038); Buhârî, "Humus", 4 (No. 3101).

⁹¹ Buhârî, "İ'tikâf", 11 (No. 2038).

4- Buhârî : İsmâîl b. Abdullâh (ö. 226) > Abdülhamîd b. Abdullâh (ö. 202) > Süleymân b. Bilâl (ö. 172) > Muhammed b. Ebî Atîk (ö. 131-140) > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.⁹²

İsnâdı mütâbaat ve şâhidlerle hasendir. Râvîleri de sika ve sadûktur. Muhammed b. Ebî Atîk'e gelince o da makbûl bir râvî olarak kabul edilir.

5- Buhârî : Ali b. Abdullâh (ö. 234) > Süfyân b. Uyeyne (ö. 198) > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.⁹³

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

6- Buhârî : Mahmûd b. Ğaylân (ö. 239) > Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211) > Ma'amer b. Râşid > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.⁹⁴

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

7- Buhârî : Abdülazîz b. Abdullâh el-Üveysî (ö. 211-220) > İbrâhîm b. Sa'd (ö. 183) > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > ... > Hz. Peygamber.⁹⁵

İsnâdı zayıftır. Çünkü sahâbî râvîsi zikredilmediğinden dolayı mürsel bir hadis olarak kabul edilir. Diğer râvîleri ise sika râvîlerdir.

Hadisin Buhârî'de geçen senedleri incelendiği zaman rivâyetin bize Safiyye bint Huyey'den Alî b. el-Hüseyn, ondan da İbn Şihâb ez-Zührî kanalıyla ulaştığı görülmektedir. Zikredilen bütün bu isnâdlardan anlaşılacağı üzere hadis İbn Şihâb ez-Zührî'den sonra farklı tarîklere ayrılmaktadır. Bu durumda İbn Şihâb ez-Zührî zikredilen bu rivâyetin müşterek râvîsidir.

Her ne kadar burada isnâdların durumu ile ilgili kısa bir bilgi verilmiş olsa da isnâdda ismi geçen râvîlerin hadis âlimleri nezdindeki güvenilirlik durumlarını da bilmek uygun olacaktır. O yüzden ilk önce hadis âlimlerinin râvîler hakkındaki görüşleri aktarılacak ve cerh/ta'dîl durumları hakkında bilgi verilecektir.

⁹² Buhârî, "İ'tikâf", 12 (No. 2039); Buhârî, "Edeb", 121 (No. 6219).

⁹³ Buhârî, "İ'tikâf", 12 (No. 2039).

⁹⁴ Buhârî, "Bed'ül-Halk", 11 (No. 3281).

⁹⁵ Buhârî, "Ahkâm", 21 (No. 7171).

Buhârî’de yer alan rivâyetlerin isnâdında geçen râvîler şunlardır:

- **Alî b. el-Hüseyin / Zeynelâbidîn (ö. 94) :**

Hz. Ali’nin torunu Hz. Hüseyin oğludur. Babası ve amcası başta olmak üzere Hz. Âişe, Hz. Safiyye, Abdullâh b. Abbas, Ebû Hüreyre, Câbir b. Abdullâh, Abdullâh b. Ömer, Ümmü Seleme gibi sahâbîlerden ve Saîd b. Cübeyr, Seleme b. Dînâr gibi tâbiînden hadis almıştır. Kendisinden de İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Zeyd b. Eslem, Tâvûs b. Keysân, Hişâm b. Urve gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.⁹⁶ İbn Hacer (ö. 852), İbn Şihâb’ın “Ondan daha faziletli bir Kureyşli görmedim” sözünü aktararak sika, sebt, âbid, fakîh, fâzıl ve meşhur olarak değerlendirmiştir.⁹⁷ İbn Hibbân *es-Sikât*,’ında,⁹⁸ Zehebî (ö. 748) ise *Tezkiratü’l-Huffâz*’ında onun ismini de zikretmiştir.⁹⁹ Ebû’l-Hasan el-İclî (ö. 261) sika ve sâlih bir kişi olarak,¹⁰⁰ İbn Sa’d (ö. 230) ise sika, me’mûn ve çok hadis rivâyet eden biri olarak ondan bahsederken İbn Şihâb tam tersine az hadis rivâyet edenlerden biri olduğunu söylemiştir.¹⁰¹

- **İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124) :**

Ömer b. Abdülazîz’in emriyle hadisleri ilk tedvin eden kişidir. Tâbiînden olup Medinelidir. Enes b. Mâlik, Mahmûd b. Rebî‘, Sehl b. Sa’d, Ebû’t-Tufeyl, Sâib b. Yezîd, Abdurrahmân b. Ezher gibi sahâbîler; Urve b. Zübeyr, Atâ b. Ebû Rebâh, Saîd b. Müseyyeb, Tâvûs b. Keysân ve Nâfi‘ gibi tâbiînden olan pek çok kişiden hadis almıştır. Ebû Hüreyre, Ebân b. Osmân, Râfi‘ b. Hadîc ve Ubâde b. Sâmî’ten rivâyetleri mürsel olarak kabul edilmiştir. Kendisinden de Ömer b. Abdülazîz, Katâde b. Diâme, Eyyûb es-Sahtiyânî, Şuayb b. Ebû Hamza, Hişâm b. Urve, Ma’mer b. Râşid, Süfyân b. Uyeyne, Evzâî ve Mâlik b. Enes gibi önemli kişiler rivâyette bulunmuştur.¹⁰²

⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XX, 383-384.

⁹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Takrîbü’t-Tehzîb*, thk. Ebû’l-Eşbâl Sagîr Ahmed Şâgîf el-Pâkistânî, Dâru’l-Âsime, Pakistan, ty., s.693.

⁹⁸ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât*, I-X, thk. Muhammed Abdülmuîd Han, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1973, V, 159-160.

⁹⁹ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Tezkiratü’l-Huffâz*, I-IV, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1958, I, 74-75.

¹⁰⁰ İclî, Ebû’l-Hasan Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Târîhu’s-Sikât*, thk. Abdü’l-Mu’dî Kalecî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1984, s.344.

¹⁰¹ Zehebî, *A’lâmü’n-Nübelâ*, IV, 387, 389.

¹⁰² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 420-431.

İbn Hacer fakîh, hâfız, mütkin,¹⁰³ Ebü'l-Hasan el-İclî sika,¹⁰⁴ Ebû Hâtim (ö. 277) ise sadece fakîh olarak değerlendirmiştir. Mâlik b. Enes “Hadisleri isnâdla rivâyetlerin ilkidir” demiş,¹⁰⁵ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikrederek döneminin en iyi hâfızlarından, rivâyetlerin metinleri arasındaki bağlamı en iyi bilenlerden fâzıl, fakîh, ve insanların kendisinden rivâyette bulunduğu bir kimse olarak ondan övgüyle söz etmiştir.¹⁰⁶ Fakat mürsel olarak aktardığı rivâyetlerden olsa gerek tedlis yapan râvîler ile ilgili kitaplarda hep ismi geçmektedir.¹⁰⁷

- **Abdurrahmân b. Hâlid b. Müsâfir (ö. 127) :**

Altıncı tabakadan olup Mısır ehliendir. İbn Şihâb'tan hadis almış, kendisinden de Leys b. Sa'd rivâyette bulunmuştur. İbn Hibbân, Dârekutnî (ö. 385) onu sika râvîler arasında zikretmiş, Nesâî leys bihî be's¹⁰⁸ olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁹ Ebü'l-Hasan el-İclî kendisinden sika bir muhaddis olarak bahsetmektedir.¹¹⁰ Ebû Hâtim er-Râzî'ye onun hakkında sorulduğunda ise sahîh bir râvî olarak nitelendirmektedir.¹¹¹

- **Muhammed b. Ebî Atîk (ö. 131-140) :**

Medinelidir. Babası Abdullâh b. Ebî Atîk başta olmak üzere Enes b. Mâlik, İbn Şihâb ez-Zührî, Abdullâh b. Ömer'in âzatlı kölesi Nâfi', Hz. Âişe'nin âzatlı kölesi Ebû Yûnus'dan hadis almıştır. Kendisinden de Hammâd b. Seleme, Süleymân b. Bilâl, Abdilazîz b. Ebî Seleme el-Mâcişûn, Yezîd b. Zürey' gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur. Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî akran olmamalarına rağmen kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. Zühlî (ö. 258) çok hadis rivâyet eden bir kimse

¹⁰³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 896.

¹⁰⁴ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 412.

¹⁰⁵ İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1952, VIII, 74.

¹⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 349.

¹⁰⁷ Irâkî, Ebû Zûr'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. el-Hüseyn el-Kürdî el-Mihrânî, *Kitâbü'l-Müdekkisîn*, thk. Re'fet Fevzî Abdülmuttalîb-Nâfiz Hüseyin Hammâd, Dâru'l-Vefâ, 1995, s.89-90; Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *Esmâü'l-Müdekkisîn*, thk. Mahmûd Muhammed Mahmûd, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1992, s.84.

¹⁰⁸ Leys bihî be's: Bu şekilde değerlendirilen bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve incelenebilir. (bkz. Aydınlı, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.175)

¹⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 76-77.

¹¹⁰ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 292.

¹¹¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 229.

olarak tanımlayarak hasenü'l hadîs olarak nitelendirmiştir.¹¹² İbn Hacer altıncı tabakadan olup makbûl bir râvî olduğunu söylemiştir.¹¹³ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiş,¹¹⁴ Zehebî sika bir râvî olduğunu belirterek vefatının 131-140 yılları arasında olduğunu söylemiştir.¹¹⁵

- **Ma'mer b. Râşid (ö. 153) :**

Basralı olup Yemen'de hadisi ilk tedvin eden kişidir. Katâde b. Diâme', İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Hemmâm b. Münebbih, Yahyâ b. Ebû Kesîr, A'meş, Zeyd b. Eslem, Abdullâh b. Tâvûs, Eyyûb es-Sahtiyânî, Sâbit el-Bünânî, Hişâm b. Urve gibi şahıslardan hadis almıştır. Kendisinden de Saîd b. Ebû Arûbe, Ebân b. Yezîd, İbn Cüreyc, Hişâm ed-Destüvâî, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân b. Uyeyne gibi önemli muhaddisler rivâyette bulunmuştur.¹¹⁶ İbn Hacer, Sâbit gibi bazı hocalarından yaptığı rivâyetler hariç sika, sebt, fâzıl olarak değerlendirmiştir.¹¹⁷ Ebû Hâtim Basra'daki hadis rivâyetlerinde hatalar olduğunu dile getirip sâlihu'l-hadîs¹¹⁸ olarak nitelendirmiştir. Yahyâ b. Maîn (ö. 233) ise Zührî'den rivâyet edenler arasında en güvenilirin o olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikrederek fakîh, mütkın, hâfız ve vera' sahibi bir muhaddis olarak değerlendirmiştir.¹²⁰

- **Şuayb b. Ebû Hamza (ö. 162) :**

Humuslu bir muhaddistir. İbn Şihâb ez-Zührî'nin en güvenilir öğrencilerinden bir tanesidir. Rivâyet ettiği hadislerinin çoğunu ondan almıştır. Bunun dışında Nâfî', İkrime b. Hâlid, İbnü'l-Münkedir, Ebû'z-Zinâd ve Zeyd b. Eslem gibi muhaddislerden de ders almıştır. Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında oğlu Bişr başta olmak üzere Ebû Hayve, Bakıyye b. Velîd, Velîd b. Müslim, Ali b. Ayyâş, ve Ebû'l-Yemân

¹¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 549.

¹¹³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 865.

¹¹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 364.

¹¹⁵ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, I-XVI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 2003, III, 729-730.

¹¹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 304-306.

¹¹⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 961.

¹¹⁸ Sâlihu'l-hadîs: Bu şekilde değerlendirilen bir râvînin rivâyet ettiği hadis, rivâyetin başka bir senedinin olup olmadığı araştırmak için alınır. (bkz. Aydınlı, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.291)

¹¹⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 257.

¹²⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 484.

vardır.¹²¹ Hadis âlimlerine kendisi hakkında sorulduğunda esbetu'n-nâs ve sika olduğuna dair değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca Yahyâ b. Maîn kendisinin imlâ yoluyla Zührî'den hadis yazdığını belirtmiştir.¹²² Ahmed b. Hanbel ise kendisinden övgüyle söz ederek kitabının zabt yönünden sağlam olduğunu ifade etmiştir.¹²³ İbn Hibbân ise onu sika râvîler arasında zikretmektedir.¹²⁴

- **Süleymân b. Bilâl (ö. 172) :**

Sekizinci tabakadan olup Medinelidir. Abdullâh b. Dînâr, Zeyd b. Eslem, Rebîatürre'y, Hişâm b. Urve, Muhammed b. Ebî Afîk, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi şahıslardan hadis dinlemiş, kendisinden de Abdullâh b. Mübârek, Ka'nebî, Ebû Vehb, İsmâil b. Ebû Üveys, Saîd b. Ufeyr gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur. Zehebî tarafından imâm, hâfiz, müftü gibi terimlerle tanımlanmış, Nesâî ve İbn Sa'd ise sika olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁵ Çok hadis rivâyet etmesiyle bilinen Süleyman için İbn Hacer sika,¹²⁶ Ahmed b. Hanbel la be'se bihî ve sika, Yahyâ b. Maîn sika ve Ebû Hâtim mütegarib ifadesini kullanmıştır.¹²⁷ İbn Hibbân ise dâhi ve yakışıklı olduğunu ifade ettiği Süleymân b. Bilâl'i *es-Sikat*'ında zikretmiştir.¹²⁸

- **Leys b. Sa'd (ö. 175) :**

Mısırlı fakîh ve muhaddistir. Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Ebû Müleyke, İbn Şihâb ez-Zührî, Saîd b. el-Makbürî, Ebü'z-Zübeyr, Nâfi, Amr b. Hâris, Yezîd b. Ebû Habîb, Ukayl b. Hâlid, Hişâm b. Urve, Abdurrahman b. Hâlid el-Fehmî ve Saîd b. Ebî Hilâl gibi hicazlı ve mısırlı ulemeden hadis dinlemiştir. Kendisinden de Hüşeym b. Beşîr, Abdullâh b. Mübârek, Abdullâh b. Vehb, İbn Lehîa, Kuteybe b. Saîd, Kâtibülleys diye bilinen Abdullâh b. Sâlih, Yahyâ b. Abdullâh b. Bükeyr, Saîd b. Ufeyr gibi pek çok

¹²¹ Zehebî, *A 'lâmü'n-Nübelâ'*, VII, 187-188.

¹²² Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh li-men Harrece lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-Sahîh*, I-III, thk. Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâru'l-Livâ, Riyad 1986, III, 1157-1158.

¹²³ Zehebî, *A 'lâmü'n-Nübelâ'*, VII, 188.

¹²⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 438.

¹²⁵ Zehebî, *A 'lâmü'n-Nübelâ'*, VII, 425-427.

¹²⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 405.

¹²⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 103.

¹²⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 388.

kişi rivâyette bulunmuştur.¹²⁹ Ebü'l-Hasan el-İclî sika,¹³⁰ Yahya b. Main bir rivâyette sika, başka bir rivâyette de el-Makbürî'den rivâyet edenlerin en güvenilirini olduğunu söylemiş, Ali b. Medîni (ö. 234) sebt, Ebû Zür'a (ö. 281) sadûk, Ebû Hâtim ise sika olduğunu belirtmiştir.¹³¹ İbn Hacer meşhur bir fakîh olduğunu ekleyerek sika ve sebt değerlendirmesinde bulunmuştur.¹³² Nitekim Nesâi ve Ahmed b. Hanbel de onu sika kabul etmiş, hatta Ahmed b. Hanbel onun için hadis konusunda insanların en güvenilirini olduğu gibi pek çok övgü dolu sözler kullanmıştır.¹³³

- **İbrâhîm b. Sa'd (ö. 183) :**

Medinelidir. Babası Sa'd b. İbrâhîm başta olmak üzere İbn Şihâb ez-Zührî, Saffân b. Süleym, Sâlih b. Keysân, İbn İshak, Şu'be b. el-Haccâc, Abdullâh b. Muhammed b. Akîl, Hişâm b. Urve, Muhammed b. İkrime el-Mamzûmî gibi şahıslardan hadis almıştır. Kendisinden de oğulları Ya'kûb ve Sa'd ile Ma'n b. İlsâ, Vekî' b. el-Cerrâh, Ka'nebî, Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd, Bişr el-Hâfî, İbnü'l-Mâcişûn, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî rivâyette bulunmuştur.¹³⁴ Ahmed b. Hanbel hadislerinin müstakîm olduğunu söyleyerek başka bir rivâyette de sika olduğunu ifade etmiştir. Yahyâ b. Maîn sika ve leys bihî be's derken Ebû Hâtim sika bir râvî olduğunu belirtmiştir.¹³⁵ Ebü'l-Hasan el-İclî sika,¹³⁶ İbn Hacer ise sika ve hüccet değerlendirmesinde bulunmuştur.¹³⁷ Zehebî imâm ve hâfiz olarak değerlendirirken¹³⁸ İbn Hibbân da *es-Sikât*'ında zikretmiştir.¹³⁹

- **Hişâm b. Yûsuf (ö. 197) :**

Yemenli olup San'a şehrinin kadılığı yapmıştır. İbn Cüreyc, Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Kâsım b. Feyyâd gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de

¹²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 256-260.

¹³⁰ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 399.

¹³¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 179-180.

¹³² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 817.

¹³³ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-Selâm (Târîhu Bağdâd)*, I-XVII, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2001, XIV, 535-537.

¹³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 88-90.

¹³⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 101-102.

¹³⁶ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 52.

¹³⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 108.

¹³⁸ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 252.

¹³⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 7.

İshâk b. Râhûye, Abdullâh b. Muhammed el-Müsnedî, İbnü'l-Medîni, Mûsâ b. Hârûn, Yahyâ b. Maîn rivâyette bulunmuştur.¹⁴⁰ İbn Hacer'e göre dokuzuncu tabakadan olup sikadır.¹⁴¹ Ebû Hâtim er-Râzî sika ve mütkın, Yahyâ b. Maîn bir keresinde lem yekun bihî be's, bir keresinde de sika olarak nitelendirmiştir. Ebû Zür'a ondan övgüyle bahsederek hadis konusunda Yemenliler arasında en güvenilir olanın Hişâm b. Yûsuf olduğunu ifade ederek hâfız ve mütkın olarak değerlendirmiştir.¹⁴² İbn Adî hadis imâmlarının ondan rivâyette bulunduğunu ifade ederek sika olduğunu belirtmiştir.¹⁴³ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiş,¹⁴⁴ Ebü'l-Hasan el-İclî ise sika bir râvî olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵

- **Süfyân b. Uyeyne (ö. 198) :**

Kûfeli tebeu't-tâbiînden bir muhaddistir. Amr b. Dînâr (ö. 126), Ma'mer b. Râşid, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hişâm b. Urve, Humeyd et-Tavîl, İmam Mâlik, Zeyd b. Eslem, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, A'meş gibi âlimlerden hadis almıştır. Kendisinden de Abdullâh b. Zübeyr el-Humeydî, Abdullâh b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, İbn Vehb, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Yahyâ b. Maîn, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Halîfe b. Hayyât, İbn Nümeyr gibi âlimler rivâyette bulunmuştur.¹⁴⁶ İbn Hacer sika, hâfız, fakîh, imâm, hüccet gibi ta'dîl lafızlarıyla onu övmüş fakat hayatının sonlarında doğru zabtının zayıflamasından dolayı hata yaptığını hatta belki de tedlis bile yapmış olabileceğini söyleyerek yine de sika râvîlerdendir demiştir.¹⁴⁷ İrâkî ve Süyûtî tedlis ile meşhur bir râvîdir diyerek kitaplarında zikretmişlerdir.¹⁴⁸ Ebû Hâtim imâm ve sika bir olarak nitelendirirken Zühri'den rivâyette bulunanlar arasında en güvenilir olanın o olduğunu da ilave

¹⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 266-267.

¹⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1023.

¹⁴² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 71.

¹⁴³ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürçânî, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, VII, 2570.

¹⁴⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 232.

¹⁴⁵ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 459.

¹⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 178-188.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 395.

¹⁴⁸ İrâkî, *Kitâbü'l-Müdekkisîn*, 53-54; Süyûtî, *Esmâü'l-Müdekkisîn*, 53.

etmiştir.¹⁴⁹ İbn Hıbbân es-Sikât'ında zikrederek hâfız, mütkın, vera' sahibi ve Allah'ın kitabını en iyi bilenlerden biri olduğunu söyleyerek ondan övgüyle söz etmiştir.¹⁵⁰

- **Abdülhamîd b. Abdullâh (ö. 202) :**

Medinelidir. Muhammed b. Aclân (ö. 148), Süfyân es-Sevrî, Süleymân b. Bilâl, babası Ebû Üveys, Abdurrahmân b. Ebi'z-Zinâd (ö. 174), Mâlik b. Enes ve Hişâm b. Sa'd gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de kardeşi İsmâîl b. Ebû Üveys, İshâk b. Râhûye, Eyyûb b. Süleymân b. Bilâl, Kâtibü'l-Vâkıdî olarak bilinen Muhammed b. Sa'd gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn sika ve la be'se bihî derken İbn Mâce dışında Kütüb-i Sitte müellifleri kendisinden rivâyette bulunmuştur.¹⁵¹ İbn Hacer sika bir râvî olarak değerlendirmiştir.¹⁵² Zehebî Buhârî ve Müslim'in râvîlerinden olduğunu söyleyip sika olduğunu belirtmiştir. Fakat Ebü'l-Feth el-Ezdî'nin kendisi için "yezau'l-hadîs"¹⁵³ dediğini de eklemiştir.¹⁵⁴ İbn Hıbbân ise *es-Sikat'*ında onun ismine de yer vermektedir.¹⁵⁵

- **Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö. 211) :**

Yemenli bir muhaddistir. Babası Hemmâm başta olmak üzere Ma'mer b. Râşid, İbn Cüreyc, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Evzâî ve Mâlik b. Enes gibi yaşadığı dönemin büyük hadis âlimlerinden hadis almıştır. Kendisinden de Mu'temir b. Süleymân, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel, Abd b. Humeyd gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.¹⁵⁶ Ebû Hâtim hadisleri yazılır fakat delil olarak kullanılmaz demiştir.¹⁵⁷ İbn Hacer onun hakkında sika, hâfız

¹⁴⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 227.

¹⁵⁰ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VI, 406-404.

¹⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 444-445.

¹⁵² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 565.

¹⁵³ Yezau'l-hadîs: Bu şekilde değerlendirilen bir râvînin rivâyet ettiği hadis alınmaz. (bkz. Aydınlı, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.360)

¹⁵⁴ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Dîvânü'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Matbüatü'n-Nehzati'l-Hadîse, Mekke 1967, s.236.

¹⁵⁵ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 398.

¹⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 52-56.

¹⁵⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 39.

değerlendirmesinde bulunurken teşeyyu¹⁵⁸ tabirini de kullanmıştır.¹⁵⁹ İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ında hadisleri cem eden, ezberleyip tasnif eden bir muhaddis olarak tanımlarken o da teşeyyu¹⁶⁰ tabirini kullanarak bundan dolayı hata ederdemiştir.¹⁶⁰ Nitekim Ebü'l-Hasan el-İclî de sika fakat şiidir demiştir. Onu "el-hâfizu'l-kebîr" "muhaddisü'l-vakt" ve "şeyhü'l-İslâm" olarak nitelendiren Zehebî ise Hz. Ali'ye duyduğu sevgi sebebiyle onu Şiilikle itham etmenin doğru olmadığını söylemiştir. Zira onun bu konuda aşırıya kaçmadığı görülmektedir ve bu yüzden hadislerinin terkedilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir.¹⁶¹

• **Abdülazîz b. Abdullâh el-Üveysî (ö. 211-220) :**

Medinelidir. Abdilazîz b. Abdillâh el-Mâcişûn, Nâfi' b. Ömer, Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr, Süleymân b. Bilâl, Mâlik b. Enes, Abdullâh b. Ca'fer, İbrâhîm b. Sa'd gibi şahıslardan hadis almıştır. Kendisinden de Buhârî, Tirmizî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî, Abdullâh b. Ebî Zinâd, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim er-Râzî rivâyette bulunmuştur. Vefat tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Zehebî *Târîhu'l-İslâm* adlı eserinde onu 211-220 yılları arasında zikretmiştir.¹⁶² Ebû Hâtim sadûk, Dârekutnî ise hüccet olarak nitelendirmiştir.¹⁶³ İbn Hacer ise sika bir râvî olduğunu söylemiştir.¹⁶⁴ Zehebî sika bir râvî olarak kabul ederken Ebû Dâvûd'un onu zayıf olarak gördüğünü söylemiştir.¹⁶⁵ Fakat Ebû Dâvûd kendisinden rivâyette bulunmuş ve bazı kaynaklarda sika olarak gördüğü bilgisi de geçmektedir.¹⁶⁶ İbn Hibbân *es-Sikat*'ında onu da zikretmiştir.¹⁶⁷

¹⁵⁸ Teşeyyu': İlk dönem âlimlerine göre Hz. Ali'yi sahâbenin en faziletlisi, Hz. Osmann'dan üstün ve bütün savaşlarında haklı gören, sonraki âlimlere göre ise Hz. Ali'yi üstün görmenin yanında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e kötü sözler söyleyen kimseler için kullanılan bir tabirdir. (bkz. Aydınli, Abdullâh, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.347)

¹⁵⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 607.

¹⁶⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 412.

¹⁶¹ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, IX, 566-573.

¹⁶² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XV, 267-268.

¹⁶³ İbn Halfûn, Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) Muhammed b. İsmâil b. Muhammed el-Ezdî el-Endelüsî, *el-Mu'lim bi Şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sa'd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ty., s.404-405.

¹⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 613.

¹⁶⁵ Zehebî, *Dîvânü'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, 252.

¹⁶⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, X, 389.

¹⁶⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 396.

- **Ebü'l-Yemân (ö. 222) :**

Humuslu bir muhaddistir. Behrâ kabilesinden Ümmü Seleme diye tanınan bir kadının mevlâsı olduğu için Behrânî nisbesiyle bilinmektedir. Safvân b. Amr, Şuayb b. Ebû Hamza, Harîz b. Osmân gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Buhârî, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Osmân b. Saîd ed-Dârimî, Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zür'a ed-Dımaşkî gibi tanınmış hadis âlimleri rivâyette bulunmuştur.¹⁶⁸ Ebü'l-Yemân'ın Şuayb b. Ebû Hamza'dan aldığı rivâyetler hususunda bazı tenkitler söz konusudur. Rivâyetimiz bu yolla bize ulaştığı için bu husus hakkında bilgi vermenin doğru olacağını düşünüyoruz. Ebü'l-Feth el-Ezdî el-Mevsılî onun Şuayb'tan hadisleri münâvele yoluyla rivâyet ettiğini söylemiştir. Ayrıca Bişr b. Şuayb babası öldükten sonra Ebü'l-Yemân'ın kendisine gelerek babasının hadis kitaplarını alıp ondan almış gibi rivâyet ettiğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ise kendisine Şuayb'tan rivâyetleri nasıl aldığını sorduğunda ise onların bazısını ondan işittiğini, bazısını okuduğunu, bazısını icâzet yoluyla bazısını ise münâvele yoluyla aldığını söylemiştir. Hatta bu münâvele yoluyla aldığı hadisleri rivâyet etmediğini de eklemiştir. Ahmed b. Hanbel, Ebü'l-Yemân'ın Harîz b. Osmân ile Safvân b. Amr'dan olan rivâyetlerinin sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁶⁹ Buhârî ve Müslim Ebü'l-Yemân'ın bu yolla aldığı rivâyetlerinin önemli bir kısmını nakletmeleri bu hadisleri hocasından güvenilir bir yolla aldığını ortaya koymaktadır.¹⁷⁰ Bu hadiste bizzat Şuayb Ebü'l-Yemân yoluyla bize gelmiştir. Buradan yola çıkarak Buhârî ve Müslim bu hadisi kitaplarına aldıklarına göre hadisin bu yolla gelen senedine güvendiklerini gösterir.

- **Saîd b. Ufeyr (ö. 226) :**

Mısır ehlinden olup hadis hâfızı, tarih ve ensâb ilmini en iyi bilenler arasında yer alır. Süleyman b. Bilâl, Abdullâh b. Lehîa, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, İbn Vehb gibi hocalardan hadis dinlemiş, kendisinden de başta oğulları Esed ve Ubeydullah olmak üzere Buhârî, Yahyâ b. Maîn, Zühlî, Abdüla'lâ es-Sadefî, Bekkâr b. Kuteybe gibi hadis âlimleri rivâyette bulunmuştur.¹⁷¹ İbn Ebû Hâtim, onun sadûk olduğunu

¹⁶⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, X, 319-320.

¹⁶⁹ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, I, 581-582.

¹⁷⁰ Ökten, Akif, "Ebü'l-Yemân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, X, 350-351.

¹⁷¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 36-38.

ifade ederek sebt sahibi bir râvî değildi. İnsanların kitabından okurdu demiştir.¹⁷² Ebû İshak el-Cûzcânî, Saîd b. Ufeyr hakkında bid'atçı, hadisleri karıştıracak kadar hâfızası zayıf ve sika bir râvî olmadığını söylemiştir. İbn Adî onu hakkındaki tenkitleri eleştirip insanlar nezdinde onun güvenilir bir râvi olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Yahyâ b. Maîn, "Mısır'da üç şaşırtıcı şeye şahit oldum. Bunlar Nil nehri, Piramitler ve Saîd b. Ufeyr'dir"¹⁷³ diyerek sika ve la be'se bihî diyerek değerlendirmede bulunmuştur.¹⁷⁴ İbn Hibbân ise onu sika râvîler arasında zikretmektedir.¹⁷⁵

- **İsmâîl b. Ebû Üveys (ö. 226) :**

Medinelidir. Babası Abdullâh, kardeşi Abdülhamîd b. Ebû Üveys, dayısı Mâlik b. Enes ve İbn Ebî Seleme el-Mâcişûn, Seleme b. Verdân, Abdurrahman b. Ebû'z-Zinâd gibi âlimlerden hadis almıştır. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Kuteybe b. Saîd, Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî, Ebû Hâtim er-Râzî gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.¹⁷⁶ İbn Hacer hâfızasından dolayı hadislerinde hata etmiş olsa da sadûk olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁷ Ebû Hâtim er-Râzî mahallühü's-sıdk¹⁷⁸ ve hata etmesinden dolayı muğaffel¹⁷⁹ terimini kullanmıştır. Ahmed b. Hanbel la be'se bihî ifadesini kullanırken, Yahyâ b. Maîn hem sadûk olduğunu, hem de hıfz gücünün zayıf olmasından dolayı hadislerinin i'tibâr için kullanılması gerektiğini belirten ifadeler kullanmıştır.¹⁸⁰ İbn Adî zayıf olarak kabul edilen babasından daha hayırlı olduğunu söyleyede dayısı Mâlik b. Enes'ten hiç kimsenin rivâyet etmediği garîb hadisler rivâyet ettiğini belirtmiştir. Nesâî ise zayıf bir râvî olarak görmektedir.¹⁸¹

¹⁷² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 56-57.

¹⁷³ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, X, 584.

¹⁷⁴ İbn Halfûn, *el-Mu'lim bi Şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, 518.

¹⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 266.

¹⁷⁶ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, III, 125-126.

¹⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 141.

¹⁷⁸ Mahallühü's-Sıdk: Bu şekilde nitelenen bir râvînin rivâyet ettiği hadis sadece araştırmak için alınır. (bkz. Aydın, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.179)

¹⁷⁹ Muğaffel: Çok hata yapan, çok dalgın râvî anlamına gelmektedir. Böyle bir râvînin rivâyeti alınmaz. (bkz. Aydın, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.215)

¹⁸⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 181.

¹⁸¹ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, I, 317-318.

- **Abdullâh b. Muhammed el-Cu'fî (ö. 229):**

Irak ehlinde olup mürsel ve münkatî rivâyetlere râğbet etmeyip müsned rivâyetlere önem verdiği için Müsnedî lakabıyla bilinir.¹⁸² Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî gibi Vehb b. Cerîr, Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, Yahyâ b. Maîn ve Fudayl b. İyâz gibi pek çok hadis âliminden rivâyette bulunmuştur. Buhârî, Tirmizî, Dârimî, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zür'a, Muhammed b. Nasr el-Mervezî ve Zühlî gibi muhaddislerde kendisinden rivâyette bulunmuştur.¹⁸³ İbn Ebû Hâtim sadûk, İbn Hıbbân ise sadûk ve mütkm olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁴

- **Ali b. Medîni (ö. 234) :**

Basralı bir muhaddistir. İlelü'l-hadîs alanında meşhur olmuştur. Yezîd b. Zürey', Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Hammâd b. Zeyd ve Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Nuaym, Abdurrahmân b. Mehdî, Affân b. Müslim, Abdullâh b. Vehb gibi meşhur âlimlerden hadis almıştır. Kendisinden de Buhârî, Ebû Hâtim, Ebû Dâvûd, Ebû Müslim el-Keccî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebû'l-Kâsım el-Begavî, Zühlî rivâyette bulunmuştur.¹⁸⁵ İbn Hacer döneminde hadisi ve onun illetini en iyi bilen kimselerden biri olarak sika, sebt, imâm gibi terimler kullanmıştır.¹⁸⁶ Fakat mihne hâdisesinde Kur'an'ın mahlûk olduğunu kabul etmek zorunda kalınca hadis âlimlerince itibarını kaybetmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür'a bu olaydan sonra kendisinden rivâyette bulunmamışlardır. Zehebî emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs, imâm, hüccet olarak değerlendirdiği İbnü'l-Medîni'nin *el-Müsned*'de hadislerinin olduğunu iddia etmektedir.¹⁸⁷ Fakat hadislerini müstakîm olarak değerlendiren Ukaylî Ahmed b. Hanbel'in ondan rivâyette bulunmadığını söylemiştir.¹⁸⁸

¹⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 59.

¹⁸³ İbn Halfûn, *el-Mu'lim bi Şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, 349-350.

¹⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 61.

¹⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 6-9.

¹⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 699.

¹⁸⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, XI, 59.

¹⁸⁸ Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*, I-IV, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, III, 239.

- **Mahmûd b. Ğaylân (ö. 239) :**

Hadiste imâm, hâfız ve hüccettir. Süfyân b. Uyeyne, Velid b. Müslim, Vekî' b. Cerrâh, Abdürrezzâk b. Hemmâm gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden de Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zür'a, Nesâî, Tirmizî, İbn Huzeyme, Ebû'l-Abbâs es-Serrâc gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.¹⁸⁹ Ondan rivâyetlerinde Buhârî ve Müslim ittifak etmişler, Ebû Hâtim, Nesâî, Mesleme b. Kâsım kendisinden sika bir râvî olarak bahsetmişlerdir.¹⁹⁰ Ahmed b. Hanbel onu hadisleriyle bildiği, sünnet sahibi biri olduğunu söylerken aynı zamanda Kur'an sebebiyle hapsedildiğini de ifade etmiştir.¹⁹¹

Bu hadis Buhârî dışında Müslim, Ebû Dâvûd (ö. 275), İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241)'in *el-Müsned*'inde de yer almaktadır.

1.1.2. Müslim'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Hadisin Müslim'deki isnâdları şu şekildedir:

1- Müslim : İshâk b. İbrâhîm (ö. 238) ve Abd b. Humejd (ö. 249) > Abdürrezzâk b. Hemmâm > Ma'mer b. Râşid > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.¹⁹²

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

2- Müslim : Abdullâh b. Abdirrahmân b. ed-Dârimî (ö. 255) > Ebû'l-Yemân > Şuayb b. Ebû Hamza > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.¹⁹³

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

- **İshâk b. Râhûye (ö. 238) :**

Mervli büyük hadis âlimidir. Abdullâh b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî, Süfyân b. Uyeyne, Şâfiî, İbn Uleyye, Yezîd b. Hârûn, Affân b. Müslim, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir.

¹⁸⁹ İbn Halfûn, *el-Mu'lim bi Şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, 333-334; Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, XII, 223.

¹⁹⁰ İbn Halfûn, *el-Mu'lim bi Şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, 333.

¹⁹¹ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, XII, 223.

¹⁹² Müslim, "Selâm", 24.

¹⁹³ Müslim, "Selâm", 25.

Kendisinden de aynı zamanda hocaları olan Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Bakıyye b. Velîd, Yahyâ b. Âdem, Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbn Mâce dışında Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsi Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.¹⁹⁴ En büyük hadis imâmlarından biri olarak kabul edilir. Ebû Hâtim, Ahmed b. Hanbel onu kısaca bu şekilde değerlendirmişlerdir.¹⁹⁵ İbn Hacer sika, hâfız ve müctehid olarak tanımlamıştır.¹⁹⁶ Zehebî büyük hâfız olduğunu ifade ederken, Nesâî imâm, sika ve me'mûn olarak nitelendirmiştir. Ebû Hâtim başka bir rivâyetinde de güvenirliliği hususunda hadis âlimlerinin ittifak ettiğini söylemiştir.¹⁹⁷

- **Abd b. Humeyd (ö. 249) :**

Mâverâünnehirli bir muhaddistir. Yezîd b. Hârûn, Yahyâ b. Âdem, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Affân b. Müslim, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe gibi yüze yakın hocadan hadis almıştır. Kendisinden de oğlu Muhammed başta olmak üzere Müslim, Tirmizî ve bulunduğu bölgenin hadis âlimleri rivâyette bulunmuştur.¹⁹⁸ Zehebî imâm ve hâfız,¹⁹⁹ İbn Hacer sika ve hâfız,²⁰⁰ olarak değerlendirmiş, İbn Hibbân ise *es-Sikât*'ında onu da zikretmiştir.²⁰¹

- **Abdullâh b. Abdirrahmân ed-Dârimî (ö. 255) :**

Semerkantlı olup *es-Sünen* adlı eseriyle tanınan bir muhaddistir. Nadr b. Şümeyl, Yezîd b. Hârûn, Hâlid b. Mahled, Muhammed b. Selâm el-Bîkendî, Affân b. Müslim, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Nuaym b. Hammâd, Halîfe b. Hayyât gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim, Bakî b. Mahled, Bündâr, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli rivâyette bulunmuştur.²⁰² İbn Hacer Müsned sahibi, hâfız, sika, fâzıl, mütkın olarak

¹⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 373-377.

¹⁹⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 209-210.

¹⁹⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 126.

¹⁹⁷ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, II, 433-435.

¹⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 524-527.

¹⁹⁹ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, II, 534.

²⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 634.

²⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 401.

²⁰² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 210-213.

değerlendirmiştir.²⁰³ İbn Hıbbân *es-Sikât*'ında onun ismini zikrederek hâfız, mütkın ve vera' sahibi biri olarak değerlendirmiştir.²⁰⁴ Ebû Hâtım bir rivâyette onu sika ve sadûk olarak değerlendirirken,²⁰⁵ başka bir rivâyette zamanının hadis imâmıydı demiştir. Onu hâfız olarak nitelendiren Zehebî âlimlerinde onu güvenilir bir râvî olarak değerlendirdiğini de ilave etmiştir.²⁰⁶

1.1.3. Ebû Dâvud'da Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Hadisin Ebû Dâvud'daki isnâdları şu şekildedir:

1- Ebû Dâvud : Ahmed b. Muhammed b. el-Mervezî (ö. 230) > Abdürrezzâk b. Hemmâm > Ma' mer b. Râşid > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²⁰⁷

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

2- Ebû Dâvud : Muhammed b. Yahyâ (ö. 258) > Ebü'l-Yemân > Şuayb b. Ebû Hamza > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²⁰⁸

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir.

- **Ahmed b. Muhammed b. el-Mervezî (ö. 230) :**

Mervlidir. Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. el-Mübârek, Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbnü'l-Medînî, Vekî' b. el-Cerrâh, Yezîd b. Hârûn gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de Ebû Dâvûd, oğulları Sâbit ve Abdullâh, Ebû Zür'a, Muhammed b. Hânî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî, Yahyâ b. Maîn rivâyette bulunmuştur. Nesâî, Dârekutnî ve Kelâbâzî için sika bir râvî olduğunu söylemiş,²⁰⁹ İbn Hacer onuncu tabakadan olup sika bir râvî olduğunu söylemiştir.²¹⁰ Ebü'l-Hasan el-

²⁰³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 522.

²⁰⁴ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, 364.

²⁰⁵ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 99.

²⁰⁶ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, XII, 224-229.

²⁰⁷ Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 79 (No. 2470); Ebû Dâvûd, "Edeb", 81 (No. 4494).

²⁰⁸ Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 79 (No. 2471).

²⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 434-436.

²¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 97.

İclî *Târîhu's-Sikât* adlı eserinde,²¹¹ İbn Hibbân ise *es-Sikât*'ında onun ismini de zikretmiştir.²¹²

- **Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli (ö. 258) :**

Nîşâburlu hadis hâfızıdır. Abdurrahman b. Mehdî, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbn Râhûye, Ebû Nuaym, Nuaym b. Hammâd, İbn Nümeyr, İbnü'l-Medîni, Kuteybe b. Saîd gibi muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden de Müslim, İbn Mâce, Tirmizî, Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, İbn Ebû Dâvûd, Saîd b. Ebû Meryem ve oğlu Yahyâ gibi pek çok kişi rivâyette bulunmuştur.²¹³ İbn Hacer sika hâfız ve celîl olarak değerlendirmiştir.²¹⁴ Şeyhü'l-İslâm, hâfız olarak nitelendiren Zehebî, Ali b. Medîni'nin, onu "Sen Zührî'nin vârisisin" diye övdüğünü, Ebû Hâtim ve İbn Huzeyme'nin onun için asrının hadis imâmı dediklerini, Ebû Bekir b. Ziyâd'ın "emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs" olarak değerlendirdiğini de ilave etmiştir.²¹⁵

1.1.4. İbn Mâce'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Hadisin İbn Mâce'daki isnâdları şu şekildedir:

İbn Mâce : İbrâhîm b. Münzir el-Hızamî (ö. 236) > Ömer b. Osmân (ö. 201-210) > Osmân b. Ömer (ö. 141-150) > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²¹⁶

İsnâdında yer alan İbrâhîm b. Münzir, Ömer b. Osmân ve Osmân b. Ömer sadûk olduğundan dolayı hadis hasendir.

- **Osmân b. Ömer b. Mûsâ (ö. 141-150) :**

Medinelidir. Hârice b. Zeyd b. Sâbit, Ebân b. Osmân b. Affân, Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr, Sâlim Ebî Ğays'ın azatlısı İbn Mutî' ve İbn Şihâb ez-Zührî'den hadis dinlemiştir. Kendisinden de oğlu Ömer b. Osmân başta olmak üzere

²¹¹ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 47.

²¹² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 13.

²¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 618-622.

²¹⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 907.

²¹⁵ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, II, 531.

²¹⁶ İbn Mâce, "Siyâm", 65 (No. 1779)

Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî, Abdülvâhid b. Ziyâd, İbrâhîm b. Talha, Muhammed b. Râşid, Yahya b. Muhammed b. Talha rivâyette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn kendisi hakkında bir bilgisi olmadığını söylemiş,²¹⁷ İbn Hacer ise altıncı tabakadan olup makbûl bir râvî olduğunu belirtmiştir.²¹⁸ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında onun ismini de zikretmiştir.²¹⁹ Zehebî, hadis âlimlerince sadûk olarak değerlendirildiğini ifade etmiş ve onun vefat tarihini 141-150 tarihleri arasında zikretmiştir.²²⁰

• **Ömer b. Osmân b. Ömer (ö. 201-210) :**

Medinelidir. Babası Osmân b. Ömer başta olmak üzere İshâk b. Yahyâ b. Talha, Eyyûb b. Seleme, Râfi' b. Râşid, Saîd b. Abdurrahmân, İbn Ebî Ferve, Ubeydullah b. Ömer, Yûnus b. Yezîd gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de İbrâhîm b. Münzir el-Hızamî, Zübeyr b. Bekkâr, Muhammed b. Hasan b. Zübâle rivâyette bulunmuştur.²²¹ İbn Hacer sekizinci tabakadan olup sadûk olduğunu söylemiştir.²²² İbn Hibbân *es-Sikat*'ında zikretmiş ve müstekîmü'l hadis olduğunu ifade etmiştir.²²³ Zehebî vefatını 201-210 tarihleri arasında zikretmiştir.²²⁴ Yine Zehebî mukıl²²⁵ ve mechûl bir râvî olarak değerlendirmede bulunmuştur.²²⁶ Abdurrahmân b. Ebû Hâtim, Yahyâ b. Main'in onun ve babasının hakkında bilmiyorum dediği rivâyetini aktararak mechûl bir râvî olduğunu söylemiştir.²²⁷

• **İbrâhîm b. Münzir el-Hızamî (ö. 236) :**

Medinelidir. Süfyân b. Uyeyne, el-Velîd b. Müslim, Abdullâh b. Vehb, Ma'n b. İsa, Enes b. İyâd, Muhammed b. Fülh, İbn Ebî Füdeyk gibi pek çok kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden de Buhârî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled, İbn Ebû'd-Dünyâ, Sa'leb, Ahmed b. İbrâhîm, Muhammed b. İbrâhîm el-Büşencî gibi pek çok kişi de

²¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 465.

²¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 667.

²¹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 200.

²²⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 926.

²²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 460.

²²² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 725.

²²³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 441.

²²⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, V, 136.

²²⁵ Mukıl: Rivâyeti az olan kişi için kullanılır. (bkz. Aydın, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.222)

²²⁶ Zehebî, *Dîvânü'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, 295.

²²⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 124.

rivâyette bulunmuştur. Zehebî imâm, hâfız ve sika,²²⁸ Ebû Hâtim sadûk,²²⁹ bir râvî olduğunu ifade etmiştir. İbn Hibbân *es-Sikat*'ında zikretmiş,²³⁰ İbn Vaddâh (ö. 287) onunla Medine'de karşılaştığını söyleyerek sika bir râvî olduğunu belirtmiştir. Nesâî ise la be'se bihî demiştir.²³¹ Hatîb el-Bağdâdî onu sika bir râvî olarak gördüğünü söylerken Yahyâ b. Maîn'in de onu sika olarak gördüğünü, Ahmed b. Hanbel'in ise Halku'l-Kur'an meselesinden dolayı onu zemmettiğini hatta selamını bile almadığını ifade etmiştir.²³² İbn Hacer'e göre ise onuncu tabakadan olup sadûktur.²³³

1.1.5. Dârimî'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Hadisin Dârimî'deki isnâdı şu şekildedir:

Dârimî: Ebû'l-Yemân > Şuayb b. Ebû Hamza > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²³⁴

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir. Ricâli Müslim'in de ricâlidir.

Dârimî'nin isnâdında yer alan râvîler hakkında daha önce bilgi verildiği için burada tekrar zikredilmeyecektir.

1.1.6. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Ahmed b. Hanbel : Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Abdü'l-Âlâ (ö. 189) > Ma'mer b. Râşid > İbn Şihâb ez-Zührî > Alî b. el-Hüseyn > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²³⁵

İsnâdı muttasıl, râvîleri de sika râvîlerdir. Râvîleri aynı zamanda Şeyhayn'ın râvîleridir. Şeyhayn'ın şartlarına göre ise isnâdı sahîhtir.

²²⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, X, 689.

²²⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 139.

²³⁰ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VIII, 73.

²³¹ Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, I, 351.

²³² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 123-124.

²³³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 116.

²³⁴ Dârimî, "Savm", 56 (No. 1932)

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/432-433 (No. 26863).

- **Abdü'l-Âlâ (ö. 189) :**

Sekizinci tabakadan olup Basralıdır. Humeyd et- Tavîl, Dâvûd b. Ebî Hind, Yûnus b. Ubeyd Saîd b. Ebî Arûbe ve tabakasında bulunan râvîlerden hadis almıştır. İshâk b. Râhûye, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Muhammed b. Beşşâr, Nasr b. Alî ve Muhammed b. Yahyâ gibi muhaddisler de kendisinden rivâyette bulunmuştur.²³⁶ Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, İbn Hıbbân ve Ebü'l-Hasan el-İclî sika olarak nitelendirmişler, İbn Ebû Hâtım ise sâlih olduğunu ifade etmiştir.²³⁷

Görüldüğü üzere Buhârî'de olduğu gibi diğer kaynaklarda geçen bütün rivâyetlerin hepsi de İbn Şihâb ez-Zührî'den sonra farklı tarîklere ayrılmaktadır. Bu da bütün bu zikredilen rivâyetlerin müşterek râvîsinin İbn Şihâb ez-Zührî olduğunu göstermektedir.

Yukarıda verilen isnâdlar göz önünde bulundurulduğunda Buhârî'de mürsel olarak zikredilen iki rivâyet dışında bütün rivâyetlerin hasen ve sahîh isnadlarla bize ulaştığını görmekteyiz.

1.2. Rivâyetin Metni

Hiz. Safiyye'den gelen bu rivâyet görüldüğü üzere Kütüb'i Tis'a'nın altı kaynağında da yer almaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Tirmizî'de de sadece Enes'ten gelen rivâyet mevcuttur. Kısacası İmam Mâlik'in *el-Muvatta* 'ı ve Nesâî'nin *es-Sünen* 'i hariç kaynakların hepsinde bu rivâyeti görmekteyiz.

Bize ulaşan bu rivâyetler incelediğinde metinlerde pek çok farklılıklar göze çarpmaktadır. Bazı rivâyetlerde hadisin sadece bir kısmı zikredilmiş iken bazı rivâyetlerde olay ayrıntılı ve uzun bir şekilde anlatılmıştır. Metinler arasındaki bu farklılıklar manaya etki edecek derecede önemli bir farklılık olmasa da olayın ayrıntılı ve uzun bir şekilde anlatılması fikhî açıdan i'tikâfa giren kişinin ziyaretçi kabulü, onunla görüşmesi, onunla birlikte ayağa kalkıp onu uğurlaması vb. pek çok hükmün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

²³⁶ Zehebî, *A 'lâmü'n-Nübelâ* , IX, 242-243.

²³⁷ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 284.

Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyetlerin metinleri arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için hadisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözüne kadar olan kısım ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözü olmak üzere iki kısımda incelemenin daha faydalı olacağını düşündük.

İlk olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şeytan ile ilgili sözüne ulaşmaya kadar olan kısımdaki farklılıkları ortaya koyacağız. Bu farklılıkları kısaca şu şekilde ifade edebiliriz.

- Ele aldığımız rivâyetin ilk kısmında Hz. Safiyye'nin Hz. Peygamber (s.a.v.) i'tikâfta iken onu ziyaret ettiğini, bir süre oturduktan sonra gitmek için ayağa kalktığını ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de ona eşlik ettiğini görmekteyiz. Fakat Buhârî'nin Ma'mer'den gelen başka bir rivâyetinde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin hepsinin mescidde onunla birlikte olduğu ve ayrılmak için kalktıklarında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Safiyye için “لَا تَعْجَلِي حَتَّى أَنْصِرَفَ” “Acele etme! Bende seninle beraber yürüyeyim” dediği bilgisi geçmektedir. Bu kısımda görüyoruz ki Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'ye özel bir muamele göstererek onu bizzat kendisi eve götürmeyi istemiştir.

Bu iki rivâyeti şu şekilde birleştirerek birbirini tamamlayan iki rivâyet olarak da ele alabiliriz. Başta mescidde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bütün eşleri onun yanındaydı. Herkes ayrılmak için kalktığında Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'ye acele etmemesini söyleyerek onu durdurdu. Bu şekilde Hz. Safiyye bir süre daha Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanında oturdu ve ondan sonra eve gitmek için hareket ettiler. Bu olayın bu şekilde yaşanmış olması da ihtimal dâhilindedir.

- Bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in “فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ مِنْ رَمَضَانَ” denilerek Ramazan'ın son on gününde i'tikâfa girdiği belirtilirken bazı rivâyetlerde ise sadece i'tikâfta olduğu söylenerek bu vaktin tam olarak ne zaman olduğu belirtilmemiştir.
- Bazı rivâyetlerde yanında bir saat kadar oturup onunla sohbet ettiği “فَتَحَدَّثْتُ عِنْدَهُ” ifadesi hiç geçmez iken bazı rivâyetlerde “سَاعَةً مِنَ الْعِشَاءِ” denilerek bu saatin akşam saatleri olduğu ifade edilmektedir. Yine başka bir rivâyette ise “أَزُورُهُ لَيْلًا فَحَدَّثْتُهُ” denilerek gece gelip konuştuğu bilgisi de yer almaktadır.

- Bazı rivâyetlerde Ensardan iki sahâbî ile karşılaşım olayın vuku bulduğu yer “عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ” denilerek Ümmü Seleme’nin evinin önü olduğu ifade edilirken bazı rivâyetlerde ise “فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ” denilerek Usame b. Zeyd’in evinin orada bu olayın olduğu bilgisi geçer.
- Rivâyetlerin genelinde “مَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ” diye ifade edilerek karşılaştıkları kişilerin ensardan iki kişi olduğu belirtilmiştir. Fakat Buhârî’de gelen rivâyetlerin birinde ve Müslim’de bu konuyla ilgili Enes b. Mâlik’ten gelen rivâyette ensardan karşılaştıkları bu sahabînin iki değil “رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ” denilerek bir kişi olduğu ifade edilmektedir.

Bir veya iki kişi olsun farketmez rivâyetlerin hiçbirinde bu sahâbîlerin ismi zikredilmemiştir. Aynî, bu kişilerin Üseyd b. Hudayr (ö. 20)²³⁸ ve Abbâd b. Bişr (ö. 12)²³⁹ olduğunu nakletmektedir.²⁴⁰ Kurtubî (ö. 671) bu iki rivâyeti şu şekilde telif etmiştir. Rivâyetlerin genelinde iki kişi zikredildiği için muhtemeldir ki Hz. Peygamber (s.a.v.) iki kişi ile karşılaşmış fakat sadece birine hitap ettiği için olay bu şekilde yanlış anlaşılmiş olabilir demiştir.²⁴¹

- Bazı rivâyetlerde bu iki sahâbînin oradan geçerken selam verdikleri ve sonra ayrıldıkları “فَسَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ نَفَدَا” şeklinde ifade edilirken bazı rivâyetlerde ise Hz. Peygamber (s.av.)’i görünce hızlıca oradan uzaklaştıkları “فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ” “أَسْرَعَا” ifade edilmektedir.

²³⁸ Üseyd b. Hudayr: Medine’de Mus’ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman olmuş ilk sahâbîlerdendir. Evs kabilesinin önde gelen isimlerinden olup İkinci Akabe Biatı’nda bulunmuş ve Hz. Peygamber tarafından seçilen on iki temsilciden biri olmuştur. Hz. Peygamber’in savaşıcağını tahmine tmediğinden Bedir Savaşı’na katılmamış fakat Uhud, Hendek ve diğer savaşlara iştirak etmiştir. Hz. Peygamber’in onun için “Üseyd b. Hudayr ne güzel adamdır” dediği rivâyet olunur. (bkz. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 558-560).

²³⁹ Abbâd b. Bişr: Ensardan olup Hz. Peygamberin zekat memurlarındandır. Mus’ab b. Umeyr vasıtasıyla Medine’de Müslüman olmuş; Bedir, Uhud, Hendek olmak üzere Rasûlullah’ın bulunduğu bütün savaşlara katılmıştır. En son katıldığı Yemâme Savaş’ında ise şehit olmuştur. (bkz. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 406-407). Hz. Âişe onu ensar içindeki en faziletli üç kişiden biri olarak nitelendirmiş, Hz. Peygamber ise Abbâd’ın sesini duyunca “Allah’ım Abbâd’a merhamet et” diye dua etmiştir. (bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 496.)

²⁴⁰ Aynî, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrûddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *‘Umdetü’l-Kârî fi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XXV, nşr. İdâratü’t-Tibâa’tü’l-Münîriyye-Dâru’l-Fikir, Beyrut, ty., XI, 151.

²⁴¹ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-VIII, çev. Babanzâde Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2018, V, 261.

- Rivâyetlerin genelinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ağır olun, yavaş olun manasında “عَلَى رِسْلِكُمْ” derken bazı rivayetlerde onları görünce yanına çağırdığı “فَلَمَّا أَبْصَرَهُ” “دَعَاهُ فَقَالَ: تَعَالَى” şeklinde ifade edilmektedir.
- Bazı rivâyetlerde “إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حَبِيْبٍ” diye ifade edilirken bazı rivâyetlerde “هَذِهِ صَفِيَّةُ” diye ismi kısa bir şekilde geçmektedir.
- Bazı rivâyetlerde o iki sahâbîye neyin ağır geldiği ifade edilmeden “وَكَبُرَ عَلَيْهِمَا” şeklinde geçerken bazı rivâyetlerde ise sözün sonuna “دَلِكْ” ve “مَا قَالَ” gibi ifadeler eklenerek neyin ağır geldiği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber’in şeytan ile ilgili sözünün bulunduğu ikinci kısımdaki farklılıklar ise şunlardır:

- Hz. Peygamber’in sözünün ilk kısmı rivâyetlerde “إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْبَغُ مِنَ الْإِنْسَانِ مَبْلَغٌ” “يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِّ” ve “الدَّمِّ” olarak iki şekilde geçmektedir.
- Bazı rivâyetlerde yukarıda ifade edildiği gibi insan kelimesi geçerken bazı rivâyetlerde ise insan yerine âdemoğlu “ابْنِ آدَمَ” kelimesi geçmektedir. Yani kadın veya erkek farketmez insan cinsinden olan herkesi kapsayan bir kelimedir.
- Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sözünün ikinci kısmında ise kalplerinize bir şey “شَيْئًا” veya bir şer “شَرًّا” atmasından korktum şeklinde iki farklı rivâyet olarak gelmektedir. Bazı rivâyetlerde râvîler iki kelimeyi birden zikrederek ya onu ya bunu söyledi diye emin olamadıklarından ikisini de birden zikretmektedirler.

Rivâyetlerde genel olarak gördüğümüz metin farklılıkları bunlardır. Fakat rivâyetlerin çok olması sebebiyle gözümüzden kaçan bazı hususların da olması muhtemeldir.

Hadiste geçen sû-i zan kavramına geçecek olursak Gazzâlî (ö. 505)’ye göre kötü söz gibi kötü düşünce anlamına gelen sû-i zan da haramdır. Ayrıca Gazzâlî sû-i zannı kalp ile gıybet etmek olarak tanımlamış ve bir kimsenin kardeşi hakkında dili ile kouşması nasıl haram ise kalbinde de ona karşı kötü bir düşünce beslemesi aynı şekilde haramdır demiştir. Burada kastedilen kalbin kanaati ve hükmüdür. Yoksa kastedilen şey şek/şüphe değildir. Yani zan insanın içinde oluşan kötü kanaat ve kalbin ona temayülüdür. Gazzâlî’ye göre bunu içimize atan da şeytandır ve böyle bir durumla

karşılaştığı zaman onu yalanlamak gerekir.²⁴² Bu konu üzerinde uzunca duran Gazzâlî kötülerin ithamından ve sû-i zandan sakınmamız gerektiğini söylemiştir. Çünkü kötüler herkesi kötü zannederler. Bir insan hakkında kötü zan besleyen ve ayıp arayan bir kimseyi görürseniz bilin ki onun içi pistir ve bu onun içindeki pislğin dışına sızmasıdır, demiştir.²⁴³

Bu rivâyette görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında sû-i zanda bulunması söz konusudur ki bu yüzden Bezzâr Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyeti münker olarak kabul etmiştir. Tavzih'te gelen bir rivâyete göre Bezzâr Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyeti zikrederek "Safiyye hadisi münker hadislerdendir" demiş ve bunu şu şekilde açıklamıştır: Hz. Peygamber (s.a.v.) insanoğlunun en temiz simasıdır. Bunun için kendisine islamdan önce bile "el-Emîn" ünvanı verilerek bu şekilde tanınmıştır. Bir kimsenin onun hakkında zan ve şüphede bulunulmasından çok uzaktır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında sû-i zanda bulunan ya kâfirdir ya münafiktir. Âlimler Peygamberler hakkında sû-i zannı icmâ ile küfür olarak görmüşlerdir.²⁴⁴

İmam Şâfiî bu hadis hakkında, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bu iki sahâbînin şeytan olur da kalplerine bir veseve atar düşüncesiyle dinin emri hakkında küfre düşmelerinden endişe ettiği için onlara nasihatta bulunduğunu ifade etmiştir.²⁴⁵

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) de başka bir hadisinde "Herkesin bir şeytanı vardır" diye buyurmuştur. Bu sözü duyan sahâbîler "Sizin de mi Ya Rasulallah?" diye sormuş o da "Evet" diye cevap vermiştir. Fakat "Rabbim bana yardım etti de benim şeytanım bana teslim oldu. Bana hayırdan başka bir şey emretmiyor" diye de eklemiştir.²⁴⁶

Bu hadisin bize sağladığı faydaları sayacak olursak;

- İtikâfa giren kişinin mübah olan şeylerle meşgul olmasının caizliği,

²⁴² Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (505/1111), *İhyâ'ü 'Ulûmi'd-Dîn*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005, s.1043.

²⁴³ Gazzâlî, *İhyâ'ü 'Ulûmi'd-Dîn*, 914.

²⁴⁴ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-VIII, çev. Babanzâde Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2018, V, 260-261.

²⁴⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XI, 152.

²⁴⁶ Müslim, "Münâfikûn", 69.

- Kendisine ziyarete gelen kimse ile konuşması ve onu ayağa kalkarak uğurlamasının caizliği,
- İtikâfa giren kimseyi bir kadının ziyaret edebileceği,
- İtikâfta iken kişinin eşi ile yalnız kalmasının mübah olduğu gibi fikhî hükümlerle beraber Hz. Peygamber'in ümmetine karşı olan şefkatini de görmekteyiz. O iki sahâbînin günaha düşmelerine engellemek suretiyle onlara tavsiyede bulunması bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁴⁷

2) Bir Ordu Ka'be'ye Saldırmak İçin Yola Çıkacak Hadisi

Genelde hadis kitaplarının “Fiten” bölümünde yer alan bu rivâyet kıyamet alametlerinden biri olarak Ka'be'yi yıkma niyeti ile yola çıkan bir ordunun başına gelecek felaketlerden bahsetmektedir.

Safiyye bint Huyey'den Müslim b. Safvân kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde Tirmizî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i ile Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Rivâyetin Tirmizî'deki metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْمُرْهَبِيِّ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ صَفْوَانَ، عَنْ صَفِيَّةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَنْتَهِي النَّاسُ عَنْ غَزْوِ هَذَا الْبَيْتِ حَتَّى يَغْزَوْا جَيْشًا، حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْبَيْدَاءِ أَوْ بِنَبْدَاءِ مِنَ الْأَرْضِ خُسِفَ بِأَوْلِيهِمْ وَآخِرِهِمْ وَلَمْ يَنْجُ أَوْسَطُهُمْ»، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَنْ كَرَهُ مِنْهُمْ؟ قَالَ: «يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي أَنْفُسِهِمْ»

Safiyye (r.a)'dan Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İnsanlar bu Beyt'e (Ka'be'ye) karşı savaşmaya devam edecekler. Hatta bir ordu savaşmak üzere yola çıkacak Beydâ'ya veya bu beldenin Beydâ'sına geldiklerinde öndekiler, arkadakiler ve ortadakiler hepsi yerin dibine batırılacak hiçbiri kurtulamayacaktır. Bunun üzerine “Ey Allah'ın Rasûlü! O orduya istemeyerek

²⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 605.

katılanların durumu ne olacak?” dedim. Rasûlullah (s.a.v.): “Onlar niyetlerine göre diriltileceklerdir.” buyurdu.”²⁴⁸

Hiz. Safiyye'den gelen bu rivâyeti Kütüb-i Tis'a dışında İbn Râhûye'nin *Müsned*'inde,²⁴⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *el-Müsned*'inde iki yerde,²⁵⁰ İbn Ebî Şeybe (ö. 235)'nin *el-Musannef*'inde,²⁵¹ ve Taberânî (ö. 360)'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde iki yerde²⁵² geçtiğini görmekteyiz.

Hadis benzer ifadelerle Darîmî hariç diğer kaynaklarda Hiz. Âişe, Hiz. Hafsa, Ümmü Seleme gibi Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in eşleri ile İbn Ömer ve Ebû Hureyre gibi sahâbîlerden de bize nakledilmektedir.

2.1. Rivâyetin Tahrici

Hiz. Safiyye'den gelen rivâyetlerin isnâdları şu şekildedir:

2.1.1. Tirmizî 'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Tirmizî : Mahmûd b. Ğaylân > Ebû Nuaym (ö. 219) > Süfyân es-Sevrî (ö. 161) > Seleme b. Küheyl (ö. 121) > Ebû İdrîs el-Mürhibî (ö. ?) > Müslim b. Safvân (?) > Safiyye bint Huyey > Hiz. Peygamber.²⁵³

İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl²⁵⁴ bir râvîdir.

- **Müslim b. Safvân (ö. ?) :**

Hayatı hakkında kaynaklarda pek bir bilgiye rastlayamadık. Safiyye bint Huyey'den hadis almış, kendisinden de Ebû İdrîs el-Mürhibî rivâyette bulunmuştur.

²⁴⁸ Tirmizî, “Fiten”, 21 (No. 2184).

²⁴⁹ İbn Râhûye, *Müsnedü İşhâk b. Râhûye*, IV, 262-263.

²⁵⁰ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, XII, 493; XIII, 34.

²⁵¹ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef*, I-XVI, thk. Hamed b. Abdullâh-Muhammed b. İbrâhîm, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2004, XIV, 44.

²⁵² Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I-XXV, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1984, XXIV, 75-76.

²⁵³ Tirmizî, “Fiten”, 21 (No. 2184).

²⁵⁴ Mechûl: Hadis ilmiyle meşhur olmamış veya âlimler tarafından hadis öğrenimiyle ilgili bilgi sahibi olunmayan ve kendisinden sadece bir râvînin rivâyette bulunduğu kimse. (bkz. Aydınlı, Abdullâh, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.184)

Zehebî, Ebû İdrîs el-Mürhibî'nin ondan rivâyetinde tek kaldığını belirtmiştir.²⁵⁵ İbn Hacer Müslim b. Safvan'ın üçüncü tabakadan mechûl bir râvî olduğunu söylemiştir.²⁵⁶ Tirmizî ve İbn Mâce'nin kendisinden rivâyette bulunması onun hadisinin derecesini yükseltmiştir.²⁵⁷

- **Ebû İdrîs el-Mürhibî (ö. ?) :**

Dördüncü tabakadan olup Kûfelidir. İbn Hacer isminin “Sevvâr” ya da “Müsâvir” olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda sadûk olduğunu söyleyerek onun hakkında teşeyyü' tabirini de kullanmıştır.²⁵⁸ Müseyyeb b. Necebe'den hadis almış, kendisinden de Seleme b. Küheyl, el-Ecleh b. Abdullâh el-Kindî, Hakîm b. Cübeyr, Habîb b. Ebî Sâbit rivâyette bulunmuştur. İbn Abdilberr Kûfe'nin sika râvîlerindedir fakat kendisi şiidir diyerek değerlendirmede bulunmuştur.²⁵⁹

- **Seleme b. Küheyl (ö. 121) :**

Tabiînden olup Kûfelidir. Ebû Cühayfe es-Süvâî, İbn Ebî Evfâ, Ebü't-Tufeyl gibi sahâbîlerden ve Süveyd b. Gafele, Ebû Vâil, Saîd b. Cübeyr, eş-Şa'bî gibi tabiînden hadis dinlemiştir. Kendisinden de oğlu Yahyâ başta olmak üzere A'meş, Şu'be b. el-Haccâc, Süfyân es-Sevrî gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.²⁶⁰ İbn Hibbân *es-Sikat*'ında onun ismini de zikretmiş,²⁶¹ Ebü'l-Hasan el-İclî ise sika ve sebtün fil hadis olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kendisinde biraz şiiilik vardır diye de ekleme de bulunmuştur.²⁶² Ahmed b. Hanbel mütıkınü'l-hadis, Yahyâ b. Maîn sika, İbn Ebû Hâtim sika ve mütıkın, Ebû Zür'a sika ve me'mûn değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.²⁶³ İbn Hacer dördüncü tabakadan olan Seleme b. Küheyl'in sika olduğunu ifade ederken onun hakkında teşeyyü' tabirini de kullanmıştır.²⁶⁴

²⁵⁵ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, IV, 104.

²⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 939.

²⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 522-524.

²⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1106.

²⁵⁹ İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîğnâ' fî Esmâ'î'l-Meşhûrîn min Hameleti'l-İlmi bi'l-Künâ*, I-III, thk. Abdullâh Merhûl es-Sevâlîme, Dâru İbn Teymiyye, Riyad 1985, I, 370.

²⁶⁰ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, V, 298-299.

²⁶¹ İbn Hibbân, *es-Sikat*, IV, 317.

²⁶² İclî, *Târîhu's-Sikat*, 197-198.

²⁶³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 171.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 402.

- **Süfyân es-Sevrî (ö. 161) :**

Kufeli fakîh, müfessir, muhaddis bir zattır. Babası başta olmak üzere Hammâd b. Ebû Süleyman, İbn Ebû Leylâ, A‘meş, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbnü’l-Mu‘temir ve Seleme b. Küheyl gibi iki yüzden fazla kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden de İbn Cüreyc, el-Evzâî, Şu‘be, Hammâd b. Seleme, Fudayl b. İyâz, Muâviye b. Sâlih, İbn Uyeyne gibi yüzden fazla kişi rivâyette bulunmuştur.²⁶⁵ Şu‘be, Yahyâ b. Maîn ve diğerleri Süfyân için emîrû’l-mü’minîn fi’l-hadîs demiştir.²⁶⁶ İbn Mehdî o devrin dört büyük hadis imâmından biri olarak Evzâî, Mâlik b. Enes ve Hammâd b. Zeyd ile birlikte Süfyân’ı da zikretmiştir. Zamanının birçok hadis âlimi tarafından hâfız olarak nitelendirilen Süfyân zeki ve hâfızası kuvvetli olanların hadis rivâyet edebileceğini söylemiştir.²⁶⁷ Ayrıca sebt, sika, mütkın gibi ifadelerle övülen Süfyân için Ebû Hâtim er-Râzî’ fakîh, hâfız, zâhid ve ehl-i Irak’ın imâmıdır demiştir.²⁶⁸

- **Ebû Nuaym (ö. 219) :**

Kufeli büyük hadis hâfızıdır. Süleymân el-A‘meş, Şu‘be, Süfyân es-Sevrî, Şerîk, İbn Ebî Leylâ, Ebû Hanîfe gibi pek çoklarından hadis dinlemiştir. Buhârî kendisinden en çok rivâyet edenler arasında yer alır. Bunun dışında Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İshak b. Râhûye, Ebû Hayseme, ez-Zühlî, Abd b. Humeyd, Ebû Zür‘a er-Râzî, Ebû Hâtim gibi pek çok hadis âlimi de kendisine talebelik yapmıştır.²⁶⁹ Emîrû’l-mü’minîn fi’l-hadîs olarak tanınan Ebû Nuaym zamanının en iyi muhaddislerindendi ve hadis konusunda kimse ona yetişememiştir.²⁷⁰ Yahyâ b. Maîn ise kendisine sorulduğunda hayatında Ebû Nuaym ile Affân b. Müslim’den daha güvenilir olan hiç kimseyi görmediğini ifade etmiştir.²⁷¹ Ahmed b. Hanbel onun için zeki, çalışkan ve güvenilir bir râvî olduğunu söyleyerek hadis hususunda çok az hata yaptığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Ebû Nuaym’ı överek benim nezdimde sadûk, sika ve hadiste hüccettir demiştir. Nitekim hadis âlimleri de kendisi için sika, sebt,

²⁶⁵ Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XI, 155-164.

²⁶⁶ Zehebî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, I, 205.

²⁶⁷ Zehebî, *A’lâmü’n-Nübelâ’*, XI, 237.

²⁶⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 225.

²⁶⁹ Zehebî, *A’lâmü’n-Nübelâ’*, X, 142-146.

²⁷⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 319.

²⁷¹ Zehebî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, I, 373.

sadûk, hüccet, mütkın, hâfız gibi değerlendirmelerde bulunmuşlardır.²⁷² Ebû Hâtim er-Râzî' onu sika, mütkın ve hâfız lafızlarıyla ta'dîl ederek her defasında hiç değiştirmeden aynı lafızlarla hadisleri rivâyet etmesi ve hiç kimsenin telkini altında kalmamasından dolayı hâfızasının ne kadar güçlü olduğunu ifade etmiştir.²⁷³

2.1.2. İbn Mâce'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

İbn Mâce : Ebû Bekr Ebî Şeybe (ö. 235) > Ebû Nuaym > Süfyân es-Sevrî > Seleme b. Küheyl > Ebû İdrîs el-Mürhibî (ö. ?) > Müslim b. Safvân (?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²⁷⁴

İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl bir râvîdir.

- **Ebû Bekr Ebî Şeybe (ö. 235) :**

Müsned ve musannef sahibi Kûfeli bir muhaddistir. Erken yaşta hadis ilmine yönelip daha çocukken ilk hadis eğitimini Şerîk b. Abdillâh'tan almıştır. Abdullâh b. Mübârek, Cerîr b. Abdülhamîd, Süfyân b. Uyeyne, Halef b. Halife, Vekî' b. Cerrâh, Saîd el-Kattân, İsmâil b. Ayyâş gibi Irak ve Hicaz ehlinin çoğundan hadis dinlemiştir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî ondan hadis almışlardır. Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a er-Râzî, Bakî b. Mahled, İbn Vaddâh, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ca'fer el-Firyâbî, Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi şahıslar kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.²⁷⁵ Ebû'l-Hasen el-İclî kendisini sika olarak nitelendirmiş ayrıca hadis hâfızı diye de eklemiştir.²⁷⁶ Zehebî onu hâfız olarak nitelendirirken Ahmed b. Hanbel sadûk, Hatîb el-Bağdâdî mütkın ve hâfız olarak zikretmiştir.²⁷⁷ Yahyâ b. Maîn sadûk, Ebû Hâtim ve İbn Hırâş ise sika olarak değerlendirmiştir.²⁷⁸

²⁷² Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXIII, 206-211.

²⁷³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 62.

²⁷⁴ İbn Mâce, "Fiten", 30 (No. 4064).

²⁷⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, XI, 122-123.

²⁷⁶ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 276.

²⁷⁷ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, II, 432-433.

²⁷⁸ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XVI, 39.

2.1.3. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

1- Ahmed b. Hanbel : Abdurrahman b. Mehdi (ö. 198) > Süfyân es-Sevrî > Seleme b. Küheyl > Ebû İdrîs el-Mürhibî (ö. ?) > Müslim b. Safvân (?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²⁷⁹

İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl bir râvîdir.

2- Ahmed b. Hanbel : Süfyân es-Sevrî > Seleme b. Küheyl > Ubeyd b. Ebî Ca'd (ö. ?) > Müslim b. Safvân (?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²⁸⁰

İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl bir râvîdir.

3- Ahmed b. Hanbel : Vekî' b. el-Cerrâh (ö. 197) > Süfyân es-Sevrî (ö. 161) > Seleme b. Küheyl > Ebû İdrîs el-Mürhibî > Müslim b. Safvân (?) > Safiyye bint Huyey (ö. 50) > Hz. Peygamber.²⁸¹

İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl bir râvîdir.

4- Ahmed b. Hanbel : Ebû Nuaym > Süfyân es-Sevrî > Seleme b. Küheyl > Ebû İdrîs el-Mürhibî (ö. ?) > Müslim b. Safvân (?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.²⁸²

İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl bir râvîdir.

- **Ubeyd b. Ebî'l Ca'd (ö. ?) :**

Kufelidir. Sahâbeden Hz. Âişe ve Cabir b. Abdullâh, kardeşi Ziyâd b. Ebî'l Ca'd ve Hilâl b. Yesâf'tan hadis almış, kendisinden de Seleme b. Küheyl, Seleme b. Nübeyd, Süleymân el-A'meş, Mansûr b. el-Mu'temir ve kardeşinin oğlu Yezîd b.

²⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/429 (No. 26858).

²⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/429 (No. 26859).

²⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/429 (No. 26860).

²⁸² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/429 (No. 26861).

Ziyâd b. Ebî'l Ca'd rivâyette bulunmuştur.²⁸³ Her ne kadar *Tezîbü'l-Kemâl* ve diğer kaynaklarda kendisinden hadis dinlediği kişiler hakkında pek fazla isime rastlamasakta İbn Hibbân onu *es-Sikat*'ında zikrederek sahâbe topluluğundan hadis dinlediğini ve ehl-i Kûfe'nin de kendisinden rivâyette bulunduğunu söylemiştir.²⁸⁴ İbn Hacer üçüncü tabakadan olup sadûk olduğunu söylemiştir.²⁸⁵

- **Vekî' b. el-Cerrâh (ö. 197) :**

Kufeli bir muhaddistir. Cerîr b. Hâzım, Hişâm b. Urve, A'meş, İbn Ebû Leylâ, İbn Cüreyc, Evzâî, Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Hammâd b. Seleme gibi şahıslardan hadis almıştır. Kendisinden de başta oğulları Süfyân, Melih, İbrâhim ve Ubeyd olmak üzere Abdullâh b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medîni, Yahyâ b. Maîn, Kuteybe b. Saîd, İbn Sa'd, İbn Ebû Şeybe, Halîfe b. Hayyât gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.²⁸⁶ İbn Hacer sika, hâfız, abid olarak değerlendirmiştir.²⁸⁷ Ebû Hâtım ve Ali b. Medîni sika, Yahyâ b. Maîn de sebt olarak nitelendirmişlerdir.²⁸⁸ İbn Hibbân *es-Sikat*'ında zikrederek hâfız ve mütkin olduğunu belirtmiştir.²⁸⁹ İmam, sebt ve hâfız olarak adlandıran Zehebî ise, zamanının Evzâî'si, insanların en fakîhi, hadisleri ezberlemekle kalmayıp onları anlayıp onlardan hüküm çıkaran bir fakîh diyerek ondan övgüyle bahsetmiştir.²⁹⁰

- **Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198) :**

Tebeu't-tâbiînden olup Basralıdır. Şu'be, Hammâd b. Seleme, Şerîk b. Abdullâh, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevri, Abdullâh b. Mübârek gibi kişilerden hadis almıştır. Kendisinden de İbnü'l-Medîni, İbn Ebî Şeybe, Halîfe b. Hayyât, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İshak b. Râhûye, Muhammed b. Beşşâr, ez-Zühlî de gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.²⁹¹ İbn Hacer

²⁸³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 195.

²⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikat*, V, 138.

²⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 648.

²⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 463-470.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1037.

²⁸⁸ İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 38-39.

²⁸⁹ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VII, 562.

²⁹⁰ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 306-308.

²⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 431-435.

onun sika, sebt ve hâfız olarak,²⁹² Zehebî ilim ve amel hususunda örnek bir insan olduğunu belirterek hâfız ve hüccet olarak değerlendirmişlerdir. Diğer hadis âlimleri de kendisinden övgüyle bahsederek imâm, hâfız, mütkm, sebt ve çok hadis rivâyet eden bir muhaddis olarak ondan bahsetmişlerdir.²⁹³ Ebû Hâtim ve Ahmed b. Hanbel de onu sika olarak nitelendirmişlerdir.²⁹⁴

Tirmizî'ye göre bu hadis hasen sahîhtir. Her ne kadar Müslim b. Safvân mechûl bir râvi olsa da Tirmizî bu hadisi şâhidleri ile kuvvetlendirerek hasen sahih olarak kabul etmiştir.

Şuayb el-Arnaût ise hadisin isnâdının Müslim b. Safvan'ın mechûl olmasından dolayı zayıf olduğunu, Ebû İdrîs el-Mürhibî'nin ondan rivâyetinde tek kaldığını ve onun üzerinde de ihtilaf edildiğini ifade etmiştir. Bunların haricinde isnâdda yer alan râvîlerinde sika olduğunu belirtmiştir. Seleme b. Küheyl bu hadisin benzeri bir rivâyeti Ubeyd b. Ca'd'dan rivâyet etmiş. Onun haricinde Veki, Abdurrahman b. Mehdi ve Ebû Nuaym bu üçü de bu isnâdla Süfyan'dan bu hadisi rivâyet etmişlerdir.²⁹⁵

2.2. Rivâyetin Metni

Hız. Safiyye'den gelen rivâyetler bütün kaynaklarda aynı lafızlarla yer almaktadır. Sadece “*Ey Allah'ın Rasûlü! O orduya istemeyerek katılanların durumu ne olacak?*” sorusu rivâyetlerde farklı soru kalıplarıyla ifade edilmiştir. Tirmizî'de “فَمَنْ كَرِهَ مِنْهُمْ؟” şeklinde geçerken, İbn Mâce'de “فَأِنْ كَانَ فِيهِمْ مَنْ يُكْرَهُ؟”, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde ise “أَرَأَيْتَ الْمُكْرَةَ مِنْهُمْ؟” ve “يَكُونُ فِيهِمُ الْمُكْرَةُ” şeklinde gelmektedir.

Sadece Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde gelen bir rivâyet biraz daha farklı aktarılmaktadır. O hadisin de metnide şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ الْكَنْبِيُّ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ الرَّمَادِيُّ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ أُمِّيَّةَ بِنِ صَفْوَانَ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ صَفِيَّةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَبِئْسَ مَنْ هَذَا الْبَيْتِ جَيْشٌ يَعْزُونَهُ حَتَّى إِذَا كَانُوا

²⁹² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 601.

²⁹³ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, IX, 194-206.

²⁹⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 290.

²⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/429 (No. 26858).

بَيِّنَاءَ مِنَ الْأَرْضِ خُسِفَ بِأَوْسَطِهِمْ، فَيُنَادِي أَوْلَهُمْ آخِرَهُمْ، فَيُخَسَفُ بِهِمْ جَمِيعًا، فَلَا يَنْجُو مِنْهُمْ إِلَّا «الشَّرِيدُ الَّذِي يُخْبِرُ عَنْهُمْ»

Hız. Safiyye (r.a.)'dan, Nebî (s.a.v.) şöyle demiştir:

“Onun aleyhinde savaşıyan bir ordu bu Beyt'e kasededecektir. Nihayet yeryüzünde Beydâ denilen yere geldikleri zaman onların orta kısmı yere batırılacak. Onların önde gidenleri arkadakilere nida edecek, sonra onlar da yere batırılacaktır. Artık onlardan kaçıp da kendilerinden haber verecek olan başka kimse kurtulamayacaktır.”

Yukarıdaki rivâyetin aynısı Müslim'in *es-Sahîh*'inde Hız. Hafsa'dan da nakledilmektedir.²⁹⁶

Şuayb el-Arnaût “لَا يَنْتَهِي النَّاسُ عَنْ عَزْوِ هَذَا الْبَيْتِ” sözü dışında sahîh bir hadis olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu söz sadece Hız. Safiyye'den gelen rivâyetlerde yer almaktadır.

Hadiste geçen Beydâ hakkında ise bunun bir yer ismi olduğunu ifade edenler olduğu gibi, Mekke ve Medine arasındaki kuru araziye bu ismin verildiğini söyleyenler de olmuştur.²⁹⁷

Bazı âlimler ise Beydâ'nın üzerinde hiçbir şey olmayan, geniş ve düz olan her yerin olabileceğini, Medine'nin Beydâ'sının ise Zülhuleyfe'nin Mekke'ye bakan tarafındaki Serif olduğunu söylemişlerdir. Bu rivâyetlerdeki Beydâ ise Mekke ve Medine arasındaki bir yerdir.²⁹⁸

Bu konuyla ilgili bir diğer önemli husus da dördü Hız. Peygamber (s.a.v.)'in eşi olmak üzere altı sahâbe kanalıyla bize ulaşan bu rivâyetin Hız. Peygamber (s.a.v.)'den gelen sahîh bir rivâyet olmayıp tarihî olaylarla bağlantılı olarak hicri birinci asrın ikinci yarısında ortaya çıktığını kabul edenlerin görüşüdür. Bu görüşe göre bu rivâyete konu olan hâdis Emevî halifesi Mervân b. Hakem (ö. 65) döneminde meydana gelmiştir.²⁹⁹

²⁹⁶ Müslim, “Fiten”, 6.

²⁹⁷ Sofuoğlu, Mehmed, *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi*, I-VIII, İrfan Yayınevi, İstanbul 2014, c.III, s.410.

²⁹⁸ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, I-XVI, haz. Necati Yeniel-Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınevi, İstanbul 1991, XIV, 405.

²⁹⁹ Ünal, İsmail Hakkı, “Hız. Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti”, *İslâmîyât Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1998, s.39.

Muâviye b. Ebû Süfyân (ö. 60)'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Yezîd (ö. 64)'e biat etmeyen Abdullah b. Zübeyr (ö. 73), Mekke'de Emevi yönetimine karşı muhalefet etmiş ve hiçbir Emevî halifesine de biat etmemiştir. Bir süre sonra da halifeliğini ilan etmiştir. Mervân, hilafeti sırasında bu sorunu ortadan kaldırmak için Hicaz ve Irak'ın büyük bir kısmı elinde olan Abdullah b. Zübeyr'in üzerine biri Hicaz'a, diğeri Irak'a olmak üzere iki ordu göndermiştir. Hicaz'a gönderilen Hubeyş b. Dülce komutasındaki ordu Abdullah b. Zübeyr'in ordusu ile karşı karşıya gelerek ağır bir yenilgiye uğramış, Hubeyş de dâhil olmak üzere ordunun tamamı yok edilmiştir. Medine'ye sığınan kişiler bile katledilmiş, bir rivâyete göre ise Haccâc ve babası dışında kimse kurtulamamıştır. İşte zikrettiğimiz rivâyetlerde yere batırılan ordunun "Rebeze Savaşı"nda mağlup olan bu ordu olduğu ifade edilmektedir.³⁰⁰

3) Nebîze'l-Cerr Hadisi

Genelde hadis kitaplarının "Eşribe" bölümünde yer alan bu rivâyet testi, küp, çömlek vb. topraktan yapılan kapların içerisinde yapılan nebîzin haramlığından bahsetmektedir.

Safiyye bint Huyey'den Suheyra bint Ceyfer kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Hadis iki kısa, bir de olayın ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiğini anlatan uzun bir rivâyet olarak gelmektedir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde geçen bu iki farklı rivâyetinde metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ يَعْلىَ بْنَ حَكِيمٍ، يُحَدِّثُ عَنْ صُهَيْرَةَ بِنْتِ جَيْفِرٍ، قَالَتْ: دَخَلْنَا عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيِّ، فَسَأَلْتُ عَنْ نَبِيذِ الْجَرِّ، فَقَالَتْ: «حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيذَ الْجَرِّ»

Suheyra bint Ceyfer (r.a.)'dan, şöyle demiştir:

³⁰⁰ Ünal, "Hz. Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti", s.41-42.

Safiyye binti Huyey'in yanına girdik ve ben ona testi içinde yapılan nebîzin hükmünü sordum. Safiyye (r.a.)'da: 'Rasûlullah (s.a.v.) testi içinde yapılan nebîzi yasakladı' dedi.³⁰¹

حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَعْلَى بْنُ حَكِيمٍ، عَنْ صُهَيْرَةَ بِنْتِ جَيْفَرٍ، سَمِعَهُ مِنْهَا قَالَتْ: حَجَجْنَا، ثُمَّ انْصَرَفْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ، فَدَخَلْنَا عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، فَوَافَقْنَا عِنْدَهَا نِسْوَةً مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ، فَقُلْنَ لَنَا: إِنْ شِئْتُنَّ سَأَلْتُنَّ وَسَمِعْنَا، وَإِنْ شِئْتُنَّ سَأَلْنَا وَسَمِعْتُنَّ. فَقُلْنَا: سَلْنَا [ص:435]، فَسَأَلْنَا عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ أَمْرِ الْمَرْأَةِ وَرَوْجِهَا، وَمِنْ أَمْرِ الْمَحِيضِ، ثُمَّ سَأَلْنَا عَنْ نَبِيذِ الْجَرِّ. فَقَالَتْ: «أَكْثَرُنَّ عَلَيْنَا يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ فِي نَبِيذِ الْجَرِّ، حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيذَ الْجَرِّ وَمَا عَلَى إِحْدَاكُنَّ أَنْ تَطْبَخَ تَمْرَهَا، ثُمَّ تَذْلِكُهُ، ثُمَّ تُصْفِيَهُ، فَتَجْعَلُهُ فِي سِقَائِهَا، وَتُوكِيَّ عَلَيْهِ، فَإِذَا طَابَ، شَرِبَتْ وَسَقَتْ رَوْجَهَا»

Suheyra bint Ceyfer (r.a.)'dan, şöyle demiştir:

Haccımızı yaptıktan sonra Medine'ye geldik ve Safiyye bint Huyey'in yanına girdik. Girdiğimizde orada Kûfe ehlinde kadınlar vardı. Bu kadınlar, 'İsterseniz siz sorun biz dinleyelim ya da biz soralım siz dinleyin' dediklerinde biz, 'Siz sorun' diye karşılık verdik. Bunun üzerine karı koca ilişkileri, hayızlı kadının durumu ile ilgili sorular sordular. Daha sonra ise testi içinde yapılan nebîzin hükmünü sordular. Bunun üzerine Safiyye (r.a.): 'Ey Irak halkı, testi içinde yapılan nebîz hakkında bize çok soru sordunuz. Rasûlullah (s.a.v.) testi içinde yapılan nebîzi haram kıldı. Siz hurmayı kaynatıp sonra suyunu sıkın. Sonra da süzüp bir tulumun içine koyun. Tatlandığı zamanda hem siz için hem de eşinize içirin.' dedi.³⁰²

Hz. Safiyye'den gelen bu hadis Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i dışında Ebû Ya'la el-Mevsilî'nin *el-Müsned*'inde,³⁰³ İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef*'inde,³⁰⁴ ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde³⁰⁵ de yer almaktadır.

Bu rivâyet bize Kütüb-i Tis'a içerisinde Hz. Safiyye dışında Hz. Âişe, Ebû Hureyre, Câbir b. Abdullâh, Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullâh b. Ebî Evfâ,

³⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/432 (No. 26862).

³⁰² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/434 (No. 26865).

³⁰³ Ebû Ya'la el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'la el-Mevsilî*, XIII, 35.

³⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VIII, 94.

³⁰⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 76.

Abdullâh b. Ömer, Abdullâh b. el-Abbâs gibi pek çok sahâbîden sahîh isnâdlarla ulaşmaktadır.

3.1. Rivâyetin Tahrici

Hz. Safiyye'den gelen rivâyetlerin isnâdları şu şekildedir:

3.1.1. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Bu hadis Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde üç yerde iki farklı tarîkle gelmektedir. Hadisin senetleri şu şekildedir:

1- Ahmed b. Hanbel : Vehb b. Cerîr (ö. 206) > Cerîr b. Hâzim (ö. 170) > Ya'lâ b. Hakîm (ö. 121-130) > Suheyra bint Ceyfer (ö. ?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.³⁰⁶

İsnâdı zayıftır. Çünkü Suheyra bint Ceyfer mechûl bir râvîdir. Diğer râvîleri ise sikadır.

2- Ahmed b. Hanbel : Affân b. Müslim (ö. 220) > Cerîr b. Hâzim > Ya'lâ b. Hakîm > Suheyra bint Ceyfer (ö. ?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.³⁰⁷

İsnâdı zayıftır. Çünkü Suheyra bint Ceyfer mechûl bir râvîdir. Diğer râvîleri ise sikadır.

- **Suheyra bint Ceyfer (ö. ?) :**

Mechûl bir râvî olması hasebiyle kaynaklarda kendisine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Sadece İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ında ismi “صهيرة” şeklinde değil “صخيرة” şeklinde geçmektedir.³⁰⁸ Bildiğimiz kadarıyla Safiyye bint Huyey'den hadis almış, kendisinden de sadece Ya'lâ b. Hakîm rivâyette bulunmuştur.

³⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/432 (No. 26862); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/434 (No. 26864).

³⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/434 (No. 26865).

³⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 446.

- **Ya‘lâ b. Hakîm (ö: 121-130):**

Basra’da ikamet eden tâbîinden bir zattır. Câbir b. Zeyd, Zeyd b. Eslem, Saîd b. Cübeyr, Süleymân b. Yesâr, Tâvûs b. Keysân, İkrime el-Berberî, İbn Ömer’in âzatlısı Nâfi‘ gibi şahıslardan hadis almıştır. Kendisinden de Eyyûb es-Sahtiyânî, Cerîr b. Hâzim, Hammâd b. Zeyd, Saîd b. Ebî Arûbe, Katâde b. Diâme, Muhammed b. Zekvân gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur. Ayrıca Tirmizî dışında Kütüb-i Sitte muhadisleri kendisinden hadis almıştır. Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür‘a ve Nesâî sika bir râvî olduğunu söylemişler, İbn Ebû Hâtim la be’sে bihî değerlendirmesinde bulunmuş, İbn Hibbân da *es-Sikât*’ında zikretmiştir. Müstekîmü’l-hadis ve sadûk olduğunu ifade edenler de vardır.³⁰⁹ Vefat tarihi ile ilgili olarak Takıyyüddin el-Fâsî kitabında, Zehebî’den aldığını ifade ettiği hicri 129 tarihini verir.³¹⁰ Lakin biz Zehebî’de böyle net bir tarihe rastlayamadık. Sadece *Târîhu’l-İslâm* kitabında Ya‘lâ b. Hakîm’i 121-130 yılları arasında zikrettiğini gördük.³¹¹

- **Cerîr b. Hâzim (ö. 170) :**

Basralı önemli bir muhaddistir. Eyyûb es-Sahtiyânî, Sâbit el-Bünânî, Hasan-ı Basrî, Zeyd b. Eslem, A‘meş, Şu‘be, Tâvûs b. Keysân, Katâde b. Diâme, Nâfi‘ gibi hocalardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de oğlu Vehb başta olmak üzere Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, İbn Lehîa, Abdullâh b. el-Mübârek, Ebû Nuaym, Leys b. Sa‘d, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Vekî‘ b. el-Cerrâh gibi önemli şahıslar rivâyette bulunmuştur.³¹² İbn Hibbân hâfızasının zayıflığından dolayı hadislerinde çok hata ederdî demiş fakat Şu‘be’nin onu hâfızası kuvvetli râvîlerden biri olarak saydığını da ifade etmiştir.³¹³ Hakeza Zehebî de onu hâfız ve sika bir râvî olarak nitelendirmektedir. Ölmeden önce hadis rivâyetinde ihtilâta uğradığını söyleyen ifadeler de mevcuttur.³¹⁴ Ama hadis âlimleri Katade’den aldığı rivâyetler hariç onu sika bir râvî olarak

³⁰⁹ Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXXII, 383-384.

³¹⁰ Fâsî, Ebû’t-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî, *el-‘İkdü’s-Semîn fî Târîhi’l-Beledi’l-Emîn*, I-VIII, thk. Muhammed Hâmid el-Fık’i-Fuâd Seyyid- Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1986, VII, 480.

³¹¹ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, III, 570-571.

³¹² Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, IV, 225-227.

³¹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 144-145.

³¹⁴ Zehebî, *Tezkiratü’l-Huffâz*, I, 199.

değerlendirmişlerdir. Çünkü ölmeden önce yakın bir zamanda hâfızasının bozulduğu, ihtilâta uğradıktan sonra hadis rivâyetinde bulunmadığı ifade edilmiştir.³¹⁵

- **Vehb b. Cerîr (ö. 206) :**

Basralı bir hadis hâfızıdır. Hadislerinin çoğunu babasından almıştır. Bunun dışında Hişâm bin Hassân, İbn Avn, Hişâm ed-Destüvâî, Şu‘be, İkrime b. Ammâr gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İbnü’l-Medîni, İbn Râhûye, Ebû Hayseme, Bündâr, Muhammed b. el-Müsennâ gibi pek çokları rivâyette bulunmuştur. Ebû Hâtim er-Râzî sadûk, salîhu’l hadis olarak değerlendirmiştir.³¹⁶ Yahyâ b. Main ve Ebü’l-Hasen el-İclî sika olarak nitelendirmişlerdir. Nesâî ise leyse bihî be’s olarak vasıflandırmıştır.³¹⁷ İbn Hacer de kendisi hakkında sika değerlendirmesinde bulunmuştur.³¹⁸

- **Affân b. Müslim (ö. 220) :**

Basralıdır. Fakat Bağdat’ta ikamet etmiştir. Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Şu‘be b. Haccâc, Hişâm ed-Destüvâî, Ebû Avâne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi önemli isimlerden hadis almıştır. Kendisinden de Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim er-Râzî, İbn Râhûye, Ebû Hayseme, İbn Ebî Şeybe, Ali el-Medîni, Kuteybe b. Saîd, Yahyâ b. Maîn gibi isimler rivâyette bulunmuştur.³¹⁹ İbn Hibbân *es-Sikât*’ında onun ismini de zikretmiş,³²⁰ Ebû Hâtim ise sika, mütkın değerlendirmesinde bulunmuştur.³²¹ İbn Hacer sika ve sebt bir râvî olduğunu ifade etmektedir.³²² İbn Adî ise la bes’e bihî ve sadûk bir râvî olarak değerlendirmede bulunmuştur.³²³

Görüldüğü üzere hadisin ortak râvîsi Cerîr b. Hâzim’dir. Ondan sonra hadis iki farklı tarikle Ahmed b. Hanbel’e ulaşmaktadır.

³¹⁵ Zehebî, *A’lâmü’n-Nübelâ*, VII, 100-101.

³¹⁶ Zehebî, *A’lâmü’n-Nübelâ*, IX, 442-443.

³¹⁷ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, V, 215-216.

³¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 1043.

³¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XX, 160-163.

³²⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 522.

³²¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VII, 30.

³²² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 681.

³²³ İbn Halfûn, *el-Mu’lim bi Şüyûhi’l-Buhârî ve Müslim*, 489.

Hz. Safiyye'den Suheyra bint Ceyfer kanalıyla gelen bu hadiste Suheyra'nın mechûl bir râvî olması hadisin isnâdında zayıf olmasına sebep olmaktadır. Çünkü mechûl bir râvî hadis âlimleri nezdinde zayıf bir râvî olarak kabul edilmektedir.

Her ne kadar Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyetin isnâdı Suheyra sebebiyle zayıf olsada Kütüb-i Tis'a'da yer alan diğer sahâbîler tarafından nakledilen rivâyetler sahîh isnâdlarla bize ulaşmaktadır. Bu da Hz. Safiyye'nin rivâyetinin sıhhat durumunu güçlendirmektedir.

3.2. Rivâyetin Metni

Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyetin Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde üç yerde geçtiğini daha önce ifade etmiştik. Bu üç rivâyetin metinlerini karşılaştırdığımızda ilk rivâyette sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözüne yer verilmiş, ikinci rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v)'in sözüyle birlikte olayın hacdan sonra gerçekleştiği belirtilmiştir. Üçüncü rivâyet ise olay ile ilgili ayrıntılı bilginin verildiği en uzun rivâyettir.

Rivâyetler arasındaki farklılıkları incelediğimiz zaman gözümüze çarpan sadece iki husus vardır. Birincisi rivâyetin birinde Medine'ye geldiklerini belirttikleri kelime "أَتَيْنَا" iken diğer rivâyette "أُنْصِرَفْنَا" şeklinde kullanılmaktadır. İkincisi ise bir rivâyette Hz. Safiyye'nin yanında kadınların bulunduğu ifade edilirken diğer rivâyette bu kadınların Kûfeli oldukları belirtilerek "نِسْوَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ" ifadesi yer almaktadır. Bu iki farklılıkta anlama etki edecek bir farklılık değildir.

Hadiste yer alan bazı ifadeleri açıklayacak olursak;

Nebîz, kuru hurma, kuru üzüm, bal, buğday, arpa ve benzeri maddelerin suda bekletilmesiyle elde edilen bir içki çeşididir. Sarhoş edici olsun veya olmasın farketmez aynı adla anılır. Nitekim nebîze hamr (şarap) denildiği gibi, üzüm suyundan elde edilmiş olan şaraba da nebîz denmektedir.³²⁴

³²⁴ İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire 1383, V, 7.

Hadiste geçen “جر” kelimesi ise “جرة” kelimesinin çoğuludur. Nasıl ثمرة (bir hurma/ ismu'l-vahde) kelimesinde çoğul kullanım تمر (hurma/ ismu'l-cins) şeklinde ise جرة (bir testi/ ismu'l-vahde) kelimesinde de çoğul kullanım جر (testi/ ismu'l-cins) şeklinde olur. Kelimenin bir diğer çoğulu ise “جرار”dır. Yani “جر” ve “جرار” eş anlamlıdır. Bu iki kelime çömlek cinsinden bütün kap çeşitleri için kullanılan genel bir sözcüktür. Toprak veya kil farketmez her türlü çamurdan yapılmış kapları ifade eder.³²⁵ Nitekim Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’inde geçen bir hadiste İbn Abbâs’a cerrden kastedilenin ne olduğu sorulmuş, o da çamurdan yapılmış herşey diye cevap vermiştir.³²⁶

Görüldüğü üzere Hz. Safiyye’den gelen rivâyette bu kapların neler olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Fakat Kütüb-i Tis’a içerisinde bu konuyla ilgili diğer sahâbîlerden gelen rivâyetlerin neredeyse hepsi bu kaplarla ilgilidir.

Bu kaplarla ilgili en önemli hadislerden bir tanesi şudur ki: Abdülkays oğulları bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.)’e gelerek, “Ey Allah’ın Rasûlü! Biz sana sadece haram aylarda gelebiliyoruz. Aramızda kâfir olan bir topluluk vardır. Bize öyle bir şey emret ki arkamızda kalanlara bunu bildirelim ve bu şekilde cennete girelim” demişlerdir. Bununla birlikte içecekler hakkında da soru sormuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) onlara dört şeyi emretmiş, dört şeyi de yasaklamıştır.³²⁷ Yasakladığı bu şeyler “hantem”, “nakîr”, “dübbâ”, “müzeffet” veya “mukayyer” denilen içinde içki yapılan kaplardır.

Hantem bir çeşit testidir. Nitekim Müslim’de geçen bir rivâyet göre İbn Ömer’e hantemin ne olduğu sorulmuş. İbn Ömer de onun bir testi/çömlek (الجرة) olduğunu söylemiştir.³²⁸ Ebû Hureyre’den gelen başka bir rivâyete göre ise hantem yeşil bir testi/çömlektir ki bunların içine şarap konularak taşınmaktadır. Dübbâ kuru kabaktan yapılan kaptır. Tâif halkı kabağı oyup içine üzüm koyar, sonra da üzümün içinde yok olucaya kadar ölmesini beklerlerdi. Nakîr hurma ağacının içinin oyulması ile elde

³²⁵ Azîmâbâdî, Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî, *Avnü’l-Ma’bûd ‘alâ Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd*, I-II, thk. Ebû Abdullâh en-Nu’mânî el-Eserî, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005, II, 1685.

³²⁶ Müslim, “Eşribe”, 47; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 6 (No. 3691).

³²⁷ Buhârî, “İmân”, 40 (No. 53)

³²⁸ Müslim, “Eşribe”, 56.

edilen kaptır. Yemâme halkı hurma ağacının gövdesini oyup içine yaş ve ham hurmayı koyarak içinde yok olucaya kadar ölmesini beklerlerdi. Böylelikle içki elde ederlerdi. Müzeffet ise zift ile boyanmış kaptır. Mukayyer kurduğunda yanan, zift ile boyamada olduğu gibi gemi vb. şeylerin boyandığı bir tür bitkidir. Bu testilerin çamur, tüy ve kandan yapıldığı da ifade edilen hususlardan bir tanesidir.³²⁹

Bu kapların yasaklanmasından maksat içinde tehammür etmiş nebîz yapmanın yasaklanmasıdır. Daha sonra sarhoş edici tüm içkilerin yasaklanması ile birlikte bu kapların içinde yapılan tehammür etmemiş nebîzin içilmesi de helal kılınmıştır.

Bundan dolayı âlimler nebîzi helal ve haram olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. "Çoğu sarhoş eden herşeyin azı da haramdır" kaidesi gereği hububat, meyve vb. maddelerden elde edilen ister pişirilerek, isterse pişirilmeden yapılsın farketmez sarhoş edici içkilerin hepsi haramdır. Bu sahâbî, tabîîn ve sonraki âlimlerden oluşan cumhurun görüşüdür. Bu konuda hüküm verilirken Hz. Peygamber (s.a.v)'in koyduğu "كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ"³³⁰ hükmünden yola çıkılarak hareket edilmiştir.³³¹

Ancak İman Ebû Hanîfe (ö. 150) ve İmam Ebû Yûsuf (ö. 182) üzüm ve hurmadan yapılan şarabın dışındaki nebîzin sarhoşluk verecek kadar içilmediği sürece haram olmadığını söylemişlerdir. Fakat İmam Muhammed (ö. 189)'e göre ise sarhoşluk veren her şeyin çoğu haram olduğu gibi azı da haramdır. Hanefî ulemada İmam Muhammed'in görüşünü tercih etmişlerdir. Bu yüzden şu anda Hanefî mezhebindenki fetva da İmam Muhammed'in görüşüne göredir. Nitekim diğer mezheplerin görüşünde bu yöndedir.³³²

Sahabîler nebîzi sarhoş edici bir hale gelmeden önce içiyorlardı. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) nebîzi içmiş ve içilmesine de izin vermiştir. Onlar kuru üzüm ve kuru hurma vb. şeyleri suda ıslatarak tatlanıncaya kadar bekletiyorlardı. Daha sonra da bundan köpürüp sarhoş edici hale gelinceye kadar içiyorlardı. Fakat rivâyetlerde

³²⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 287.

³³⁰ Buhârî, "Eşribe", 3 (No. 5585-5586)

³³¹ Eymen ed-Dımaşkî, "Nebîz", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 2000, VI, 187.

³³² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, haz. Necati Yeni-el-Hüseyn Kayapınar, XIII, 300.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in nebîzi belirli bir günden sonra içmediği ifade edilir.³³³ İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre Hız. Peygamber yapılan nebîzi üç günden sonra içmezdi.

Hadisin metni tam olarak şu şekildedir:

وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي عُمَرَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُنْبِذُ لَهُ الزَّبِيبُ فِي السَّقَاءِ، فَيَشْرَبُهُ يَوْمَهُ، وَالْعَدَى، وَبَعْدَ «الْعَدَى، فَإِذَا كَانَ مَسَاءَ الثَّلَاثَةِ شَرِبَهُ وَسَقَاهُ، فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ أَهْرَاقَهُ»

İbn Abbâs (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) için kuru üzüm tulumlarda ıslatılarak bekletilirdi. O bu nebîzden o gün, ertesı gün ve ondan sonraki gün içerdı. Üçüncü günün akşamı oluncaya kadar kendisi içer ve başkasına da içirirdi. şayet ondan bir şey artarsa onu da dökerdi.³³⁴

Bazı rivâyetlerde ise bir günden sonra dahi içilmesine izin vermediği ifade edilmektedir. Fakat âlimler İbn Abbâs'ın rivâyetini delil olarak üç günden sonra içilmesinin haram olduğunu söylemişlerdir. Eğer ki üç günden önce tehammür ediyorsa onun da içilmesi haramdır. İbn Hazm bu rivâyetlerin ikisinde sahîh kabul ederek haram oluş süresinin bölgelere ve nebîzin içinde yapıldığı kaplara göre değişeceğini ifade etmektedir. Bazı bölgeler soğuktur ki bu yerlerde üzümde yapılan nebîz bir haftaya kadar tehammür etmez. Bazı bölgeler de vardır ki sıcaktır. Bu durumda nebîz bir gün içinde tehammür ederek sarhoş edici bir hale gelebilir. Bu durum kaplar içinde geçerlidir.³³⁵

Bununla birlikte Hız. Peygamber (s.a.v.) nebîzlerin karıştırılarak içilmesini de yasaklamıştır. Bu konuya ilgili Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'dan gelen rivâyetin metni ise şu şekildedir:

³³³ Eymen ed-Dımaşkî, "Nebîz", *şamil İslam Ansiklopedisi*, VI, 188.

³³⁴ Müslim, "Eşribe", 82.

³³⁵ İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, I-XII, thk. Abdülgaffâr Süleymân el-Bündârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, VI, 214-215.

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ الْعَبْدِيِّ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ النَّاجِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ شَرِبَ النَّبِيذَ مِنْكُمْ فَلْيَشْرِبْهُ رَبِيًّا فَرْدًا، أَوْ تَمْرًا فَرْدًا، أَوْ بُسْرًا فَرْدًا»

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)’dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.), “Sizden her kim nebîz içecek olursa (karıştırmadan) yalnız kuru üzüm veya yalnız kuru hurma veya yalnız ham hurma nebîzi içsin.” buyurmuştur.³³⁶

4) Kocam Muhammed, Babam Harun, Amcam Musa Hadisi

Bu hadis Yahudi soyundan gelmesinden dolayı Hz. Safiyye’yi küçük gören Hz. Peygamber’in diğer eşlerine bir cevap niteliğindedir.

Safiyye bint Huyey’den Kinâne kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis’a içerisinde sadece Tirmizî’in *es-Sünen*’inde yer almaktadır. Rivâyetin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَاشِمٌ هُوَ ابْنُ سَعِيدٍ الْكُوفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا كِنَانَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حَيٍّ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ بَلَغَنِي عَنْ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ كَلَامَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: أَلَا قُلْتَ: فَكَيْفَ تَكُونَانِ خَيْرًا مِنِّي وَرَوْجِي مُحَمَّدٌ وَأَبِي هَارُونَ وَعَمِّي مُوسَى؟ وَكَانَ الَّذِي بَلَغَهَا أَنَّهُمْ قَالُوا: نَحْنُ أَكْرَمُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا، وَقَالُوا: نَحْنُ أَرْوَاحُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَنَاتُ عَمِّهِ.

Safiye bint Huyey (r.a.)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) yanıma girmişti. Ben de Âişe ile Hafsa’dan bana ulaşan bir sözü kendisine bildirdim. Bunun üzerine o da şöyle dedi: “Siz benden nasıl daha hayırlı olabilirsiniz? Muhammed (s.a.v.) benim kocam, Harun (a.s.) babam, Musa (a.s.) ise amcamdır deseydin ya!”

³³⁶ Müslim, “Eşribe”, 22.

(Anlaşıldığı üzere) Hz. Safiyye'ye ulaşan bu söz onların şöyle söylemeleridir: “Biz Rasûlullah (s.a.v.)’e senden daha değerliyiz. Çünkü biz onun hem hanımları hem de amcasının kızlarıyız.”³³⁷

Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyeti Tirmizî'nin *es-Sünen*'i dışında hem Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ında³³⁸ ve *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde,³³⁹ hem de Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*'inde³⁴⁰ de görmekteyiz.

Bu hadis bize Hz. Safiyye dışında diğer hadis kaynaklarında Enes b. Mâlik tarafından da nakledilmektedir.

4.1. Rivâyetin Tahrici

4.1.1. Tirmizî 'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Bu hadis bize Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde biri Enes b. Mâlik'ten biri de Hz. Safiyye'den olmak üzere aynı bâbda gelen iki rivâyet olarak zikredilmektedir. Hz. Safiyye'den gelen rivâyetin isnâdı şu şekildedir:

Tirmizî : Muhammed b. Beşşâr (ö. 252) > Abdüssamed b. Abdülvâris (ö. 207) > Hâşim b. Saîd (ö. ?) > Kinâne b. Nübeyh (ö. ?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.

İsnâdı zayıftır. Çünkü Hâşim b. Saîd zayıf râvîdir.

- **Kinâne (ö. ?) :**

Safiyye bint Huyey'in azatlı kölesi olarak bilinmektedir. Osmân b. Affân, el-Eşter en-Nehâî, Ebû Hüreyre ve Safiyye bint Huyey'den hadis dinlemiştir. Kendisinden de Hudeyc b. Muaviye ve kardeşi Züheyr b. Muâviye, Sa'dân b. Bişr el-Cühenî, Muhammed b. Talha b. Musarrîf ve Hâşim b. Saîd rivâyette bulunmuştur.

³³⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 63 (No. 3892).

³³⁸ Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, I-X, thk. Târık b. İvazullah-Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn, Kahire 1990, VIII, 236.

³³⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 75.

³⁴⁰ Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, I-V, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002, IV, 31.

Aynı zamanda Buhârî ve Tirmizî'nin de kendisinden hadis naklettiği görülmektedir.³⁴¹ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında onun ismini de zikretmiştir.³⁴² İbn Hacer onun hakkında makbûldür diyerek Ebû'l-Feth el-Ezdî'nin onun hakkında zayıf demesinin hüccet olmamasından kaynaklandığını söylemiştir.³⁴³

- **Hâşim b. Saîd (ö. ?) :**

Kûfeli olup Basra'da ikamet etmiştir. Zeyd b. Atıyye, Safiyye'nin azatlısı Kinâne, Muhammed b. Ziyâd ve Hişâm b. Urve'den hadis almış, kendisinden de Şâz b. Feyyâd, Abdüssamed b. Abdülvâris ve Yezîd b. Müğalles rivâyette bulunmuştur.³⁴⁴ İbn Hacer sekinci takabakadan olup zayıf bir râvî olduğunu söylemiştir.³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel kendisi hakkında sorulduğunda bilmediğini söylemiş, Yahyâ b. Maîn ise leyye bihî şey ifadesini kullanmıştır. Ebû Hâtim zayıf bir râvî değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁴⁶ İbn Adî (ö. 365) ise *el-Kâmil* adlı eserinde kendisinden rivâyet edilen hadislerin başkası tarafından rivâyet edilmediğini söylemiştir.³⁴⁷

- **Abdüssamed b. Abdülvâris (ö. 207) :**

Dokuzuncu tabakadan olup Basralıdır. Babası başta olmak üzere Hişâm ed-Destüvâî, İkrime b. Ammâr, İsmâîl b. Müslim, Rebîa b. Külsûm, Ebân b. Yezîd el-Attâr, Şu'be, Hemmâm b. Yahyâ, Harb b. Şeddâd, Hammâd b. Seleme, Harb b. Meymûn, Harb b. Ebi'l-Âliye ve diğer Basralı kişilerden hadis dinlemiştir. Yahyâ b. Maîn, İshâk b. Râhûye, Bündâr, Abd b. Humeyd, Muhammed b. Yahyâ b. ez-Zühlî, Ebû Kılâbe er-Rekâşî ve Abdülvâris b. Abdüssamed gibi râvîler kendisinden rivâyette bulunmuştur. Zehebî kendisini imâm, sika ve hâfız olarak nitelendirmiştir.³⁴⁸ Basralıların sika ve hâfızlarından sayılan Abdüssamed'i Ebû Hâtim sadûk ve salîhu'l

³⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 230-231.

³⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 339.

³⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 814.

³⁴⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 128.

³⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1016.

³⁴⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 105.

³⁴⁷ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, VII, 2574-2575.

³⁴⁸ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, IX, 516-517.

hadis olarak nitelendirmiştir. İbn Hibbân *es-Sikât*'ında kendisini de zikretmiştir.³⁴⁹ İbn Hacer ise sadûk fakat Şu'be için sebt olduğunu bildirmiştir.³⁵⁰

- **Muhammed b. Beşşâr (ö. 252) :**

Bündâr olarak tanınan Basralı meşhur bir muhaddistir. Mu'temir b. Süleyman, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, Vekî' b. Cerrâh, Yezîd b. Hârûn gibi önemli şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de Kütüb-i Sitte müellifleri ile beraber İbn Ebü'd-Dünyâ, Ebû Zür'a er-Râzî, el-Begavî, İbn Huzeyme, Ebû Hâtim er-Râzî, Muhammed b. Müseyyeb, Bakî b. Mahled gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur. Zehebî ismi gibi hâfız, mütkın ve arif bir kimse olduğunu söylemiştir.³⁵¹ Ebü'l-Hasen el-İclî çok hadis rivâyet eden sika bir râvî,³⁵² Ebû Hâtim sadûk,³⁵³ İbn Hacer ise sika bir râvî değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁵⁴ İbn Hibbân *es-Sikât*'ın da zikrederek hadisleri ezberler ve hıfzından okurdu demiştir.³⁵⁵

Tirmizî bu hadisin garib bir hadis olduğunu söylemiştir. Hz. Safiyye'nin bu hadisini sadece Hâşim el-Kûfî'nin rivâyetiyle bilmekteyiz ki senedi bu isnâdla sağlam değildir. Çünkü Hâşim el-Kûfî zayıf bir râvîdir. Bu konuda Enes'ten gelen diğer rivâyeti de Tirmizî hasen, sahîh, garib olarak değerlendirmiştir.

Kütüb-i Tis'a içerisinde Enes'ten gelen bu rivâyetlerin çoğu bize sahîh isnâdlarla ulaşmaktadır. Bu da Hz. Safiyye'nin hadisinin sıhhat durumunu güçlendirmektedir.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *el-Müsned* adlı eserinin tahkikini yapan Hüseyin Selîm Esed ise bu hadisin isnâdının sahîh olduğunu söylemiştir.³⁵⁶

³⁴⁹ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XVIII, 102.

³⁵⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 610.

³⁵¹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, VI, 165-166.

³⁵² İclî, *Târihu's-Sikât*, 401.

³⁵³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 214.

³⁵⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 828.

³⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 111.

³⁵⁶ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, VI, 158.

Şuayb el-Arnaût İbn Hibbân'ın *es-Sahîh*'inde de zikredilen bu rivâyetin sahîh bir isnâdla zikredildiğini söylemiştir. Râvîlerinin Buhârî ve Müslim'in râvîlerinden olduğunu söyleyerek sika olduğunu belirtmiştir.³⁵⁷

Elbânî, Tirmizî'nin bu hadis hakkında hükmünü zikrettikten sonra bana göre isnâdı sahîhtir demiştir.³⁵⁸

4.2. Rivâyetin Metni

Bu rivâyet sadece Tirmizî *es-Sünen*'inde yer aldığını daha önce ifade etmiştik. Bu yüzden Kütüb-i Tis'a dışındaki kaynaklarda geçen rivâyetleri de temel alarak rivâyetin metin değerlendirmesini yapmanın uygun olacağını düşündük. Daha önce hangi kaynaklarda bu rivâyetin geçtiğini ifade etmiştik. Şimdi de bu rivâyetler arasındaki farklılıklara değineceğiz.

Rivâyetleri incelediğimiz zaman Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyetin diğer kaynaklarda biraz farklı geçtiğini görmekteyiz. İsmi zikrettiğimiz bu üç kaynaktan da aynı lafızlarla, fakat Tirmizî'nin rivâyetinden farklı olarak Hz. Safiyye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in içeri girdiğinde kendisini ağlarken bulunduğunu belirtmektedir.

حَدَّثَنَا مُعَاذُ قَالَ: نَا شَادُّ قَالَ: نَا هَاشِمُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ كِنَانَةَ، عَنْ صَفِيَّةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي، فَقَالَ: «يَا بِنْتُ حَيْيٍّ، مَا يُبْكِيكِ؟»، قَالَتْ: بَلَغَنِي أَنَّ عَائِشَةَ، وَحَفْصَةَ تَنَالَانِ مِنِّي وَتَقُولَانِ: نَحْنُ خَيْرٌ مِنْهَا، نَحْنُ بَنَاتُ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَزْوَاجُهُ قَالَ: «أَلَا قُلْتُ: كَيْفَ تَكُونَانِ خَيْرًا مِنِّي وَأَبِي هَارُونَ، وَعَمِّي مُوسَى، وَرَوْجِي مُحَمَّدٌ؟»

Safiye bint Huyey (r.a)'dan rivâyete göre, şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) yanıma girdiğinde ben ağlıyordum. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) “Ey Huyey’in kızı! Neden ağlıyorsun?” diye sordu. Ben de Âişe ve Hafsa'nın benim aleyhimde söyledikleri “Biz ondan daha hayırlıyız. Çünkü biz Rasûlullah (s.a.v.)'in amcasının kızları ve hanımlarıyız” sözünün bana ulaştığını söyledim. Bunun üzerine o da şöyle buyurmuştur: “Siz benden nasıl daha hayırlı

³⁵⁷ İbn Hibbân, *Sahihu İbn Hibbân (bi Tertibi İbn Balabân)*, XVI, 194.

³⁵⁸ Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I-III, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1979, III, 1745.

olabilirsiniz? Harun (a.s.) babam, Musa (a.s.) ise amcam, Muhammed (s.a.v.) benim kocamdır deseydin ya!”

Enes'ten gelen rivâyetlerde ise Hz. Âişe'nin ismi geçmemektedir. Bu rivâyetlerde Hz. Safiyye'nin ağlamasına sebep olan söz Hz. Hafsa'nın onun için “Yahudi kızı” demesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu rivâyetlerde Hz. Hafsa'nın bu olay yaşandığında onlarla beraber olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'yi teselli ettikten sonra Hz. Hafsa'yı Allah'tan korkması hususunda uyarmaktadır.

Rivâyetin Tirmizî'den gelen metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: بَلَغَ صَفِيَّةَ أَنَّ حَفْصَةَ، قَالَتْ: بِنْتُ يَهُودِيٍّ، فَبَكَتْ، فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ تَبْكِي، فَقَالَ: «مَا يُبْكِيكِ؟» فَقَالَتْ: قَالَتْ لِي حَفْصَةُ: إِنِّي بِنْتُ يَهُودِيٍّ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَإِنَّكَ لَابْنَةُ نَبِيِّ، وَإِنَّ عَمَّكَ لَنَبِيِّ، وَإِنَّكَ لَتَحْتَ نَبِيِّ، فَفِيمَ تَفْخَرُ عَلَيْنَا؟» ثُمَّ قَالَ: «اتَّقِي اللَّهَ يَا حَفْصَةُ»

Enes (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir:

Hafsa'nın “Yahudi kızı” dediği bilgisi Safiyye'ye ulaştı. Safiyye bunun üzerine ağlamaya başladı. O ağladığı sırada Nebî (s.a.v.) yanına girdi. “Neden ağlıyorsun?” diye sorunca da Safiyye, “Hafsa bana Yahudi kızı diyor” dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sen bir Peygamberin kızısın amcan da Peygamberdi ve şu anda da bir Peygamberin nikâhı altındasın. Hangi konuda sana karşı övünüyor?” Sonra Hafsa'ya: “Ey Hafsa! Allah'tan kork” buyurdu.³⁵⁹

Buhârî'den gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in hanımları kendi içlerinde iki gruba ayrılmışlardı. Bir grupta Âişe, Hafsa ve Sevde vardı. Diğer grupta ise içlerinde Hz. Fâtıma'nın da bulunduğu Ümmü Seleme ile Rasûlullah (s.a.v.)'in öteki hanımları bulunuyordu.³⁶⁰ Hz. Safiyye'nin de bu iki gruptan birini tercih etmesi gerekiyordu. Aslında gönlü Hz. Fâtıma'nın içinde bulunduğu gruptan yana olmasına

³⁵⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 63 (No. 3894).

³⁶⁰ Buhârî, “Hibe”, 8 (No. 2581).

rağmen Yahudi asıllı oluşundan ve bunun sürekli başına kakılmasından korktuğu için ihtiyatlı davranarak kendisini korumak istemiş ve bu yüzden Hz. Âişe'nin bulunduğu grubu tercih etmiştir. Çünkü Hz. Âişe'nin Rasûllah (s.a.v.)'ın hanımları içerisinde kışkırdığı her kadını sıkıştırdığı bilinen bir husustur. Fakat Hz. Safiyye korktuğu şeyin başına gelmesine engel olamamıştır. Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'ya her seferinde yanaşmaya çalışmasına rağmen hem açıktan hem de ima yoluyla sürekli onlardan Yahudi kanından geldiğini iştirmiştir. Bu eleştiriler ve yaralayıcı sözler Hz. Safiyye'yi çok üzmüştür. Onu üzen başka bir hususta bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer hanımlarının da Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'ya katılması olmuştur. Kendilerinin arap soyundan ve Kureyşli olmalarıyla övünüp Hz. Safiyye'yi bir yabancı ve sığıntı olarak kabul etmişlerdir.³⁶¹

Bu yaşadıklarından olsa gerek Hz. Safiyye bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, "Ey Allah'ın Rasûlü! Eşlerin arasında kabilesi, akrabası olmayan kimse yok." Yani herkesin sığınacak bir kimsesi var. "Ben ne yapayım? Bana ne tavsiye edersiniz" diye sormuş. Hz. Peygamber (s.a.v.) de ona "Ali'ye sığın!" demiştir.³⁶²

5) Hz. Zeyneb'in Hz. Safiyye'ye Devesini Vermemesi İle İlgili Hadis

Bu rivâyet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımları ile birlikte hacca gitmek için yola çıktığı bir sırada Hz. Safiyye'nin devesinin hastalanması ve Hz. Zeyneb'in de fazla devesi olmasına rağmen ona devesini vermemesinden bahsetmektedir.

Safiyye bint Huyey'den Sümeyye kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Rivâyetin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُمَيْسَةُ، أَوْ سُمَيْةُ، قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ: هُوَ فِي كِتَابِي سُمَيْةُ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُبَيْبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّ بِنِسَائِهِ،

³⁶¹ Âişe Abdurrahman, Bintü'ş-Şâtî, *Nisâ'ü'n-Nebî*, Dâru'l-Kitabü'l-Arabî, Beyrut 1979, s.190-191; a.mlf., *Terâcimü Seyyidâti Beyti'n-Nübüvve*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1. Baskı, Kahire 1987; s.372-373.

³⁶² İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *el-Metâlibü'l-Âliye bi-Zevâ'idi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, I-IX, thk. Sa'd b. Nâsır b. Abdülazîz, Dâru'l-Âsime, Riyad 1998; XVI, 62.

فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ، نَزَلَ رَجُلٌ، فَسَاقَ بِهِنَّ، فَأَسْرَعَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَذَلِكَ سَوْفُكَ بِالْفَوَارِيرِ»، يَعْنِي النِّسَاءَ. فَبَيْنَا هُمْ يَسِيرُونَ، بَرَكَ بِصَفِيَّةَ بِنْتُ حَيٍّ جَمَلُهَا، وَكَانَتْ مِنْ أَحْسَنِهِنَّ ظَهْرًا، فَبَكَتْ. وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أُخْبِرَ بِذَلِكَ، فَجَعَلَ يَمَسُحُ دُمُوعَهَا بِيَدِهِ، وَجَعَلَتْ تَزْدَادُ بُكَاءً وَهُوَ يَنْهَاهَا، فَلَمَّا أَكْثَرَتْ، زَبَرَهَا وَانْتَهَرَهَا وَأَمَرَ النَّاسَ بِالنُّزُولِ، فَزَلُّوا، وَلَمْ يَكُنْ يُرِيدُ أَنْ يَنْزَلَ [ص:436]. قَالَتْ: فَزَلُّوا، وَكَانَ يَوْمِي، فَلَمَّا نَزَلُوا، ضُرِبَ خَبَاءُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَدَخَلَ فِيهِ، قَالَتْ: فَلَمْ أَدْرِ عِلَامَ أَهْجَمَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ وَخَشِيتُ أَنْ يَكُونَ فِي نَفْسِهِ شَيْءٌ، فَأَنْطَلَقْتُ إِلَى عَائِشَةَ، فَقُلْتُ لَهَا: تَعْلَمِينَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَبِيعُ يَوْمِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَيْءٍ أَبَدًا، وَإِنِّي قَدْ وَهَبْتُ يَوْمِي لَكَ عَلَى أَنْ تُرْضِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِّي، قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَخَذَتْ عَائِشَةُ خِمَارًا لَهَا قَدْ تَرَدَّتْهُ بَرَعْفَرَانٍ، فَرَشَّتْهُ بِالْمَاءِ لِيُدْكَيَ رِيحَهُ، ثُمَّ لَبَسَتْ ثِيَابَهَا، ثُمَّ انْطَلَقَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَفَعَتْ طَرَفَ الْخَبَاءِ، فَقَالَ لَهَا: «مَا لَكَ يَا عَائِشَةُ؟ إِنَّ هَذَا لَيْسَ بِيَوْمِكَ». قَالَتْ: ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ، فَقَالَ مَعَ أَهْلِهِ، فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الرَّوَّاحِ، قَالَ لِرَئِبَةَ بِنْتِ جَحْشٍ: «يَا رَئِبَةُ، أَفْقَرِي أُخْتِكَ صَفِيَّةَ جَمَلًا»، وَكَانَتْ مِنْ أَكْثَرِ هِنَّ ظَهْرًا، فَقَالَتْ: أَنَا أَفْقَرُ يَهُودِيَّتِكَ، فَغَضِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْهَا، فَهَجَرَهَا، فَلَمْ يَكَلِّمْهَا حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ وَأَيَّامَ مِنِّي فِي سَفَرِهِ، حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ، وَالْمُحَرَّمِ وَصَفَرِ، فَلَمْ يَأْتِهَا، وَلَمْ يَقْسِمْ لَهَا، وَيَبْسُتْ مِنْهُ، فَلَمَّا كَانَ شَهْرُ رَبِيعِ الْأَوَّلِ، دَخَلَ عَلَيْهَا، فَرَأَتْ ظِلَّهُ، فَقَالَتْ: إِنَّ هَذَا لَظِلُّ رَجُلٍ، وَمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَنْ هَذَا؟ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ص:437]، فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَدْرِي مَا أَصْنَعُ حِينَ دَخَلْتُ عَلَيَّ؟ قَالَتْ: وَكَانَتْ لَهَا جَارِيَةٌ، وَكَانَتْ تُخْبِئُهَا مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: فُلَانَةُ لَكَ، فَمَشَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى سَرِيرِ رَئِبَةَ، وَكَانَ قَدْ رُفِعَ، فَوَضَعَهُ بِيَدِهِ، ثُمَّ أَصَابَ أَهْلَهُ، وَرَضِيَ عَنْهُمْ

Hiz. Safiyye (r.a)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) hanımlarıyla birlikte hacc için yola çıktı. Yolun bir bölümünde adamın biri bineğinden inip, kadınların binmiş olduğu develeri sürmeye başladı. Develerimiz hızlanınca Hiz. Peygamber (s.a.v.) adama: “Kristalleri (kadınları) taşıyan develeri işte bu hızda sür” buyurdu. Bu şekilde yol alırken benim devem birden yere çöktü. Oysa benim devem kadınların bindiği devenin en güçlüsü idi. Devem bu şekilde oturunca ben de ağlamaya başladım. Rasûlullah durumdan

haberdar olunca yanıma geldi ve eliyle beni sakinleştirmeye çalıştı. Ancak daha fazla ağlamaya başladım. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir süre ağlamama engel olmak istedi. Ama ağlamam artınca kızıp azarladı. Sonra konaklama zamanı olmamasına rağmen insanlara emrederek mola verildi.

O gün benim sıramdı. Mola verilince Hz. Peygamber'in çadırı kuruldu. Rasûlullah (s.a.v.) çadıra girince ben yanına nasıl gireceğimi bilemedim. Bana gücenmiş olmasından da endişe ediyordum. Bunun üzerine Âişe'nin yanına gittim ve: "Sen de biliyorsun ki Hz. Peygamber ile olan sıramı başkasına asla vermem. Ancak benden yana Rasûlullah'ı razı edersen sıramı sana veririm" dedim. Âişe de: "Tamam" dedi. Zeferanla boyadığı örtüsünü alıp kokusu iyice çıksın diye üzerine su serpti. Sonra giysilerini giyinip Rasûlullah'ın yanına gitti. Çadırın örtüsünü kaldırıncâ Allah Rasulü ona: "Ey Âişe! Ne oldu? Bugün senin sıran değil" buyurdu. Âişe: "Bu Allah'ın bir lütfudur ve bunu dilediğine ihsan eder" dedi.

Öğle vakti bu şekilde eşi Âişe ile dinlendi. Yola çıkma vakti gelince Allah Rasulü Zeyneb bint Cahş'a: "Ey Zeyneb! Kardeşin Safiyye'ye bir deve ver" buyurdu. Zira içimiz en fazla devesi bulunan Zeyneb'ti. Zeyneb: "Senin yahudine (Yahudi eşine) deveyi ben mi vereyim!" deyince Hz. Peygamber buna çok kızıp ona küstü. Mekke'ye gelinceye kadar onunla hiç konuşmadı. Bu küslüğü Medine'ye döndükten sonra Muharrem ve Safer aylarında da devam etti. Ne yanına gitti ne de gün taksimatında ona bir pay verdi. Sonunda Zeyneb Rasûlullah'tan umudunu kesti. Rabiulevvel ayında ise yanına girdi. Zeyneb onun gölgesini görünce: "Bu bir erkek gölgesi! Hz. Peygamber de yanıma girmiyor! Kim bu acaba?" demeye başladı. Rasûlullah (s.a.v.) içeri girip de Zeyneb onu görünce: "Ey Allah'ın Rasulü! Yanıma girince ne yapacağımı bilemedim" dedi. Zeyneb'in bir câriyesi vardı ve onu Rasûlullah'tan saklardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) yanına girince ona: "Filan câriye senin olsun" dedi. Allah Rasulü Zaeyneb'in yatağının yanına gitti. Kaldırılmış olan yatağı kendi eliyle serdi ve onunla barışıp birlikte oldu.³⁶³

Bu konuda diğer hadis kaynaklarında Hz. Safiyye'den gelen bir rivâyete rastlayamadık.

³⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/435 (No. 26866).

Bu rivâyet Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde Hz. Âişe'den gelen bir rivâyet olarak yer almaktadır.

Kütüb-i Tis'a dışındaki kaynaklara baktığımızda İbn Râhûye'nin *Müsned*'inde,³⁶⁴ Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ında³⁶⁵ ve *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde³⁶⁶ yine Âişe'den gelen bir rivâyet olarak yer almaktadır.

5.1. Rivâyetin Tahrici

Hiz. Safiyye'den gelen rivâyetlerin isnâdları şu şekildedir:

5.1.1. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Hadis iki yerde iki farklı tarîkle zikredilmektedir.

1- Ahmed b. Hanbel : Abdürrezzâk b. Hemmâm > Ca'fer b. Süleymân (ö. 178) > Sâbit b. Eslem (ö. 127) > Sümeyye Basriyye (ö. ?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.³⁶⁷

İsnâdı mütabi ve şâhidlerle bereber hasendir. Ricâli sikadır. Ca'fer b. Süleymân ise sadûktur. Sümeyye'ye gelince İbn Hacer'e göre makbûl bir râvîdir.

2- Ahmed b. Hanbel: Affân b. Müslim (ö. 220) > Hammâd b. Seleme (ö. 167) > Sâbit b. Eslem > Sümeyye Basriyye (ö. ?) > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.³⁶⁸

İsnâdı mütabi ve şâhidlerle bereber hasendir. Ricâli sikadır. Sümeyye'ye gelince İbn Hacer'e göre makbûl bir râvîdir.

- **Sümeyye Basriyye (ö. ?) :**

Kaynaklarda kendisini hakkında pek bir bilgiye rastlayamadık. Basralı bir râvîdir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşleri Hz. Safiyye ve Hz. Âişe'den hadis almıştır. Kendisinden de Sâbit b. Eslem el-Bünânî rivâyette bulunmuştur. Ebû Dâvûd, Nesâî ve

³⁶⁴ İbn Râhûye, *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, III, 779.

³⁶⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, III, 99.

³⁶⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 71.

³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/435 (No. 26866).

³⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/438 (No. 26867).

İbn Mâce kendisinden hadis almışlardır.³⁶⁹ İbn Hacer'e göre üçüncü tabakadan olup makbûl bir râvîdir.³⁷⁰

- **Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö. 127) :**

Tâbiünden olup Basralıdır. Abdullâh b. Mugaffel, Ebû Berze el-Eslemî, Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm, Abdullâh b. Ömer b. Hattâb, Ömer b. Ebî Seleme ve Enes b. Mâlik gibi sahâbeler ile birlikte Ebü'l-Âliye, Mutarrif b. Abdullâh, Ebû Eyyûb el-Ezdî, Ebû Osmân en-Nehdî ve Ebû Bürde, Kinâne b. Nuaym gibi tâbiîlerden hadis almıştır. Kendisinden de oğlu Muhammed b. Sâbit ile beraber Atâ b. Ebû Rebâh, Katâde b. Diâme, Humejd et-Tavîl, Ma'mer, Şu'be b. Haccâc, A'meş, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.³⁷¹ Ebü'l-Hasen el-İclî sika ve sâlih,³⁷² Ahmed b. Hanbel sebt fil hadis, Yahyâ b. Maîn sika, Ebû Hâtim ise sika ve sadûk olarak değerlendirmiştir.³⁷³ Nesâf sika, İbn Adî ise ondan övgüyle bahsederek Basra ehlinin zahid ve muhaddislerinden olduğunu, her ne kadar kendisinden zayıf ve mechûl râvîler rivâyette bulunmuşsa da onun rivâyet ettiği hadislerin sağlam ve güvenilir olduğunu söylemiştir.³⁷⁴ İbn Hibbân *es-Sikât*'ında onun da ismini zikretmiştir.³⁷⁵

- **Hammâd b. Seleme (ö. 167) :**

Basralı bir muhaddistir. Hammâd b. Ebî Süleymân, Sâbit b. Eslem el-Bünânî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde b. Diâme, Humejd et-Tavîl, İbn Ebû Müleyke, Ebû Ma'bed İbn Kesîr ve babası Seleme b. Dînâr gibi yüzden fazla kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden de Şu'be b. el-Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Ebû Nuaym, Malik b. Enes, Affân b. Müslim, Halîfe b. Hayyât, Abdullâh b. Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Vekî' b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî ve Süleyman b. Harb gibi yüze yakın kişi rivâyette bulunmuştur.³⁷⁶ Ebü'l-Hasan el-İclî sika, salîh, hasenü'l hadis,³⁷⁷ İbn

³⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 198-199.

³⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1357.

³⁷¹ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, V, 220-221.

³⁷² İclî, *Târîhu's-Sikât*, 89.

³⁷³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 449.

³⁷⁴ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ'*, V, 222.

³⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 89.

³⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 254-259.

³⁷⁷ İclî, *Târîhu's-Sikât*, 131.

Hacer ömrünün sonlarına doğru hâfızasının değiştiğini belirtse de onu sika, abid ve Sabit'tan gelen hadisler söz konusu olduğunda herkesten daha sağlam ve güvenilir olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁸ Ayrıca Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel içinde sika bir râvîdir. İbnü'l-Medînî benim nezdimde hüccettir demiştir. Zehebî'ye göre de sadûk ve hüccettir.³⁷⁹

- **Ca'fer b. Süleymân (ö. 178) :**

Basralıdır. Sâbit b. Eslem el-Bünânî, Ebû İmrân el-Cevnî, Yezîd er Rişk, Mâlik b. Dînâr, Ca'd Ebî Osmân gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Kendisinden de Seyyâr b. Hâtim, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Müsedded b. Müserhed, Kuteybe b. Saîd, Bişr b. Hilâl es-Savvâf, İshâk b. Ebî İsrâîl gibi şahıslar rivâyette bulunmuştur.³⁸⁰ İbn Adî *el-Kâmil* adlı eserinde onu zikrederek münker hadisler rivâyet ettiğini söyleyenlere karşı hadislerinin münker olmadığını söylemiş, bir defasında ise onun şii olması bilinmesine rağmen hasenü'l hadis olarak nitelendirmiştir. Yahyâ b. Main kendisini sika, Ahmed b. Hanbel ise şii olduğunu belirterek rikâk ile ilgili hadislerinin alınabileceğini söylemiş ve la be'se bihî değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁸¹ Diğer hadis âlimleri de buna benzer ifadeler kullanarak şii bile olsa mezhebinin propagandasını yapmadığı için hadislerinin alınabileceğini söylemiştir.³⁸²

Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde Hz. Safiyye haricinde Hz. Âişe'den gelen iki rivâyet daha mevcuttur. Hepsi de Sümeyye kanalıyla bize ulaşmaktadır. Sümeyye mechûl bir râvî olduğundan dolayı da hepsinin isnâdı zayıftır. Fakat İbn Hacer Sümeyye'yi makbûl bir râvî olarak gördüğü için ona göre rivâyetin isnâdı hasendir.

Bu rivâyetin bütün tarîkleri Hz. Âişe'den veya Hz. Safiyye'den olsun farketmez Sümeyye'den Sâbit, ondan da Hammâd b. Seleme kanalıyla bize ulaşmıştır. Hammad dışında da Sâbit'ten bu hadisi rivâyet eden yoktur.

³⁷⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 268-269.

³⁷⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, VII, 446.

³⁸⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV, 593-594.

³⁸¹ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*, II, 568-572.

³⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 46-49.

5.2. Rivâyetin Metni

Bu rivâyet konuyla ilgili Hz. Safiyye'den gelen tek rivâyettir. Bunun da Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde yer aldığını daha önce ifade etmiştik. Kütüb-i Tis'a dışında da hiçbir kaynakta geçmemektedir. Bu konuyla ilgili bütün rivâyetler bize Hz. Âişe'den gelmektedir. Hz. Âişe'den gelen rivâyetlerde de Hz. Safiyye'nin gününü verme meselesi zikredilmemektedir.

Hâdis Hz. Safiyye'nin rivâyetinde uzun ve ayrıntılı bir şekilde aktarılmaktadır. Hz. Âişe'nin rivâyetlerinde sadece Hz. Zeyneb'in devesini vermemesi ile ilgili kısım yer alır. Fakat hadisteki ayrıntılar farklı sahâbîlerden bu konudan bağımsız bir şekilde rivâyet edilmiştir.

Bunların ne olduğuna kısaca değinecek olursak;

Hz. Safiyye ile Hz. Âişe rivâyetleri arasındaki ilk dikkat çeken farklılık Hz. Safiyye bu hâdisenin hacca giderken yolda yaşanan bir olay olduğunu ifade ederken, Hz. Âişe'nin rivâyetlerinde bunun bir sefere çıktıkları esnada vuku bulduğunu söylemiş olmasıdır. Fakat seferin hangi sefer olduğu da rivâyetlerde zikredilmemektedir.

Hz. Safiyye'nin rivâyetinin ilk kısmında bir adamın gelip develeri sürmeye başlaması, develerin hızlanmasıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onu uyarması bize nakledilir ki bu kısım Enes b. Malik'ten gelen bir rivâyet olarak da bize ulaşmaktadır. Hatta bu kişinin Enceşe adlı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kölesi olan bir adam olduğu da belirtilmektedir.

Rivâyet Buhârî'de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ النَّبَاطِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَأَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، وَكَانَ مَعَهُ غُلَامٌ لَهُ أَسْوَدُ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ، يَخْدُو، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْحَكَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ بِالْقَوَارِيرِ»

Enes b. Mâlik (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) bir seferdeydi. Yanında da kendisine Enceşe denilen siyahî bir kölesi vardı. O develeri şarkı söyleyerek sürüyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) ona: "*Ey Enceşe, kristalleri taşıırken yavaş ol!*" diye buyurmuştur.³⁸³

Bu rivâyet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kadınlara verdiği değeri gösteren en naif ifadelerden bir tanesidir ve Buhârî, Müslim, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Enes'ten gelen bir rivâyet olarak yer almaktadır.

Hadisin bundan sonraki kısmında Hz. Safiyye'nin devesi hastalanınca oturup ağladığı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in onu sakinleştirmeye çalıştığı, fakat Hz. Safiyye'nin ağlaması kesilmeyince kızdığı ve daha sonra mola verdikleri ifade edilir. Fakat bu ayrıntıların hiçbiri Hz. Âişe'nin rivâyetlerinde yer almamaktadır.

Rivâyetin ikinci kısmında Hz. Safiyye o gün kendi günü olmasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.)'i gücendirmiş olmaktan korktuğu için kendisinden razı etmesi karşılığında gününü Hz. Âişe'ye vermektedir. Gün meselesi Hz. Âişe'den bu konudan bağımsız başka bir rivâyet olarak nakledilmektedir.

Rivâyetin üçüncü kısmı ise Hz. Safiyye ile Hz. Âişe'nin ortak olarak rivâyet ettikleri kısımdır. Hz. Âişe'nin rivâyetlerinde sadece bu kısım yer alır.

Son olarak şunu ifade etmek gerekir ki hadis Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emirlerine uymayan kimselerden selamı ve ilişkiyi kesmenin caizliğine de delalet eder.

6) “Yarattıkların Adedince Seni Tesbih Ederim” Hadisi

Genelde hadis kitaplarının “Deavât”, “Zikr” gibi bölümlerinde geçen bu hadis Allah'ı nasıl tesbih etmek gerektiğinden ve Allah'ın tesbih ederken yapılan zikirin sayılması için taş ve çekirdek vb. şeylerin kullanılmasının cevazlığından bahsetmektedir.

Safiyye bint Huyey'den Kinâne kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde yer almaktadır. Rivâyetin metni şu şekildedir:

³⁸³ Buhârî, “Edeb”, 95 (No. 6161).

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَاشِمٌ وَهُوَ ابْنُ سَعِيدِ الْكُوفِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي كِنَانَةُ، مَوْلَى صَفِيَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ صَفِيَّةَ، تَقُولُ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ يَدَيَّ أَرْبَعَةُ أَلْفِ نَوَاةٍ أُسِيخُ بِهَا، قَالَ: لَقَدْ سَبَّحْتَ بِهَذِهِ، أَلَا أَعْلَمُكَ بِأَكْثَرَ مِمَّا سَبَّحْتَ؟ فَقُلْتُ: بَلَى عَلَّمَنِي. فَقَالَ: فُؤَلِي: سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ.

Kinâne, Safiyye (r.a)'nın şöyle dediğini nakletti:

Rasûlullah (s.a.v.) yanıma girdi. Benim önümde tesbih ederken saydığım dört bin çekirdek bulunuyordu. Dedim ki: Bunları sayarak Allah'ı tesbih ediyorum. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ben sana bu tesbih çektiğin şeylerden daha fazla sevap kazandıracak bir şey öğreteyim mi?” Ben de: “Evet öğret” dedim. Buyurdular ki: “De ki: Yarattıkları sayısınca Allah'ı tesbih ederim.”

Bu hadis bize Kütüb-i Tis'a'nın diğer kaynaklarında sahâbîlerden Abdullâh b. Abbas ve Cüveyriye bint el-Hâris tarafından da ulaşmaktadır. Bu sahâbîlerden gelen rivâyetlerde olay daha farklı anlatılmakta ve dua kısmı bize daha uzun bir şekilde nakledilmektedir.

Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyet Tirmizî'nin *es-Sünen*'i dışında Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *el-Müsned*'inde,³⁸⁴ Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*³⁸⁵ ve *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde,³⁸⁶ Hâkim en-Nisâbûrî'nin *el-Müstedrek*'inde³⁸⁷ de yer almaktadır.

6.1. Rivâyetin Tahrici

Hz. Safiyye'den gelen rivâyetlerin isnâdları şu şekildedir:

6.1.1. Tirmizî 'de Yer Alan Rivâyetlerin Senedi ve Ricâli

Tirmizî : Muhammed b. Beşşâr > Abdüssamed b. Abdülvâris > Hâşim b. Saîd > Kinâne > Safiyye bint Huyey > Hz. Peygamber.³⁸⁸

³⁸⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, VIII, 35-36.

³⁸⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V, 333-334.

³⁸⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 74-75.

³⁸⁷ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, I, 732.

³⁸⁸ Tirmizî, “Deavât”, 118 (No. 3554).

İsnâdı zayıftır. Çünkü isnâdda Hâşim b. Saîd vardır ki hadis âlimleri tarafından zayıf bir râvî olarak kabul edilmiştir.

Hadisin isnâdında ismi geçen râvîler hakkında daha önce bilgi verildiği için burada tekrar zikretmeye gerek görülmemiştir.

Tirmizî'ye göre bu hadis garib bir hadistir. Tirmizî, Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyeti Haşim b. Saîd el Kufî dışında bilmiyoruz ve hadisin isnâdı maruf değildir demiş ve bu konuda İbn Abbâs'tan da hadis rivâyet edildiğini söylemiştir.

Bu rivâyet bize sadece Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ında Hz. Safiyye'nin diğer azatlı kölesi Yezîd b. Muatteb tarafından gelmektedir ki o da hadis âlimleri nezdinde bilinen bir râvî değildir.

Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *el-Müsned*'inin tahkikini yapan Hüseyin Selîm Esed âlimlerin Hâşim hakkındaki görüşlerini zikrederek isnâdının zayıf olduğunu söylemiştir.

Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*'inde bu rivâyeti zikrettikten sonra sahîh bir isnâda sahip olduğunu fakat Buhârî ve Müslim'in bu rivâyeti nakletmediklerini ifade eder.

Hadisin Abdullâh b. Abbas ve Cüveyriye bint el-Hâris kanalıyla gelen rivâyetleri sika râvîlerden oluşan muttasıl bir senetle bize ulaşmaktadır. Nitekim Tirmizî Safiyye rivâyetinden hemen sonra Cüveyriye bint Hâris'den İbn Abbâs kanalıyla gelen rivâyeti zikretmiş ve bu rivâyetin hasen sahih olduğunu ifade etmiştir.³⁸⁹ Şuayb el-Arnaût ise Cüveyriye hadisini zikrettikten sonra Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun isnâdı sahîh bir hadis olduğunu söylemiştir.³⁹⁰ Bu da Hz. Safiyye'den gelen bu rivâyetin sıhhat durumunu güçlendirmektedir.

6.2. Rivâyetin Metni

Bu rivâyet sadece Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde yer aldığı için Kütüb-i Tis'a dışındaki kaynaklarda geçen rivâyetleri de temel alarak rivâyetin metin

³⁸⁹ Tirmizî, "Deavât", 118 (No. 3555).

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/410 (No. 27421).

değerlendirmesini yapmanın uygun olacağını düşündük. Daha önce hangi kaynaklarda bu rivâyetin geçtiğini ifade etmiştik. Şimdi de bu rivâyetler arasındaki farklılıklara değineceğiz.

Kütüb-i Tis'a dışındaki hadis kaynaklarında nakledilen bu rivâyetlerin birkaçının baş kısmında Hz. Peygamber (s.a.v.) kastedilerek onun azat edilmesini mehri yaptı "جَعَلَ عَتَقَهَا مَهْرَهَا" ifadesi yer almaktadır. Mesela Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *el-Müsned*'inde bu şekilde geçmektedir.³⁹¹ Tirmizî'den gelen rivâyette böyle bir ifade yoktur.

Yine Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'ında çekirdeklerin bir yığın şeklinde olduğunu belirtmek için "كَوْمٌ مِنْ نَوَى" ifadesi yer alır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) bu yığını görünce "مَا هَذَا؟" diyerek o yığın ne için olduğunu sormuştur. Taberânî'de yer alan diğer bir rivâyette ise Hz. Peygamber (s.a.v.) "يَا بِنْتُ حَبِيْبٍ" diye seslenerek bu soruyu sormuştur. Sadece Taberânî'de değil diğer rivâyetlerde de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu şekilde seslenerek soruyu sorduğunu görüyoruz. Oysa Tirmizî'nin rivâyetinde böyle bir ifade geçmemektedir. Daha Hz. Peygamber (s.a.v.) sormadan Hz. Safiyye durumu açıklamaktadır.

Tirmizî'den farklı olarak Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin *el-Müstedrek*'inde ve genel olarak diğer rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.) "Senin başında dikildiğimden beri, bunlardan daha çok tesbih ettim" "فَدُ سَبَّحْتُ مُنْذُ قُمْتُ عَلَى رَأْسِكَ أَكْثَرَ مِنْ هَذَا" diyerek bir açıklamada bulunmaktadır. Bunun üzerinde Hz. Safiyye o zikri kendisine de öğretmesini istemiştir.

Ayrıca Hâkim'in ve Taberânî'nin rivâyetlerinde Allah'ı tesbih etmek için öğrettiği duanın sonunda Tirmizî'den farklı olarak "مِنْ شَيْءٍ" ilavesi vardır. Yani dua "سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ مِنْ شَيْءٍ" şeklinde gelmektedir.

Bunların haricinde rivâyetlerde ufak tefek farklar olsa da hiç biri anlama etki edecek tarzda değildir.

Bu rivâyet bize Kütüb-i Tis'a'nın diğer kaynaklarında müminlerin annesi Cüveyriye (r.a.)'nın yaşadığı bir olay olarak zikredilmektedir. Hz. Peygamber

³⁹¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, VIII, 35-36.

(s.a.v.)’in bir gün sabah namazını kıldıktan sonra kendisi namaz kıldığı yerde oturmakta iken evden çıktığını ve kuşluk vakti tekrar eve döndüğünde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kendisini hala tesbih eder şekilde bulunca verdiği tavsiyeden bahseder. Rivâyetin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَمْرُو النَّاقِدُ، وَابْنُ أَبِي عُمَرَ - وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي عُمَرَ - قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، مَوْلَى آلِ طَلْحَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ جُوَيْرِيَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا بُكْرَةً جِئِنَ الصُّبْحِ، وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا، ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَ أَنْ أَضْحَى، وَهِيَ جَالِسَةٌ، فَقَالَ: «مَا زِلْتِ عَلَى الْحَالِ الَّتِي فَارَقْتُكَ عَلَيْهَا؟» قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ قُلْتِ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، لَوْ وَزَنْتِ بِمَا قُلْتِ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنْتَهُنَّ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمَدَادَ كَلِمَاتِهِ

Cüveyriye bint Hâris (r.a)’dan rivâyete göre, şöyle demiştir:

Mescidde namaz kıldığım yerde iken Nebî (s.a.v.) yanıma uğramıştı. Gündüzün yarısına yakın bir zamanda uğradığında beni aynı halde buldu ve: “Hala sabahki durumda mısın? diye sordu. Ben de evet dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdular: *“Sana bazı kelimeler öğreteyim de onları söyle böylece uzun zaman burada kalmamış olursun. Yarattıklarının sayısınca Subhanallah, yarattıklarının sayısınca Subhanallah, Yarattıklarının sayısınca Subhanallah. Kendi razı olacağı kadar Subhanallah. Kendi razı olacağı kadar Subhanallah. Arşın ağırlığı kadar Subhanallah. Arşının ağırlığı kadar Subhanallah. Arşının ağırlığı kadar sübhanallah, sözlerinin mürekkebi kadar Subhanallah, sözlerinin mürekkebi kadar Subhanallah, sözlerinin mürekkebi kadar Subhanallah.”*³⁹²

Asrısaadet döneminden bazı sahâbîlerin zikirlerini taşlarla yaptığı bilinen bir husustur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) de sahâbîleri bundan nehyetmemiştir. Hz. Safiyye’den gelen bu rivâyetten de anlaşılacağı üzere bu husus tesbih kullanarak zikir yapmanın caizliğine delalet eder.

Sa'd b. Ebi Vakkas’ın kızı Âişe’den gelen bir rivâyete göre şöyle demektedir: “Sa'd b. Ebi Vakkas ile beraber Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kadının yanına girdiler.

³⁹² Müslim, “Zikr”, 79.

Kadının önünde kendisiyle tesbih çektiği çekirdek veya küçük taşlar vardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Sana bundan daha kolay gelecek ve daha faziletli olanı haber vereyim mi?"* buyurdu ve şu duayı okudu:

«سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلُ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلُ ذَلِكَ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِثْلُ ذَلِكَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلُ ذَلِكَ»

*"Allah'ın gökyüzündeki yaratıkları sayısınca Subhanallah, yeryüzündeki yaratıkları adedince Subnanallah, bunlar arasındaki yaratıkları sayısınca Subhanallah, yine bunlar kadar Subhanallah, bunlar kadar Elhamdulillah, onlar miktarınca la ilahe illallah ve yine onlar kadar la havle vela kuvvete illa billâh."*³⁹³

Bu minvalde daha başka rivâyetlerde vardır. Bu da yapılan zikirleri saymak için tesbih kullanmanın caiz olduğunu göstermektedir.

Rivâyetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s.a.v)'in eşleri Hz. Safiyye ve Hz. Cüveyriye başta olmak üzere bu olay birkaç defa vuku bulmuş, Hz. Peygamber (s.a.v.) de her seferinde onlara birbirine yakın dua tavsiyelerinde bulunmuştur. Duaların rivâyetlerde farklı farklı zikredilmesi müminler açısından bir zenginliktir ki insanlar isterse bunlardan biriyle veya hepsiyle Allah'ı zikredebilir.

³⁹³ Ebû Dâvûd, "Vitr", 24 (No. 1500).

İKİNCİ BÖLÜM

SAFİYYE BİNT HUYEY HAKKINDA NAKLEDİLEN RİVAYETLER

Hz. Safiyye'nin hakkında hayızlı kadından veda tavafının düşeceği, Hayber Gazvesi'nin anlatıldığı süreç, bu süreçte Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Safiyye'yi azat edip onunla evlenmesi, düğün yemekleri, Hz. Safiyye'nin mehri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin Hz. Safiyye'ye karşı davranışları, bal şerbeti olayı ve buna benzer konularla ilgili yaklaşık 150 civarında hadis rivâyet edilmektedir.

Hz. Safiyye'den bize gelen rivâyetlerin neredeyse hepsi -birkaç istisnai rivâyet hariç- Hz. Âişe (ö. 58) ve Enes b. Malik (ö. 93)'ten gelmektedir.

1. Hayızlı Kadından Vedâ Tavafının Düşeceği İle İlgili Rivâyetler

Haccın menâsiki ifa edilirken yerine getirilecek üç çeşit tavaf vardır. Bunlar kudûm, ziyaret (ifâza) ve vedâ tavafıdır. Vedâ tavafı hac menâsikin sonuncusu ve son tavaftır. Bu tavafa hacılar memleketlerine dönecekleri için “sader” ve Kâbe son defa görüldüğü için “âhirü'l-ahd” tavafı da denir.³⁹⁴ Fukahânın çoğunluğuna göre yapılması vaciptir. Fakat vedâ tavafı sırasında hayızlı olan kadınlar bu hükmün dışında tutulmuşlardır. Bu sebeple hayızlı olan kadınlar bu tavafı yerine getirmeden memleketlerine dönebilirler.³⁹⁵ İşte Hz. Safiyye böyle önemli bir hüküm ile ilgili hadislerin vürûduna sebep olmuştur. Bu rivâyet Hz. Safiyye hakkında gelen rivâyetlerin en meşhurdur.

Hadis Kütüb-i Tis'a içerisindeki bütün kaynaklarda geçmektedir. Bu kaynaklardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

³⁹⁴ Öğüt, Salim, “Tavaf”, ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, 178.

³⁹⁵ Yaman, Ahmet, “Adet Gören Kadının İbadeti”, *Mehir Üç Aylık İlmî ve Akademik Bülten*, Sayı:2, Konya 1998, s. 8.

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sahîh-i Buhârî	11	Hac (8) Hayz (1) Edeb (1) Talâk (1)	Hz. Âişe Ümmü Süleym
Sahîh-i Müslim	7	Hac	Hz. Âişe
Sünen-i Tirmizî	1	Hac	Hz. Âişe
Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Menâsik	Hz. Âişe
Sünen-i Nesâî	1	Hayz	Hz. Âişe
Sünen-i İbn Mâce	2	Menâsik	Hz. Âişe
Sünen-i Dârimî	1	Menâsik	Hz. Âişe
Muvatta'	3	Hac	Hz. Âişe
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	21	XL, s.121,139 XLI, s.72, 107, 211, 391 XLII, s.188, 192, 265, 276, 336, 385, 442, 473, 512. XLIII, s. 59, 101, 245, 248 XLV, s. 415, 418	Hz. Âişe Ümmü Süleym

Hadis Buhârî'de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَخْبَرَتْهُمَا أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيِّ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَاضَتْ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَابِسُنَا هِيَ» فَقُلْتُ: إِنَّهَا قَدْ أَفَاضَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَطَافَتْ بِالْبَيْتِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَلْتَنْفِرْ»

Âişe (r.a)'dan şöyle demiştir:

Veda Haccı esnasında Nebî (s.a.v.)'in eşi Safiyye bint Huyey hayız oldu. Bu durumu Nebî (s.av.)'e zikrettim. Bunun üzerine Nebî (s.av.): “O halde o bizi yolumuzdan alıkoyacak?” buyurdu. Dedim ki: “O, ziyaret (ifâza) tavafını yapmıştı.” Bunun üzerine Nebî (s.av.): “Öyleyse yola çıkabiliriz.” buyurdu.³⁹⁶

Buhârî'den gelen diğer bir rivâyette ise;

«لَعَلَّهَا تَحْبِسُنَا أَلَمْ تَكُنْ طَافَتْ مَعَكُنَّ»، فَقَالُوا: بَلَى، قَالَ: «فَاخْرُجِي»

Hz. Peygamber (s.a.v.): “Beyti sizinle beraber tavaf etmedi mi?” diye sorunca “Evet” dediler. “Öyleyse çıksın” buyurdu³⁹⁷ şeklinde geçer.

Bu konuyla ilgili gelen rivâyetleri incelediğimizde Hz. Âişe veda haccında Kurban bayramının birinci günü ifâza tavafını yaptıklarını ve Hz. Safiyye'nin de bayramın birinci günü bu tavafını yaptığını ifade etmektedir.³⁹⁸ Eğer Hz. Safiyye bu tavafı yapmamış olsaydı haccın rükünlerinden ve farz olan bir tavafı yerine getirmediği için temizlendikten sonra bu tavafı eda edecekti ki Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de ifade ettiği gibi bu durum onları yolundan alıkoymuş olacaktı.

Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) «فَلَا إِدَاءَ»: "O takdirde bizi habsetmesi yoktur" buyurarak yola çıkılmasını emretmiştir.³⁹⁹

Yine bu konuyla ilgili olarak Medine ehlinde bir grup hem İbn Abbâs (ö. 68)'a hem Ümmü Süleym'e ifâza tavafını yaptıktan sonra hayız olan kadının durumunun ne olacağı hakkında soru sormuşlar. Ümmü Süleym de burada Hz. Safiyye ile ilgili olan hâdiseyi zikretmiştir. Rivâyetin metni şu şekildedir:

³⁹⁶ Buhârî, “Hac”, 77 (No. 4401); Müslim, “Hac”, 382; İbn Mâce, “Menâsik”, 73 (No. 3072); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/72 (No. 24525); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/336 (No. 25518).

³⁹⁷ Buhârî, “Hayz”, 27 (No. 328); Müslim, “Hac”, 385; Nesâî, “Hayz”, 23 (No. 391); Muvatta’, “Hac”, 75 (No. 226); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/188 (No. 25309); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/276 (No. 25442).

³⁹⁸ Buhârî, “Hac”, 129 (No. 1733); Müslim, “Hac”, 386; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/248 (No. 26164).

³⁹⁹ Buhârî, “Hac”, 145 (No. 1757); Müslim, “Hac”, 383-384; Tirmizî, “Hac”, 99 (No. 943); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 74 (No. 2003); Muvatta’, “Hac”, 75 (No. 225-228); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/121 (No. 24101); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/139 (No. 24113); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/211 (No. 24674); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/192 (No. 25313); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/385 (No. 25603); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/442 (No. 25662); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/473 (No. 25721); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/512 (No. 25777); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/101 (No. 25944).

حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرَمَةَ، أَنَّ أَهْلَ الْمَدِينَةِ سَأَلُوا ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ امْرَأَةٍ طَافَتْ ثُمَّ حَاضَتْ، قَالَ لَهُمْ: تَنْفِرُ، قَالُوا: لَا نَأْخُذُ بِقَوْلِكَ وَنَدَّعُ قَوْلَ زَيْدٍ قَالَ: إِذَا قَدِمْتُمُ الْمَدِينَةَ فَسَلُّوا، فَفَدِمُوا الْمَدِينَةَ، فَسَأَلُوا، فَكَانَ فِيمَنْ سَأَلُوا أُمَّ سُلَيْمٍ، فَذَكَرَتْ حَدِيثَ صَفِيَّةَ

Eyyûb, İkrime (r.a.)’dan şöyle nakletmiştir:

Medine ehlinden İbn Abbâs (r.a.)'a tavafını yapmış sonra da hayız olmuş kadının durumu hakkında sordular. İbn Abbâs (r.a.) da onlara: “Tavafını yapmış da sonra hayız olmuş kadın, Mekke'den ayrılabilir” dedi. Soru soranlar: “Biz senin sözünü almayız, Zeyd b. Sâbit'in sözünü de bırakmayız” dediler. Bunun üzerine İbn Abbâs (r.a.): “Medine'ye vardığınız zaman, bu meseleyi Medinelilere sorun” dedi. Medine'ye vardıklarında bu meseleyi sordular. Kendisine soru sorulanlar arasında Ümmü Süleym de vardı. Ümmü Süleym onlara Safiyye'nin hadisini zikretti.⁴⁰⁰

Bazı rivâyetlerde de Hz. Safiyye'nin hayız olduğundan dolayı çok üzüldüğü ifade edilir.

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْوِرَ، فَرَأَى صَفِيَّةَ عَلَى بَابِ حَبَائِهَا كَبِيَّةَ حَزِينَةَ، لِأَنَّهَا حَاضَتْ، فَقَالَ: «عَفْرَى حَلْقَى - لَعْنَةُ لِفْرَيْشٍ - إِنَّكَ لِحَابِسْتُنَا» ثُمَّ قَالَ: «أَكُنْتِ أَفْضَتِ يَوْمَ النَّحْرِ» - يَعْني الطَّوَافَ - قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: «فَأَنْفِرِي إِذَا»

Hz. Âişe (r.a.)’dan şöyle demiştir:

Nebî (s.a.v.) (Minâ'dan) ayrılıp yola çıkmak istedi. Bu sırada Safiyye'yi çadırının kapısının önünde keyifsiz ve üzgün gördü. Çünkü o hayız olmuştu. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) Kureyş lügatinde bir tabîr olan: "Akra, halka! (Helak olasıca!) Muhakkak ki sen bizleri hapsedip yolumuzdan alıkoyacaksınız!" buyurdu ve devamında: "Sen Kurban bayramının ilk günü ziyaret tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye: "Evet" diye cevap verdi. O zaman Nebî (s.a.v.): "Öyleyse yürü, hareket ediyoruz." buyurdu.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Buhârî, "Hac", 145 (No. 1758); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/415 (No. 27427), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 45/418 (No. 27432)

⁴⁰¹ Buhârî, "Edeb", 93 (No. 6157); Buhârî, "Hac", 151 (No. 1771); Buhârî, "Talâk", 43 (No. 5329); Müslim, "Hac", 387; İbn Mâce, "Menâsik", 73 (No. 3073); Dârimî, "Menâsik", 73 (No. 2077); Ahmed

Bu konuyla ilgili rivâyetler hakkında başka bir hususta bazı rivâyetlerin baş kısmında Hz. Âişe kendisinin hayız olduğunu ve bu yüzden Ka'be'yi tavaf edemediğini ifade etmektedir. Bundan dolayı hacıların teşrik günlerinden sonra konakladıkları Hasbe (yânî Muhassab) gecesi olunca, Hz. Âişe Rasûlallah (s.a.v.)'e gelerek insanların bir hac ve bir umre ile döndüklerini, oysa kendisinin sadece bir hac ile döneceğinden yakınınca; Rasûlullah (s.av.): “*Mekke'ye geldiğimiz gecelerde sen tavaf etmedin mi?*” diye sormuş. Hz. Âişe olumsuz cevap verince de “*Öyleyse kardeşin Abdurrahman ile Ten'im'e gidin, oradan umre ihramına girip telbiye et. Sonra tavaf ve sa'y edip, buluşma yerimiz olan bu yere gelin*” buyurdu.⁴⁰²

2. Hayber Gazvesi İle İlgili Rivâyetler

Hayber Gazvesi hicretin 7. yılında İslam düşmanlığına son vermeyen Yahudileri etkisiz hale getirmek için yapılmış önemli bir gazvedir. Birçok sebebi olmakla birlikte bunların en önemlilerinden bir tanesi daha önce Medine'den sürgün edilen Benî Nadîr Yahudilerinin Hayber'e yerleştikten sonra o bölgede bulunan Yahudilere ve diğer kabilelere İslam düşmanlığını aşılama ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e karşı onları kışkırtmaya çalışmaları olmuştur. Bununla kalmayıp Mekkelî müşriklere yardım ederek Hendek Savaşı'nın meydana gelmesine sebep olanlardan bir tanesi de Hayber Yahudileridir. Bu ve bu gibi sebeplerden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) Hudeybiye'den döndükten bir süre sonra hem Yahudileri etkisiz hale getirerek onlardan gelebilecek olan her türlü tehlikeyi oratadan kaldırmak hem de Şam ticaret yolunun güvenliğini sağlamak için Hayber'e hareket etmiştir.⁴⁰³

Hayber fethedildikten sonra da esir düşen Safiyye bint Huyey'i azat edip onunla evlenmiştir. Bu yüzden Hayber ile ilgili rivâyetlerin birçoğunda Hz. Safiyye'nin de isminin geçtiğini görmekteyiz.

b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/107 (No. 24558); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/265 (No. 25428); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/59 (No. 25875); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/245 (No. 26160).

⁴⁰² Buhârî, “Hac”, 34 (No. 1561); Buhârî, “Hac”, 145 (No. 1762); Buhârî, “Hac”, 151 (No. 1772), Müslim, “Hac”, 128; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/391 (No. 24906).

⁴⁰³ Haidary, Mohammed Hanif, *Sebeb ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.20-23.

Hz. Safiyye'nin isminin geçtiği Hayber Gazvesi ile ilgili rivâyetler Kütüb-i Tis'a içerisindeki İmam Mâlik'in *el-Muvatta'*ı hariç diğer hadis kitaplarının hepsinde geçmektedir. Bu kitaplardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sahîh-i Buhârî	21	Salât (1) Salâtü'l-Havf (1) Büyû (2) Cihâd (3) Meğâzî (5) Nikâh (4) Et'ime (2) Daavât (1) Libâs (1) Edeb (1)	Hz. Âişe Enes b. Mâlik
Sahîh-i Müslim	5	Hac (1) Nikâh (4)	Enes b. Mâlik
Sünen-i Tirmizî	2	Nikâh	Enes b. Mâlik
Sünen-i Ebû Dâvûd	9	Nikâh (2) Harâc (6) Et'ime (1)	Hz. Âişe Enes b. Mâlik
Sünen-i Nesâî	5	Nikâh (5)	Enes b. Mâlik
Sünen-i İbn Mâce	4	Nikâh (3) Ticârât (1)	Hz. Âişe Enes b. Mâlik
Sünen-i Dârimî	2	Nikâh (2)	Enes b. Mâlik
Muvatta'	-	-	-
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	25	XIX, s. 16, 21, 50, 133, 268, 400	Enes b. Mâlik

	XX, s. 117, 155, 230, 266, 270, 276, 287, 325, 373 XXI, s. 152, 176, 195, 303, 401, 410, 470 XXII, s. 435	Câbir b. Abdullâh
--	--	----------------------

Bu konudaki rivâyetleri aktarmadan önce bir hususa dikkat çekmekte fayda görüyoruz. Yukarıdaki tabloda verilen rivâyet sayıları Hz. Safiyye ile alakalı ya da içerisinde Hz. Safiyye'nin isminin zikredildiği rivâyetlerdir. Bunun haricinde Hayber Gazvesi ile ilgili olan rivâyetlerin hepsi burada yer almamaktadır.

Bu konuyla ilgili Buhârî'de geçen en uzun rivâyetlerden birisi şu şekildedir:

حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَزَا خَيْبَرَ، فَصَلَّيْنَا عِنْدَهَا صَلَاةَ الْغَدَاةِ بِغَلَسٍ، فَرَكِبَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَكِبَ أَبُو طَلْحَةَ، وَأَنَا رَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ، فَأَجْرَى نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رُقَاقِ خَيْبَرَ، وَإِنْ رُكِبْتِي لَتَمَسَّ فِخْذَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ حَسَرَ الْإِزَارَ عَنْ فِخْذِهِ حَتَّى إِنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ فِخْذِ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا دَخَلَ الْقَرْيَةَ قَالَ: " اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ {فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدْرِينِ} [الصفات: 177] " قَالَهَا ثَلَاثًا، قَالَ: وَخَرَجَ الْقَوْمُ إِلَى أَعْمَالِهِمْ، فَقَالُوا: مُحَمَّدٌ، قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: وَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا: وَالْخَمِيسُ - يَعْنِي الْجَيْشَ - قَالَ: فَأَصْبَنَاهَا عَنُوءَةً، فَجُمِعَ السَّبِيُّ، فَجَاءَ دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَعْطِنِي جَارِيَةً مِنَ السَّبِيِّ، قَالَ: «أَذْهَبْ فَخُذْ جَارِيَةً»، فَأَخَذَ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَعْطَيْتَ دِحْيَةَ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ، سَيِّدَةَ فَرِيظَةَ وَالنَّضِيرَ، لَا تَصْلُحُ إِلَّا لَكَ، قَالَ: «ادْعُوهُ بِهَا» فَجَاءَ بِهَا، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «خُذْ جَارِيَةً مِنَ السَّبِيِّ غَيْرَهَا»، قَالَ: فَأَعْتَقَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَرَوَّجَهَا، فَقَالَ لَهُ ثَابِتٌ: يَا أَبَا حَمْرَةَ، مَا أَصْدَقَهَا؟ قَالَ: نَفْسَهَا، أَعْتَقَهَا وَتَرَوَّجَهَا، حَتَّى إِذَا كَانَ بِالطَّرِيقِ، جَهَّرْتُهَا لَهُ أَمْ [ص: 84] سَلِيمٍ، فَأَهْدَتْهَا لَهُ مِنَ اللَّيْلِ، فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرُوسًا، فَقَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ فَلْيُجِئْ بِهِ» وَبَسَطَ نِطْعًا، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِالثَّمَرِ، وَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِالسَّمَنِ، قَالَ: وَأَحْسِبُهُ قَدْ ذَكَرَ السَّوَيْقَ، قَالَ: فَحَاسُوا حَيْسًا، فَكَانَتْ وَلِيمَةً رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Enes b. Mâlik (r.a.)’dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) Hayber’i kuşatmak için yola çıkmıştı. Hayber’in yakınında alacakaranlıkta sabah namazını kıldık. Sonra Nebî (s.a.v.) hayvanına bindi. Ebû Talha da bindi. Bende Ebû Talha'nın terkisinde idim. Nebî (s.a.v.) Hayber'in sokağına doğru hareket etti. Benim dizim Nebî (s.a.v.)’nin uyluğuna dokunuyordu. Sonra Nebî (s.a.v.) izârını ben uyluğunun beyazlığını görünceye kadar sıyırdı ve şehre girerken, "*Allâhu ekber! Hayber harap oldu veya harap olsun. Biz bir kavmin yurduna girdiğimiz zaman, (Önceden) Uyarılmış olanların sabahı çok kötü olacaktır*" buyurdu. Bunu üç defa söyledi. Enes (r.a.) dedi ki: Hayberliler işlerine gitmek için çıkınca: "İşte Muhammed!" Râvî Abdulazîz b. Suheyb dedi ki: Ashabtan bazıları, "İşte Muhammed! İşte ordu!" dediler. Enes (r.a.) dedi ki: Biz Hayber’i zor kullanarak aldık. Esirler toplandığında ise Dihye geldi ve Nebî (s.a.v.)’e: "*Ey Allah'ın Nebîsi! Bana esirlerden bir câriye ver.*" dedi. Nebî (s.a.v.) ona: "*Git de bir câriye al*" buyurdu. Bunun üzerine Safiyye bint Huyey'i aldı. Bir adam Nebî (s.a.v.) geldi ve "Ey Allah'ın Nebîsi! Dihye'ye Kurayza ile Nadir kabilelerinin hanımefendisi olan Safiyye bint Huyey'i verdin. O kadın, senden başkasına uygun düşmez." dedi. Bunun üzerine: "*Onları çağırın*" buyurdu ve Dihye, Safiyye'yi getirdi. Nebî (s.a.v.) Safiyye'yi gördüğünde Dihye'ye: "*Esirlerden başka bir câriye al*" buyurdu. Enes dedi ki: "Nebî (s.a.v.) onu özgür bıraktı ve onunla evlendi." Sâbit el-Bunânî, Enes'e: "Ey Ebû Hamza! Ona mehir olarak ne verdi?" diye sordu. Enes: "Kendisini, onu özgür bıraktı ve onunla evlendi." dedi. Öyle ki yol üzerine olduğumuz bir sırada Ümmü Süleym, Nebî (s.a.v.) için Safiyye’yi hazırladı ve gece olunca onu Nebî (s.a.v.) takdim etti. Böylelikle Nebî (s.a.v.) ile karı koca oldular. O gecenin sabahında Nebî (s.a.v.): "*Kimin yanında birşey varsa onu getirsin*" diye emretti ve deri sofralar serildi. Bunun üzerine kimisi hurma, kimisi de yağ getirmeye başladı. Râvî Abdulazîz dedi ki: "Zannediyorum Enes kavrulmuş unu da zikretti." Devamında Enes dedi ki: Oradaki topluluk "hays" yemeği yaptılar. Bu da Rasûlullah (s.a.v.)’in düğün yemeği oldu."⁴⁰⁴

Hayber Gazvesi ile ilgili rivâyetler bazen zikrettiğimiz hadiste olduğu gibi uzun ve ayrıntılı bir şekilde anlatılırken bazen de olayın sadece bir yönü ele alınarak

⁴⁰⁴ Buhârî, "Salât", 12 (No. 371); Nesâî, "Nikâh", 79 (No. 3380).

aktarılmıştır. Bu yüzden Hayber Gazvesi ve bu süreci daha iyi anlayabilmek için bu rivâyetleri belirli başlıklar altında sınıflandırarak aktarmanın daha faydalı olacağını düşündük.

2.1. Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye'yi Kendisine Alması

Rivâyetlerde görüldüğü üzere Hz. Safiyye ilk olarak Dihye'nin payına düşmüştü. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.)'e onun bir kabile reisinin kızı olduğu anlatılınca onu Dihye'den geri almıştır. O yüzden pek çok rivâyette Hz. Safiyye'nin ilk önce Dihye'nin sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'in olduğu bilgisi geçer. O rivâyetlerden bir tanesi şu şekildedir:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيٍّ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كَانَ فِي السَّبْيِ صَفِيَّةُ فَصَارَتْ إِلَى دَحْيَةَ الْكَلْبِيِّ، ثُمَّ صَارَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Enes b. Mâlik (r.a.)'dan şöyle demiştir:

(Hayber) esirleri arasında Safiyye de vardı. Dihye el-Kelbî'ye verilmişti. Sonra Nebî (s.a.v.)'in oldu.⁴⁰⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'yi iki sebepten dolayı geri almıştır. İlk olarak bir câriye almasına izin vermesi üzerine Dihye'nin gidip esirlerin en güzelini, en şerefliğini, nesep olarak en iyisini aldığını görünce ona bir iltimasta bulunuyormuş gibi görünmemek için başka bir câriye almasını söylemiştir. İkinci olarak biraz önce ifade ettiğimiz gibi Hz. Safiyye Harun (a.s.)'in soyundan gelen bir kabilenin reisinin kızıdır ki Dihye'ye münasip olmadığından geri almıştır. Bazılarının ifadesine göre ise Dihye Hz. Safiyye'yi kendi rızasıyla vermiştir.⁴⁰⁶

2.2. Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye'yi Yedi Kişi Karşılığında Satın Alması

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce *es-Sünen*'inde geçen rivâyetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'yi yedi kişi karşılığında satın almıştır.

⁴⁰⁵ Buhârî, "Büyü", 108 (No. 2228); Ebû Dâvûd, "Harâc", 20-21 (No. 2996); İbn Mâce, "Nikâh", 42 (No. 1957)

⁴⁰⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, haz. Necati Yeniçel-Hüseyin Kayapınar, XI, 288.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَادٍ الْبَاهِلِيُّ، حَدَّثَنَا بَهْرُ بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: " وَقَعَ فِي سَهْمٍ بَحْيَةٌ جَارِيَةٌ جَمِيلَةٌ، فَاشْتَرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعَةِ أَرُوسٍ، ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَى أُمِّ سُلَيْمٍ تَصْنَعُهَا، وَتُهَيِّئُهَا - قَالَ حَمَّادٌ: وَأَحْسَبُهُ قَالَ: وَتَعْتَدُ فِي بَيْتِهَا - صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيِّ "

Enes (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Dihye'nin hissesine güzel bir câriye düşmüştü. Rasûlullah (s.a.v) onu yedi kişi karşılığında satın aldı. Sonra onu Ümmü Süleym'e süsleyip hazırlaması için gönderdi. Hammad, zannediyorum ki (Sabit şöyle) dedi: "Onun evinde iddetini beklemesi için" (İşte bu câriye) Safiyye bint Huyey' dir.⁴⁰⁷

Hz. Peygamber Dihye'den Hz. Safiyye'yi satın aldıktan sonra onunla evlenmeden önce dul bir kadın olmasından dolayı iddetini bitirmesini beklemiştir. O yüzden onu hazırlaması ve iddetini tamamlaması için Ümmü Süleym'in evine göndermiştir. Hz. Safiyye iddetini onun evinde tamamlamıştır. Hz. Peygamber de Hz. Safiyye iddetini tamamlayınca kadar Hayber'den çıkmamıştır.

2.3. Hz. Safiyye'nin 'Safi'den Olması

Safi, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ganimet malları içerisinde seçerek aldığı özel bir paydır. Hz. Peygamber (s.a.v) bu hakkını genellikle ondan başkasına verilmesinin uygun olmadığı veya verilirse insanlar içinde ihtilafa sebep olabilecek değerli ganimetlerde kullanmıştır.⁴⁰⁸ Hz. Safiyye de onlardan bir tanesidir. Ebû Dâvûd'da geçen bir rivâyette bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «كَانَتْ صَفِيَّةٌ مِنَ الصَّفِيِّ

Hiz. Âişe (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Safiyye, Safi'dendi.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Ebû Dâvûd, "Harâc", 20-21 (No. 2997); İbn Mâce, "Ticârât", 57 (No. 2272).

⁴⁰⁸ Boynukalın, "Safi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, 469-470.

⁴⁰⁹ Ebû Dâvûd, "Harâc", 20-21 (No. 2994).

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ السُّلَمِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الْوَاحِدِ، عَنْ سَعِيدِ يَعْنِي ابْنَ بَشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا غَزَا كَانَ لَهُ سَهْمٌ صَافٍ، يَأْخُذُهُ مِنْ حَيْثُ شَاءَهُ، فَكَانَتْ صَفِيَّةُ مِنْ ذَلِكَ السَّهْمِ، وَكَانَ إِذَا لَمْ يَغْزُ بِنَفْسِهِ ضَرْبَ لَهُ بِسَهْمِهِ وَلَمْ يُحَيَّرْ»

Katâde'den şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.)'in savaşa katıldığı zaman ganimetten istediğini seçerek aldığı özel bir payı (sehmü's-safî) vardı. İşte Safiyye bu paydan idi. Savaşa katılmadığı zaman, kendisine ganimetten payı verilirdi. Seçilip kendisine verilmezdi.⁴¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ganimetlerden safî payı, humustan aldığı beşte bir pay ve diğer Müslümanlarla beraber aldığı pay olmak üzere üç hakkı vardır. Safî payı sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'e mahsus olduğu için onun vefatıyla birlikte düşmüş ve ondan sonra bu hak kimseye verilmemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) savaşa katılsın veya katılmasın onun her ganimette safî hakkı vardı. Fakat savaşa katılmadığı durumlarda bu hakkını mücahitlere bağışlamıştır. O yüzden hadiste geçen “savaşa katıldığı zaman” ifadesini katılmadığı zaman bu hakkı düşerdi şeklinde anlamamak gerekir.⁴¹¹

2.4. Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye'yi Azat Edip Onunla Evlenmesi ve Hz. Safiyye'nin Mehri

Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye ile Hayber'in fethinden sonra Medine'ye dönüş yolunda evlenmiştir. Hayber ile ilgili pek çok rivâyette de bu bilgi geçer.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، وَثَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الصُّبْحَ بِغَلَسٍ، ثُمَّ رَكِبَ فَقَالَ: " اللَّهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ: { فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ } [الصافات: 177] " فَخَرَجُوا يَسْعَوْنَ فِي السِّكِّكِ وَيَقُولُونَ: مُحَمَّدٌ وَالْحَمِيسُ - قَالَ: وَالْحَمِيسُ الْجَيْشُ - فَظَهَرَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَفَقَتِلَ الْمُفَاتِلَةُ وَسَبَى الذَّرَارِيُّ، فَصَارَتْ صَفِيَّةُ لِذِيحِيَةَ الْكَلْبِيِّ، وَصَارَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

⁴¹⁰ Ebû Dâvûd, "Harâc", 20-21 (No. 2993).

⁴¹¹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, haz. Necati Yeni-el-Hüseyn Kayapınar, XI, 281-283.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ص:16]، ثُمَّ تَزَوَّجَهَا، وَجَعَلَ صَدَاقَهَا عِنَقَهَا " فَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ، لِثَابِتٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنْتَ سَأَلْتَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: مَا أَمَّهَرَهَا؟ قَالَ: أَمَّهَرَهَا نَفْسَهَا، فَتَبَسَّمَ

Enes b. Mâlik (r.a.)’dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) sabah namazını (Hayber yakınında) alacakaranlıkta kıldırdı ve sonra hayvanına bindi de: "*Allâhu ekber! Hayber harap oldu veya harap olsun. Biz bir kavmin yurduna girdiğimiz zaman, "(Önceden) Uyarılmış olanların sabahı çok kötü olacaktır"* buyurdu. Hayber halkı dışarı çıkıp sokaklarda koşarak, "İşte Muhammed ve ordu" diyorlardı. Râvî dedi ki: "Hamîs ordu demektir." Sonunda Rasûlullah (s.a.v.) onlara üstün geldi, askerlerini öldürdü, ailelerini de esir aldı. Safiyye bint Huyey ilk önce Dıhye el-Kelbî'nin idi. Sonra da Rasûlullah (s.a.v.)'ın oldu. Sonra Safiyye ile evlendi. Safiyye'nin özgür bırakılmasını onun mehri yaptı. Abdulazîz b. Suheyb Sâbit el-Bünânî'ye: "Yâ Ebâ Muhammed! Sen Enes (r.a.)'a ona neyi mehir yaptı diye sordun mu?" dedi. Sâbit de: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Safiyye'ye kendisini mehir yaptı" dedi ve gülümsedi.⁴¹²

Buhârî’de geçen başka bir rivâyette ise;

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، وَشُعَيْبِ بْنِ الْحَبَّابِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَقَ صَفِيَّةَ، وَجَعَلَ عِنَقَهَا صَدَاقَهَا

Enes b. Mâlik (r.a.)’dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.av.) Safiyye’yi azat etmiş, azat edilmesini de onun mehri yapmıştır.⁴¹³

⁴¹² Buhârî, "Salâtü'l-Havf", 6 (No. 947).

⁴¹³ Buhârî, "Nikâh", 13 (No. 5086); Müslim, "Hac", 463; Tirmizî, "Nikâh", 24 (No. 1115); Ebû Dâvûd, "Nikâh", 5 (No. 2054); İbn Mâce, "Nikâh", 42 (No. 1957); Nesâî, "Nikâh", 64 (No. 3342-3343); Dârimî, "Nikâh", 45 (No. 2417-2418); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 19/21 (No. 11957); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/117 (No. 12687); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/155 (No. 12743); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/230 (No. 12866); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/373 (No. 13099); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/152 (No. 13506); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/176 (No. 13545); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/401 (No. 13982); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/470 (No. 14103); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/470 (No. 14104).

Bu minvalde pek çok hadis rivâyet edilmiştir. Yine Buhârî’de geçen başka bir rivâyette ise Hz. Safiyye’yi azat ettikten sonra onunla evlendiği ve düğün yemeği verdiği ifadesi de yer alır. Hadisin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ شُعَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَقَ صَفِيَّةَ وَتَزَوَّجَهَا، وَجَعَلَ عَتَقَهَا صَدَاقَهَا، وَأَوْلَمَ عَلَيْهَا بِحَبِيسٍ»

Rasûlullah (s.av.) Safiyye’yi azat etmiş ve onunla evlenmiştir, azat edilmesini de onun mehri yapmıştır. Ona “Hays” denilen düğün yemeği vermiştir.⁴¹⁴

2.5. Hz. Safiyye’nin Düğün Yemeği (Hays)

Velîme, arapların kullandığı nikâh gibi mutlu bir olaydan sonra verilen ziyafetlerin genel adıdır. Fakat daha çok düğün yemeği anlamında kullanılması meşhur olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Hz. Safiyye ile evlendikten sonra bir düğün yemeği (velîme) vermiştir. Kaynaklarda “hays” olarak geçen bu düğün yemeği eritilmiş yağ, peynir ve hurmanın karıştırılması ile yapılan bir çeşit yemektir.⁴¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) bu yemeği Medine’ye dönüş yolunda Sahbâ denilen bir mevkide vermiştir.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، مَوْلَى الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْطَبٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي طَلْحَةَ: «النَّمْسُ غُلَامًا مِنْ غُلَامِنَا يَخْدُمُنِي» فَخَرَجَ بِي أَبُو طَلْحَةَ يُرِدُنِي وَرَاءَهُ، فَكُنْتُ أَخْدُمُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّمَا نَزَلَ، فَكُنْتُ أَسْمَعُهُ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَضَلْعِ الدِّينِ، وَغَلْبَةِ الرِّجَالِ» فَلَمَّ أَرَلَ أَخْدُمُهُ حَتَّى أَقْبَلْنَا مِنْ حَبِيسٍ، وَأَقْبَلَ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُبَيْبٍ فَذَ حَارَهَا، فَكُنْتُ أَرَاهُ يُحَوِّي لَهَا وَرَاءَهُ بَعَاءَةً أَوْ بِكِسَاءٍ، ثُمَّ يُرِدُفُهَا وَرَاءَهُ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالصَّهْبَاءِ صَنَعَ حَيْسًا فِي نِطْعٍ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَدَعَوْتُ رَجَالًا فَأَكَلُوا، وَكَانَ ذَلِكَ بِنَاءَهُ بِهَا " ثُمَّ أَقْبَلَ حَتَّى إِذَا بَدَأَ لَهُ أَحَدٌ، قَالَ: «هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ» فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُحْرِمُ مَا بَيْنَ جَبَلَيْهَا، مِثْلَ مَا حَرَّمَ بِهِ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مُدْهِمِ [ص:77] وَصَاعِهِمْ»

⁴¹⁴ Buhârî, “Nikâh”, 68 (No. 5169); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/266 (No. 12933); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/410 (No. 13998).

⁴¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 118-119.

İbn Ebî Amr, Enes b. Mâlik (r.a.)'ı şöyle derken işitmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Talha'ya: "Oğlanlarınızdan bana hizmet edecek bir oğlan ara" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Talha beni onun bineğinin terkisine bindirmek için çıkardı. Böylelikle ben Rasûlullah'ın hizmetkârı oldum. Rasûlullah bineğinden her indiğinde onun şu duayı çokça okuduğunu işittim: *"Allah'im! Ben gamdan, kederden, acizlikten, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç ağırlığı ve sıkıntısından ve erkeklerin galebesi ve kahrından sana sığınırım!"* (Enes dedi ki:) Ben kendisine sürekli hizmet ediyordum. Öyle ki Hayber'den dönüyorduk. Rasûlullah (s.a.v.)'in kendisine sahip olduğu Safiyye bint Huyey de dönüyordu. Ben Rasûlullah (s.a.v.)'in Safiyye için bineğinin arka tarafını bir aba veya örtüyle toplayıp hazırladığımı, sonra Safiyye'nin de onun bineğinin terkisine bindiğini gördüm. Öyle ki biz Sahbâ'ya vardığımızda deri sofralar içinde hays yemeği yapıldı. Sonra insanları davet etmem için beni gönderdi. Onlar da gelip yediler. İşte onunla evliliği bu şekilde oldu. Sonra (Medine'ye) yöneldi. Taki Uhud'u gördüğü zaman: *"Şu Uhud öyle bir dağdır ki, o bizi sever, biz de onu severiz."* buyurdu. Daha sonra Medine'ye yukarıdan bakarak şöyle dua etti: *"Allah'im! Ben Medine'nin iki dağı arasını, İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi haram kılıyorum. Allah'im! Sen Medinelilerin müd ve sâ'larına (ölçülen azıklarına) bereket ihsan eyle!"* ⁴¹⁶

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا، يَقُولُ: قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْنِي بِصَوِيَّةَ، فَدَعَا الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ، أَمَرَ بِالْأَنْطَاعِ فَبَسِطَتْ، فَأُلْقِيَ عَلَيْهَا التَّمْرُ وَالْأَقِطُ وَالسَّمْنُ " وَقَالَ عَمْرُو: عَنْ أَنَسٍ، «بَنَى بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ صَنَعَ حَيْسًا فِي نِطْعٍ»

Humeyd, Enes b. Mâlik (r.a.)'ın şöyle dediğini işitmiştir:

Nebî (s.a.v.) Safiyye ile evlendi. Ben de müslümanları düğün yemeğine davet ettim. Hz. Peygamber (s.a.v) deri sofraların yayılmasını emretti. Sofralar yayıldı. Üzerlerine hurma, peynir ve tereyağı konuldu. Amr, Enes'ten rivâyetle: Nebî (s.a.v.)

⁴¹⁶ Buhârî, "Et'ime", 28 (No. 5425); Buhârî, "Daavât", 36 (No. 6363); Müslim, "Hac", 462.

Safiyye ile evlendi. Sonra deriden sofraların içinde hays yemeği yapıldı, şeklinde demiştir.⁴¹⁷

Bazı rivâyetlerde ise bu yemek sevîk denilen kavrulmuş un ve kuru hurmadan oluşmaktaydı.

حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا وَائِلُ بْنُ دَاوُدَ، عَنْ ابْنِهِ، بَكْرِ بْنِ وَائِلٍ، عَنِ الرَّهْرِيِّ،
عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوْلَمَ عَلَى صَفِيَّةَ بِسَوِيقٍ، وَتَمَّرٍ»

Enes b. Mâlik (r.a)'dan şöyle demiştir:

Nebî (s.a.v.) Safiyye için kavrulmuş un ve kuru hurma ile düğün yemeği verdi.⁴¹⁸

Bu düğün yemeği sadece Hz. Safiyye için verilmiş değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bütün hanımları için düğün yemeği verdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in düğün yemeği vermesi ve bunu insanlara tavsiye etmesinden anlaşılacağı üzere düğün yemeği vermek sünnettir. Bu yemeğin ne zaman verileceği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları nikâh akdi sırasında, bazıları nikâhtan sonra, bazıları gerdeğe girildiği gün veya girildikten sonra verileceğini ifade etmiştir. Fakat bu genellikle toplumların örf ve adetlerine göre değişiklik göstermiştir.⁴¹⁹

Yukarıdaki rivâyetlerde zikredilmemiş olsa bile Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gerdeğe girdikten sonra o günün sabahında bu düğün yemeğini verdiğini daha önce zikretmiştik.

2.6. Hz. Peygamber'in Sahâbîlere Hz. Safiyye'yi Anneleri Olarak Tanıtması ve Yemek İkramı

Bir kimse eğer düğün yemeğine davet edilmiş ise o düğün yemeğine icabet etmesi vaciptir. Bazı âlimler bunun farz-ı ayın veya farz-ı kifâye olduğunu bile

⁴¹⁷ Buhârî, “Et’ime”, 8 (No. 5387); Nesâî, “Nikâh”, 79 (No. 3382).

⁴¹⁸ Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 2 (No. 3744); Tirmizî, “Nikâh”, 10 (No. 1095); İbn Mâce, “Nikâh”, 24 (No. 1909).

⁴¹⁹ Yaran, Rahmi, “Düğün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, X, 15-16.

söylemektedir.⁴²⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) de Hz. Safiyye için yaptığı düğün yemeğine insanları davet etmiş ve annenizin düğün yemeğinden yeyiniz diyerek onlara hurma ile ikramda bulunmuştur.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde geçen rivâyetin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي زِيَادُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَتِيقٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: لَمَّا دَخَلْتُ صَفِيَّةَ بِنْتُ حَيٍّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَطَّاطَهُ، حَضَرَ نَاسٌ، وَحَضَرْتُ مَعَهُمْ لِيَكُونَ فِيهَا قَسَمٌ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «قُومُوا عَنَّا أُمَّكُمْ»، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَشِيِّ حَضَرْنَا، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا فِي طَرَفِ رِدَائِهِ نَحْوُ مَنْ مِدِّ وَنِصْفٍ مِنْ تَمْرٍ مِنْ عَجْوَةٍ، فَقَالَ: «كُلُوا مِنْ وَلِيْمَةٍ أُمَّكُمْ»

Câbir b. Abdullâh (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Safiyye bint Huyey, Rasûlullah (s.a.v.)'in çadırına girdiği zaman insanların bir kısmı orada hazır bulunmuştu. Ben de onlarla beraber taksim edilenlerden alabilmek için orada hazır bulundum. Nebî (s.a.v.) dışarı çıktı ve: “*Annenizin başından kalkın*” buyurdu. Yatsı zamanı olduğu zaman tekrar hazır bulunduk. Nebî (s.a.v.) yanımıza çıkıp ridasının cebinden yaklaşık bir buçuk avuç acve hurmasından verdi ve: “*Annenizin düğün yemeğinden yeyin*” buyurdu.⁴²¹

2.7. Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye İle Evlendikten Sonra Üç Gün Yanında Kalması

Ebû Dâvûd'da Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivâyete göre birden fazla evli olan bir kimse bir sonraki evliliğini bekâr bir kadınla yapmışsa yanında yedi gece, dul bir kadınla yapmışsa yanında üç gece kalır.⁴²² Hz. Safiyye'de Hz. Peygamber (s.a.v.)'den önce Kinâne b. er-Rabi' ile evliydi. Kinâne'nin Hayber Gazvesi'nde öldürülmesiyle birlikte dul kalmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de dul bir kadın olmasından dolayı onun yanında üç gece kaldığı ifade edilir.

Buhârî'de bu hadis şu şekilde geçmektedir:

⁴²⁰ Yaran, “Düğün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, X, 15-16.

⁴²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 22/435 (No. 14576).

⁴²² Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 33-34 (No. 2124).

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقَامَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيِّ بِطَرِيقِ خَيْبَرَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، حَتَّى أُعْرَسَ بِهَا، وَكَانَتْ فِيْمَنْ ضُرِبَ عَلَيْهَا الْحِجَابُ»

Humeyd, Enes b. Mâlik (r.a.)'ın şöyle dediğini işitmiştir:

Nebî (s.a.v.) Hayber yolu üzerinde Safiyye bint Huyey'in yanında üç gün kaldı da sonunda orada onunla evlendi. Safiyye de örtünmesi emredilen (Peygamber hanımlarından) biri oldu.⁴²³

Nitekim Enes'ten gelen başka bir rivâyette de Hz. Safiyye'nin dul bir kadın olduğu açıkça belirtilmektedir.

حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: «لَمَّا اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَفِيَّةَ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا، وَكَانَتْ ثَيِّبًا»

Humeyd, Enes'ten şöyle dediğini nakletti:

Rasûlullah (s.a.v) Safiyye'yi alınca onun yanında üç gün kaldı. O dul idi.⁴²⁴

Görüldüğü üzere Hz. Safiyye'nin dul olduğu bu rivâyette açıkça zikredilmektedir. Ulemanın geneline göre yukarıda zikrettiğimiz hadise binâen birden fazla evli olan bir kimse bakire bir kadınla evlenirse yedi gece onun yanında kalır. Eğer dul bir kadın ile evlenmişse onun yanında üç gece kalması gerekir. Bu süre bittikten sonra ise normal sıra gözetilerek her gece birinin yanında kalması icab eder. Hanefilere göre ise dul olsun bakire olsun farketmez yeni hanımının yanında kaç gece kaldıysa diğerlerinin yanında da o kadar kalması gerekir. Çünkü birden fazla hanımı olan bir kimse eşleri arasında adaleti gözetmek zorundadır.⁴²⁵

⁴²³ Buhârî, “Meğâzi”, 38 (No. 4212); Nesâî, “Nikâh”, 79 (No. 3381).

⁴²⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 33-34 (No. 2123); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 19/16 (No. 11952).

⁴²⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, haz. Necati Yeni-el-Hüseyn Kayapınar, VIII, 245.

2.8. Hayber Dönüşü Sırasında Hz. Peygamber ve Hz. Safiyye'nin Deveden Düşmesi

Bu olay Hayber'den döndükleri sırada Medine'ye girmeden hemen önce yaşanmıştır. Sahâbîler Medine'yi görünce Hayber'in fetih müjdesiyle develerini hızlandırmışlar, Hz. Peygamber (s.a.v) de onlarla birlikte hızlandırmıştır. Fakat deve tökezleyip düşünce Hz. Peygamber de Hz. Safiyye de deveden düşmüştür.

Hadis Buhârî'de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقْفَلَةً مِنْ عُسْفَانَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَاحِلَتِهِ، وَقَدْ أُرْدَفَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ، فَعَثَرَتْ نَاقَتَهُ، فَصُرَعَا جَمِيعًا، فَأَفْتَحَمَ أَبُو طَلْحَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ، قَالَ: «عَلَيْكَ الْمَرْأَةُ»، فَقَلَبَ تَوْبًا عَلَى وَجْهِهِ، وَأَتَاهَا، فَأَلْقَاهُ عَلَيْهَا، وَأَصْلَحَ لُهُمَا مَرْكَبُهُمَا، فَرَكَبَا وَاكْتَنَفْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ: «أَيُّونَ تَائِبُونَ غَائِبُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ» فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ ذَلِكَ حَتَّى دَخَلَ الْمَدِينَةَ

Enes b. Mâlik (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Nebî (s.a.v.) ile beraber Usfân'dan geri dönüyorduk. Rasûlullah (s.a.v.) devesinin üzerindeydi ve Safiyye bint Huyey'i de arkasına bindirmişti. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.)'ın devesi tökezledi. İki birlikte deveden düştüler. Hemen Ebû Talha fırladı ve dedi ki: “Ya Rasûlallah! Allah, beni senin uğruna feda etsin.” Rasûlullah (s.a.v) ise: "Kadına bak!" buyurdu. Ebû Talha da bir elbiseyi çevirip yüzüne örttü ve Safiyye'nin yanına geldi. Sonra yüzünü örttüğü o elbiseyi Safiyye'nin üstüne bıraktı. Binneleri için de develeri hazır hale getirdi. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) ile Safiyye develerine bindiler. Bizler de onların etrafını çevirdik. Medine'ye yakınlaştığımız zaman Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Rabbimize tevbe ederek, O'na ibadet ederek ve hamederek dönüyoruz.*” ve bu sözleri Medine'ye girinceye kadar da söylemeye devam etti.⁴²⁶

⁴²⁶ Buhârî, “Cihâd”, 197 (No. 3085-3086); Buhârî, “Edeb”, 104 (No. 6185); Müslim “Hâc”, 429.

Başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber (s.a.v.) onun müminlerin annelerinden biri olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bu kısım Ebû Talha tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

فَقُلْتُ: الْمَرْأَةُ، فَنَزَلْتُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا أُمَّكُمْ»

Ben: “Kadın!” dedim ve hemen binekten yere indim. Bu sırada Rasûlullah (s.a.v.): "O kadın (Safiyye bint Huyey) annenizdir!" buyurdu.⁴²⁷

3. Hz. Peygamber’in Eşlerinin İki Gruba Ayrılması İle İlgili Rivâyetler

Ashabtan Hz. Peygamber (s.a.v.)’e verilen hediyelerin Hz. Âişe’nin gününde verilmesiyle ilgili olan bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.)’in diğer eşlerinin bu durumdan duyduğu rahatsızlık dile getirilirken, kendi aralarında iki gruba ayrıldıkları ve Hz. Safiyye’nin de Hz. Âişe’nin grubunda yer aldığı ifade edilmektedir.

Bu rivâyet hadis kitapları içerisinde sadece Buhârî’de yer almaktadır. Bu kaynaktaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sahîh-i Buhârî	1	Hibe	Hiz. Âişe

Rivâyetin metni Buhârî’de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ نِسَاءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنَّ حِزْبَيْنِ، فَحِزْبٌ فِيهِ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ وَصَفِيَّةُ وَسَوْدَةُ، وَالْحِزْبُ الْآخَرُ أُمَّ سَلَمَةَ وَسَائِرُ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ قَدْ عَلِمُوا حُبَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَائِشَةَ، فَإِذَا كَانَتْ عِنْدَ أَحَدِهِمْ هَدِيَّةً يُرِيدُ أَنْ يُهْدِيَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَحْرَهَا حَتَّى إِذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ

⁴²⁷ Buhârî, “Libâs”, 102 (No. 5968).

عَائِشَةَ، بَعَثَ صَاحِبُ الْهَدِيَّةِ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ، فَكَلَّمَ جَزْبُ أُمِّ سَلَمَةَ فَقُلْنَ لَهَا: كَلِمِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَلِّمُ النَّاسَ، فَيَقُولُ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْدِيَ إِلَيَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَدِيَّةً، فَلْيُهِدْهُ إِلَيْهِ حَيْثُ كَانَ مِنْ بُيُوتِ نِسَائِهِ، فَكَلَّمَتْهُ أُمُّ سَلَمَةَ بِمَا قُلْنَ، فَلَمْ يَقُلْ لَهَا شَيْئًا، فَسَأَلَتْهَا، فَقَالَتْ: مَا قَالَ لِي شَيْئًا، فَقُلْنَ لَهَا، فَكَلِمِيهِ قَالَتْ: فَكَلَّمَتْهُ حِينَ دَارَ إِلَيْهَا أَيْضًا، فَلَمْ يَقُلْ لَهَا شَيْئًا، فَسَأَلَتْهَا، فَقَالَتْ: مَا قَالَ لِي شَيْئًا، فَقُلْنَ لَهَا: كَلِمِيهِ حَتَّى يُكَلِّمَكَ، فَدَارَ إِلَيْهَا فَكَلَّمَتْهُ، فَقَالَ لَهَا: «لَا تُؤْذِينِي فِي عَائِشَةَ فَإِنَّ الْوَحْيَ لَمْ يَأْتِنِي وَأَنَا فِي تَوْبِ امْرَأَةٍ، إِلَّا عَائِشَةَ»، قَالَتْ: فَقَالَتْ: أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِنْ أَدَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثُمَّ إِنَّهُنَّ دَعَوْنَ فَاطِمَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقُولُ: إِنَّ نِسَاءَكَ يَشُدُّنَكَ اللَّهُ الْعَدْلَ فِي بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ: «يَا بِنْتِي أَلَا تُحِبِّينَ مَا أُحِبُّ؟»، قَالَتْ: بَلَى، فَرَجَعَتْ إِلَيْهِنَّ، فَأَخْبَرْتَهُنَّ، فَقُلْنَ: ارْجِعِي إِلَيْهِ، فَأَبَتْ أَنْ تَرْجِعَ، فَأَرْسَلْنَ زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ، فَأَتَتْهُ، فَأَغْلَظَتْ، وَقَالَتْ: إِنَّ نِسَاءَكَ يَشُدُّنَكَ اللَّهُ الْعَدْلَ فِي بِنْتِ ابْنِ أَبِي قُحَافَةَ، فَفَرَعَتْ صَوْتَهَا حَتَّى تَنَازَلَتْ عَائِشَةَ وَهِيَ قَاعِدَةٌ فَسَبَّهَتْهَا، حَتَّى إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ص:157] لَيَنْظُرُ إِلَى عَائِشَةَ، هَلْ تَكَلَّمُ، قَالَ: فَتَكَلَّمَتْ عَائِشَةُ تَرُدُّ عَلَى زَيْنَبَ حَتَّى أَسْكَنَتْهَا، قَالَتْ: فَظَنَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَائِشَةَ، وَقَالَ: «إِنَّهَا بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ»، قَالَ الْبُخَارِيُّ: «الْكَلَامُ الْأَخِيرُ قِصَّةُ فَاطِمَةَ»، يُذَكِّرُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَقَالَ أَبُو مَرْوَانَ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عُرْوَةَ: كَانَ النَّاسُ يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ، وَعَنْ هِشَامٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ، وَرَجُلٍ مِنَ الْمَوَالِي، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، قَالَتْ عَائِشَةُ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاسْتَأْذَنْتُ فَاطِمَةَ

Hz. Âişe (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.)'ın hanımları iki gruba ayrılmışlardı. Bir grupta Âişe, Hafsa, Safiyye ve Sevde vardı. Diğer grupta ise Ümmü Seleme ile Rasûlullah (s.a.v.)'ın öteki hanımları vardı. Müslümanlar, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Âişe'ye olan sevgisini biliyorlardı. Onlardan birinin yanında bir hediye olduğu zaman hediyeyi Rasûlullah (s.a.v.) vermek istediğinde, onu vermeyi Rasûlullah (s.a.v.) Âişe'nin evinde olduğu zamana kadar ertelerdi. Hediyeyi verecek olan kişi hediyesini Rasûlullah (s.a.v.) Âişe'nin evinde olduğu zaman gönderirdi. Bundan dolayı Ümmü Seleme grubu, Ümmü Seleme'ye şöyle diyerek söylenmeye başladı: “Rasûlullah (s.a.v.) ile konuş, insanlarla konuşsun ve: “Rasûlullah (s.a.v.)'a bir hediye vermek isteyen kimse hanımlarının hangisininin

evinde olursa olsun o zaman hediyesini versin.” desin. Ümmü Seleme hanımlarının söylediklerini Rasûlullah (s.a.v.)'a söyledi. Fakat Rasûlullah (s.a.v.) ona hiçbir şey söylemedi. Bu grupta olan hanımlar Ümmü Seleme'ye ne olduğunu sordular. Ümmü Seleme de, “Rasûlullah bana bir şey söylemedi” dedi. Bunun üzerine o hanımlar Rasûlullah ile tekrar konuş, dediler. O da Rasûlullah evine geldiği zaman aynı şekilde konuştu. Fakat Rasûlullah ona yine birşey söylemedi. O hanımlar Ümmü Seleme'ye tekrar ne olduğunu sordular. Ümmü Seleme de, “Rasûlullah bana birşey söylemedi” dedi. Bu sefer de Ümmü Seleme'ye dediler ki: “Rasûlullah (s.a.v.) sana bir cevap verinceye kadar onunla konuş.” Bunun üzerine Ümmü Seleme Rasûlullah (s.a.v.) evine geldiği zaman tekrar konuştu. Bu sefer Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Seleme'ye: *"Âişe hakkında konuşup bana eziyet etme, bana hiçbir kadının örtüsü altında bulunduğum sırada vahiy gelmez de yalnız Âişe'nin evinde iken vahiy gelir"* buyurdu. (Âişe), Ümmü Seleme'nin: “Ey Allah'ın Rasûlü, sana eziyet ettiğimden dolayı Allah'a tevbe ediyorum” dediğini söyledi. Sonra bu kadınlar Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı Fâtıma'yı çağırdılar ve onu şöyle söylemesini isteyerek Rasûlullah'a gönderdiler: “Hanımların Ebû Bekir'in kızı hususunda senin için Allah'tan adalet istiyorlar.” Fâtıma da Rasûlullah (s.a.v.) ile konuştu. Rasûlullah (s.a.v.): *"Ey kızcağızım! Benim sevdiğimi sen sevmey misin?"* buyurdu. Fâtıma da: “Evet severim” dedi. Bunun üzerine Fâtıma geri döndü ve onlara durumu anlattı. Hanımları, “Fâtıma'dan Rasûlullah (s.a.v.)'a tekrar gitmesini istediler. Fakat Fâtıma tekrar gitmeyi kabul etmedi. Bu seferde Zeyneb bint Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb, Rasûlullah (s.a.v.)'a geldi ve ağır sözler söyleyerek dedi ki: “Hanımların İbn Ebî Kuhâfe'nin kızı hususunda senin için Allah'tan adalet istiyorlar.” Daha sonra Zeyneb sesini yükselterek orada oturmakta olan Âişe ile tartışacak kadar ileri gitti ve ona hakaret etti. Öyle ki Rasûlullah (s.a.v.) konuşacak mı diye Âişe'ye baktı. Bunun üzerine Âişe konuşmaya başladı ve Zeyneb'e karşılık verdi ve sonunda onu susturdu. Sonra Nebî (s.a.v.) Âişe'ye baktı ve: *"Şüphesiz ki o, Ebû Bekir'in kızıdır"* buyurdu.

Buhârî şöyle demiştir: “Son söz Hişâm ibn Urve'den zikredilen Fâtıma'nın kıssasıdır. Hişâm ibn Urve bir adamdan, o da Zührî'den, o da Muhammed b. Abdurrahmân'dan naklediyor. Ebû Mervân, Hişâm'dan, o da Urve'den şöyle demiştir: “İnsanlar hediyelerini vermek için Âişe'nin gününü gözetliyorlardı.” Ve yine

Hişâm'dan, o da köle olan Kureyşli bir adamdan, o da Zührî'den, o da Muhammed b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm'dan: Âişe dedi ki: Ben Nebî (s.a.v.)'in yanında idim; Fâtıma izin istedi.”⁴²⁸

4. Medine'ye İlk Geldiğinde Hz. Âişe'nin Hz. Safiyye'yi Görmeye Gitmesi İle İlgili Rivâyetler

Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile evlendikten sonra Medine'ye gelen Hz. Safiyye'nin ensar kadınları tarafından çok merak edildiği, onlarla birlikte Hz. Âişe'nin de onu görmeye gittiğinden bahsedilmektedir.

Bu rivâyet hadis kitapları içerisinde sadece İbn Mâce'in *es-Sünen*'inde yer almaktadır. Bu kaynaktaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sünen-i İbn Mâce	1	Nikâh	Hiz. Âişe

Hadisin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَدْرِ عَبْدُ بَنِي الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هَلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أُمِّ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُوَ عَرُوسُ بَصِيفَةَ بِنْتِ حَيٍّ، جُنَّ نِسَاءُ الْأَنْصَارِ فَأُخْبِرْنَ عَنْهَا، قَالَتْ: فَتَنَكَّرْتُ وَتَنَقَّبْتُ فَذَهَبْتُ، فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ فَعَرَفَنِي، قَالَتْ: فَالْتَفَتَ، فَأَسْرَعْتُ الْمَشْيَ، فَأَدْرَكَنِي فَاحْتَضَنَنِي، فَقَالَ: «كَيْفَ رَأَيْتِ؟» قَالَتْ: قُلْتُ: أَرْسِلْ، يَهُودِيَّةً وَسَطَ يَهُودِيَّاتٍ

Hiz. Âişe (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) Safiyye bint Huyey (r.a.) ile yeni evlenmiş iken Medine'ye geldiğinde ensarın kadınları gelip Safiyye'den bahsettiler. Âişe (r.a.), “Ben de gizlenerek ve yüzüme peçe örtüp gittim. Fakat Rasûlullah (s.a.v.) gözüme bakıp

⁴²⁸ Buhârî, “Hibe”, 8 (No. 2581).

beni hemen tanıdı. Bunun üzerine geri döndüm ve hızlıca yürüdüm. Rasûlullah (s.a.v.) (arkamdan gelerek) bana yetişti ve beni göğsüne bastı. Sonra; “Onu (Safiyye'yi) nasıl buldun?” diye sordu. Âişe demiştir ki, ben O'na: “Çekil git! Yahudi kadınlarından sıradan bir kadındır.” dedim.⁴²⁹

Burada her ne kadar sadece Hz. Âişe'nin ismi zikredilmiş olsa da bize ulaşan farklı rivâyetlerde Hz. Zeynep (ö. 20), Hz. Hafsa (ö. 45) ve Hz. Cüveyriye (ö. 56) gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşlerinde Hz. Safiyye'yi görmeye gittiğini bilmekteyiz.

Hz. Safiyye genç ve güzel bir kadın olduğundan dolayı bunu duyan ensar kadınları ona görmeye gitmiş, bu durum Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşlerinde de bir merak uyandırmıştır. Hatta kendileri görmeye gitmeden önce câriyelerini göndererek malumat almaya çalışmışlardır. Hadiste zikredilen olay yaşanmadan önce Hz. Âişe'de Ümmü Seleme (ö. 62)'ye câriyesi Berîre'yi göndererek nasıl biri olduğunu sordurtmuştur. Ümmü Seleme onun güzel olduğunu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de onu sevdiğini ifade ederek cevap vermiştir.⁴³⁰

Hadisle ilgili bir diğer hususta Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Safiyye'yi diğer eşlerinden hiçbir zaman ayırt etmemiş ve her zaman müminlerin annelerinden biri olduğunu ifade etmiştir. O her ne kadar bir ayırım yapmasa da eşleri onun sürekli Yahudi soyundan geldiğini söyleyerek küçük görmüşlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ilk zamanlar buna çok tepki vermese de daha sonraları Hz. Zeyneb'in devesini vermemesi olayında olduğu gibi ona Yahudi diye hitap edilmesinden dolayı sert tepki göstermiştir.

5. Bal Şerbeti Olayı İle İlgili Rivâyetler

Hadislerde geçen bal ile ilgili rivâyetlere bakıldığı zaman Hz. Peygamber (s.a.v.)'in balı ve tatlıyı ne kadar çok sevdiği, bal ile ilgili tavsiyeleri, balın şifa olduğu, kendisine ikram edildiği zaman insanlar arasında bölüştürdüğü gibi pek çok rivâyet vardır. Onun bala olan sevgisi bazı eşleri arasında kıskançlığa sebep olmuş ve bu bal

⁴²⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 50 (No. 1980).

⁴³⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 709.

şerbeti hadisesi Tahrîm (haram kılma) Suresinin inmesine sebep olan olaylardan biri olarak zikredilmiştir.

Hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde İmam Mâlik'in *Muvatta'*ı hariç bütün hadis kaynaklarında yer almaktadır ve bu konuyla ilgili çok fazla rivâyet vardır. Fakat Hz. Safiyye'nin bizzat isminin zikredildiği ve olaya müdahil olarak gösterildiği rivâyetler sadece üç kaynaktan geçmektedir. Bu üç kaynaktaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVİSİ
Sahîh-i Buhârî	2	Talâk (1) Hiyel (1)	Hiz. Âişe
Sahîh-i Müslim	1	Talâk	Hiz. Âişe
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	XL, s. 366	Hiz. Âişe

Hiz. Safiyye'nin de içinde yer aldığı bu hâdise hakkında Hiz. Âişe (r.a.)'dan gelen rivâyet Buhârî'de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا فَرْوَةُ بِنْتُ أَبِي الْمَعْرَاءِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ الْعَسَلَ وَالْحُلُوءَ، وَكَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنَ الْعَصْرِ دَخَلَ عَلَى نِسَائِهِ، فَيَدْنُو مِنْ إِحْدَاهُنَّ، فَدَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ، فَاحْتَبَسَ أَكْثَرَ مَا كَانَ يَحْتَبِسُ، فَغَرِثُ، فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ، فَقِيلَ لِي: أَهَدَتْ لَهَا امْرَأَةٌ مِنْ قَوْمِهَا عُكَّةً مِنْ عَسَلٍ، فَسَقَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُ شَرْبَةً، فَقُلْتُ: أَمَا وَاللَّهِ لَنَحْتَالَنَّ لَهُ، فَقُلْتُ لِسُودَةَ بِنْتِ رَمْعَةَ: إِنَّهُ سَيَدْنُو مِنْكَ، فَإِذَا دَنَا مِنْكَ فَقُولِي: أَكَلْتُ مَغَافِيرَ، فَإِنَّهُ سَيَقُولُ لَكَ: لَا، فَقُولِي لَهُ: مَا هَذِهِ الرَّيْحُ الَّتِي أَجِدُ مِنْكَ، فَإِنَّهُ سَيَقُولُ لَكَ: سَقَنْتِي حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ، فَقُولِي لَهُ: جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعَرْفُطُ، وَسَأَقُولُ ذَلِكَ، وَقُولِي أَنْتِ يَا صَفِيَّةُ ذَلِكَ، قَالَتْ: تَقُولُ سُودَةُ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ قَامَ عَلَى الْبَابِ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَبَادِيَهُ بِمَا أَمَرْتَنِي بِهِ فَرَقًا مِنْكَ، فَلَمَّا دَنَا مِنْهَا قَالَتْ لَهُ سُودَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَكَلْتُ مَغَافِيرَ؟ قَالَ: «لَا» قَالَتْ: فَمَا هَذِهِ الرَّيْحُ الَّتِي أَجِدُ مِنْكَ؟ قَالَ: «سَقَنْتِي حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ» فَقَالَتْ: جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعَرْفُطُ، فَلَمَّا دَارَ إِلَيَّ قُلْتُ لَهُ نَحْوَ ذَلِكَ، فَلَمَّا دَارَ إِلَيَّ صَفِيَّةُ قَالَتْ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ [ص: 45]، فَلَمَّا

دَارَ إِلَى حَفْصَةَ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَسْقِيكَ مِنْهُ؟ قَالَ: «لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ» قَالَتْ: تَقُولُ سَوْدَةَ:
وَاللَّهِ لَقَدْ حَرَمْنَا، فَلْتُ لَهَا: اسْكُتِي

Âişe (r.a.)’dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) bal ve tatlıyı severdi ve ikindi namazından çıktığında hanımlarının yanına girer, onlardan birine yaklaşırdı. Bir seferinde Hafsa bint Ömer’nin yanına girdi ve orada normalde durduğundan çok daha fazla durdu. Ne var ki ben bunu kışkırdım ve nedenini sordum. Bana şöyle denildi: “Kavminden bir kadın ona, küçük bir tulum bal hediye etti. Hafsa da bu baldan şerbet yapıp Nebî (s.a.v.) içirdi.” Ben de dedim ki: “Vallahi biz bunun için muhakkak bir hile yaparız.” Bunun üzerine Sevde bint Zem’a’ya şöyle söyledim. “Şüphesiz ki Nebî (s.a.v.) sana yaklaşacaktır. Sana yaklaştığı zaman ona: “Meğâfir mi yedin sen?” diye sor. Nebî (s.a.v.) sana: “Hayır” diyecektir. Böylelikle sen de ona: ‘Senden aldığım bu koku da nedir?’ dersin. O da sana Hafsa’nın kendisine bal şerbeti içirdiğini söyleyecektir. Daha sonra ona: “O balın arısı urfut ağacından toplamıştır!” dersin. Ben de bu şekilde söyleyeceğim. “Ey Safiyye! Sen de bu şekilde söyle” dedim. Devamında Âişe olayı şöyle anlatmıştır: Sevde dedi ki: Vallahi bir süre sonra Nebî (s.a.v.) kapının önünde durdu. Senden korktuğumdan dolayı bana emrettiğin gibi Rasûlullah (s.a.v.)’a hemen söylemek istedim. Daha sonra (Âişe) demiştir ki: Rasûlullah (s.a.v.) ona yaklaştığında, Sevde ona dedi ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! Sen meğâfir mi yedin?” O da: "Hayır!" diye karşılık verdi. Sevde: ‘Senden aldığım bu koku da nedir?’ diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): "Hafsa bana bal şerbeti içirmişti." dedi. Sevde: “O balın arısı urfut ağacında toplanmış.” demiş. Daha sonra benim evime geldiği zaman bende buna benzer şeyler söyledim. Safiyye’ye uğradığında o da buna benzer şeyler söylemişti. Sonra Hafsa’nın yanına gittiğinde, Hafsa: “Ey Allah’ın Rasûlü! Sana bal şerbeti içireyim mi? diye sorduğunda, Rasûlullah (s.a.v): "Hayır, ona ihtiyacım yok!" diyerek reddetti. Âişe dedi ki: Sevde bana: “Vallahi biz bal şerbetini ona haram ettik” dedi. Bunun üzerine ben de Sevde’ye: Sus! dedim.”⁴³¹

⁴³¹ Buhârî, “Talâk”, 8 (No. 5268); Buhârî, “Hiyel”, 12 (No. 6972); Müslim “Talâk”, 21; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/366 (No. 24316).

Buhârî’de yer alan başka bir rivâyette ise bal şerbetini Zeyneb bint Cahş’ın odasında içtiği ifade edilmektedir. Bu hadisin metni de şu şekildedir:

حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَبَّاحٍ، حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: رَعِمَ عَطَاءٌ، أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَمُكُّثُ عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، وَيَشْرِبُ عِنْدَهَا عَسَلًا، فَتَوَاصَيْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ: أَنْ أَيْتَنَا دَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَنُتَقَلُّ: إِنِّي أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِيرٍ، أَكَلْتُ مَغَافِيرَ، فَدَخَلَ عَلَيَّ إِحْدَاهُمَا، فَقَالَتْ لَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: «لَا، بَلْ شَرِبْتُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، وَلَنْ أَعُودَ لَهُ» فَتَرَلْتُ: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ} [التحریم: 1]- إلی - {إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ} [التحریم: 4] لِعَائِشَةَ وَحَفْصَةَ: {وَإِذْ أَسْرَرَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَرْوَاحِهِ} [التحریم: 3] لِقَوْلِهِ: «بَلْ شَرِبْتُ عَسَلًا

Ubeyd ibn Umeyr'den, ben Âişe (r.a.)'yı şöyle derken işittim:

“Nebî (s.a.v.) Zeyneb bint Cahş'ın yanında kaldığında bal şerbeti içerdi. Bunun üzerine Hafsa ile ben Nebî (s.a.v.) bizden birinin yanına girdiğinde ona, “*Ben senden meğâfir kokusu alıyorum, sen meğâfir mi yedin?*” sözünü söylemek üzerine anlaştık. Sonra Nebî (s.a.v.) ikimizden birinin yanına girdiğinde, yanına girdiği kadın bu sözü Nebî (s.a.v.)'e söyledi. Nebî (s.a.v.) de: “*Hayır! Zeyneb bint Cahş'ın yanında iken bal şerbeti içtim. Artık bir daha onu içmeyeceğim.*” dedi. Bunun üzerine; “*Ey Peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun?*” (Tahrîm 1) ayetinden Âişe ve Hafsa için nâzil olan “*İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz*” (Tahrîm 4) ayetine kadar olan kısım nâzil oldu. “Bal şerbeti içtim” sözü üzerine “*Hani Nebî, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti.*” (Tahrîm 3) ayeti nâzil oldu.⁴³²

Zikrettiğimiz rivâyetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bal şerbetini hangi hanımının yanında içtiği konusunda ihtilaf vardır. İlk rivâyete göre bal şerbetini Hz. Hafsa'nın evinde, sonraki zikrettiğimiz rivâyete göre ise Zeyneb bint Cahş'ın yanında iken içmiştir. Vâhidî (ö. 468)'nin İbn Müleyke'den naklettiği başka

⁴³² Buhârî, “Talâk”, 8 (No. 5267); Buhârî, “Tefsîr”, 66 (No. 4912); Müslim “Talâk”, 20; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 11 (No. 3714); Nesâî, “Talâk”, 17 (No. 3421); Nesâî, “Eymân”, 20 (No. 3795); Nesâî, “İşretü'n-Nisâ”, 4 (No. 3958), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/41 (No. 25852).

bir rivâyete göre ise bal şerbetini kendisinin yanında içtiği kişi Sevde bint Zem‘a (ö. 23)’dır.⁴³³

Hız. Peygamber (s.a.v.) bal şerbetini hangi hanımının yanında içmiş olursa olsun rivâyetler incelendiğinde görülmektedir ki Hız. Âişe bu durumdan hiç hoşalanmamış, kıskançlığından ötürü bir plan kurmuştur. Hız. Peygamber (s.a.v.)’in diğer eşlerini de bu plana dâhil etmiştir. Bunların içerisinde Hız. Safiyye de vardır. Bu olaydan sonra Hız. Peygamber (s.a.v.) bir daha bal şerbeti içmemeye yemin etmiştir.

Tahrîm suresindeki bu ayetlerin Hız. Peygamber (s.a.v.)’in câriyesi ve oğlu İbrahîm’in annesi olan Hız. Mâriye (ö. 16) hakkında indirildiği de nakledilmektedir. Rivâyete göre Hız. Hafsa evinde bulunmadığı bir sırada Hız. Peygamber (s.a.v.) Mâriye ile onun evinde görüşmüş, Hız. Hafsa da bu duruma çok üzölmüştür. Hız. Peygamber (s.a.v.) konuyu kapatmak için bunu kimseye söylememesini tembih ederek -özellikle Hız. Âişe’ye- Mâriye’yi kendine haram kılmıştır. O ise bunu Âişe’ye anlatmıştır. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.v.) yirmi dokuz gün eşlerine yaklaşmamıştır. Böylelikle Tahrîm suresinin ilk ayetleri nazil olmuştur.⁴³⁴ Bu rivâyet sahîh kaynaklarda geçmediği için pek kabul görmemiştir.

İbn Kesîr (ö. 774) bütün bu rivâyetleri zikrettikten sonra aynı olayın birkaç defa yaşanmış olma veya yaşanmış olan iki olay içinde aynı ayetin inmesini ihtimal dâhilinde görmektedir.⁴³⁵ Fakat İbn Kesîr de âlimlerin çoğu da Tahrîm suresinin inmesine sebep olan olay olarak bal şerbeti rivâyetini tercih etmişlerdir.

6. Hız. Âişe’nin Hız. Safiyye’nin Tabağını Kırması İle İlgili Rivâyetler

Kıskançlık insanların fitratında olan tabii bir eğilimdir. Hız. Âişe de Hız. Peygamber (s.a.v.)’in eşleri arasında kıskançlığı ile ön plana çıkan bir kadındır. Hız. Safiyye’nin güzel yemek yapan biri olduğunuda bildiği için gelen yemeği görünce bir

⁴³³ Vâhidî, Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü’rî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, thk. İsam b. Abdülmuhsin el-Humeydân, Dâru’l-İslâh, 2. Baskı, Demmâm 1992, s.440.

⁴³⁴ Vâhidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, 439.

⁴³⁵ İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Azîm*, I-VIII, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme, Dâru Taybe, Riyad 1999, VIII, 162.

an öfkesine hâkim olamayıp eli ile kaba vurarak hem yemeğin dökülmesine hem de tabağın kırılmasına sebep olmuştur.

Hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece üç kaynaktan geçmektedir. Bu kitaplardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Kazâ	Hz. Âişe
Sünen-i Nesâî	1	İ'şretü'n-Nisâ	Hz. Âişe
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	2	XLII, s. 78	Hz. Âişe

Hadis Ebû Dâvûd'da şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنِي فُلَيْتُ الْعَامِرِيُّ، عَنْ جَسْرَةَ بِنْتِ دَجَاجَةَ، قَالَتْ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: مَا رَأَيْتُ صَانِعًا طَعَامًا مِثْلَ صَفِيَّةَ، صَنَعَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا فَبَعَثَتْ بِهِ، فَأَخَذَنِي [ص:298] أَفْكَلُ، فَكَسَرْتُ الْإِنَاءَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَفَّارَةُ مَا صَنَعْتُ؟ قَالَ: «إِنَاءٌ مِثْلُ إِنَاءِ وَطَعَامٌ مِثْلُ طَعَامٍ»

Âişe (r.a)'dan şöyle demiştir:

Safiyye gibi (güzel) yemek yapan birisini görmedim. O, Rasûlullah (s.a.v.) için bir yemek yapıp gönderdi. Beni bir titreme tuttu ve kabı kırdım ve ardından dedim ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! Yaptığının kefareti nedir?” Hz. Peygamber (s.a.v.): “Kabın misli kap ve yemeğin misli yemek” buyurdu.⁴³⁶

Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*'inde geçen rivâyetler bize Hz. Âişe'den gelmektedir. Hz. Âişe'de olayın bizzat içerisinde olduğu için yemeği gönderen ve tabağını kırdığı kişinin Hz. Safiyye olduğunu ifade etmektedir. Fakat

⁴³⁶ Ebû Dâvûd, “Kazâ”, 89 (No. 3568); Nesâî, “İ'şretü'n-Nisâ”, 4 (No. 3957), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/78 (No. 25155).

Buhârî, Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'da gelen diğer rivâyetler ise bize Enes b. Mâlik'ten gelmektedir. Enes'ten gelen rivâyetlerin metninde ise ne Hz. Âişe'nin ne de Hz. Safiyye'nin ismi geçmemektedir. Yani yemeği gönderen ve tabağı kıranın kim olduğu belli değildir. Sadece Tirmizî'de gelen iki rivâyetten birinde tabağı kıranın Hz. Âişe olduğu ifade edilmektedir. Hadis kitaplarında bu konuyla ilgili rivâyetleri incelediğimizde Enes'ten gelen rivâyetlerin hepsinin bu şekilde olduğunu görmekteyiz.

Bu konuyla ilgili Enes b. Mâlik'ten gelen rivâyet Buhârî'de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى [ص:137] بِنِ سَعِيدٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيٍّ اللهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ، فَأَرْسَلَتْ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ مَعَ خَادِمٍ بِقِصْعَةٍ فِيهَا طَعَامٌ، فَضَرَبَتْ بِيَدِهَا، فَكَسَرَتِ الْقِصْعَةَ، فَضَمَمَهَا وَجَعَلَ فِيهَا الطَّعَامَ، وَقَالَ: «كُلُوا» وَحَبَسَ الرَّسُولَ وَالْقِصْعَةَ حَتَّى فَرَّغُوا، فَدَفَعَ الْقِصْعَةَ الصَّحِيحَةَ، وَحَبَسَ الْمَكْسُورَةَ.

Enes (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Nebî (s.a.v.) hanımlarından birisinin yanında idi. Mü'minlerin annelerinden birisi bir hizmetçi ile beraber içinde yemek olan bir tas gönderdi. O eliyle kaba vurdu ve kırdı. Hz. Peygamber hemen kırılan parçaları birbirine ekledi ve yemeği de tekrar içine koydu. Orada bulunanlara: "Yeyiniz!" dedi. Onlar yemeği bitirinceye kadar kırık tası ve elçi olan hizmetçiyi bekletti. Sonra sağlam bir kap vererek kırık olanı bıraktı.⁴³⁷

Zikredilen rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere ilk rivâyette Hz. Âişe yaptığı şeyin hata olduğunu anlayıp hemen ne yapması gerektiğini sormuştu. Fakat bu rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.)'nin kırılan tabağın yerine sağlam bir tabak vererek hizmetçiyi gönderdiği ifade edilmektedir. Ayrıca "Yeyiniz!" ifadesinden orada bir topluluğun da bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.) "غَارَتْ أُمَّكُمْ" (Anneniz kısılandı) diyerek olayı toparlamaya çalışmış, bir nevi bu olayın mazur görülmesi gereken bir durum olduğunu bu sözle ifade etmiştir. Ayrıca bu rivâyetlerde tabağı kıran hanımının

⁴³⁷ Buhârî, "Mezâlim", 34 (No. 2481).

evine giderek yeni bir tabak getirdiği ve yaptığı hatayı misliyle ödediği de belirtilmektedir.⁴³⁸

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer alan başka bir rivâyette ise Hz. Âişe Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çok kızdığını ve bunun yüzünden anlaşıldığını ifade etmektedir. Hadisin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، عَنْ أَفْلَتَ بْنِ خَلِيفَةَ، قَالَ أَبِي: سَفِينَانِ يَقُولُ: فُلَيْتُ، عَنْ جِسْرَةَ بِنْتِ دَجَاجَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: بَعَثْتُ صَفِيَّةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِطَعَامٍ قَدْ صَنَعْتُهُ لَهُ وَهُوَ عِنْدِي، فَلَمَّا رَأَيْتُ الْجَارِيَةَ، أَخَذْتَنِي رِعْدَةً حَتَّى اسْتَقَلَّنِي أَفْكُلُ، فَضَرَبْتُ الْقَصْعَةَ، فَرَمَيْتُ بِهَا. قَالَتْ: فَظَنَرْتُ إِلَيَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَرَفْتُ الْعُضْبَ فِي وَجْهِهِ، فَقُلْتُ: أَعُوذُ بِرَسُولِ اللَّهِ أَنْ يَلْعَنَنِي الْيَوْمَ. قَالَتْ: قَالَ: «أَوْلَى». قَالَتْ: قُلْتُ: وَمَا كَفَّارَتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «طَعَامٌ كَطَعَامِهَا، وَإِنَاءٌ كِإِنَائِهَا»

Hz. Âişe (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) yanımdayken Safiyye onun için yaptığı bir yemeği gönderdi. Cârîyeyi gördüğümde (kıskançlıktan) beni şiddetli bir titreme tuttu ve tabağa vurup kırdım. Rasûlullah (s.a.v.) bana bakınca yüzündeki kızgınlığı gördüm ve dedim ki “Rasûlullah (s.a.v.)'in bugün beni lanetlemesinden Allah'a sığınırım.” Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “Daha iyi yaparsın” karşılığını verdi. “Ey Allah'ın Rasûlü! Bunun kefareti nedir?” diye sordum. O da, “Onun gibi bir tabak ve aynısıyla yemek” buyurdu.⁴³⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.) yaşadığı bazı olaylar sebebiyle kızmış, kızgınlığı da yüzüne yansımıştır. Fakat bunun dışında fiili olarak hiçbir tepki göstermemiştir. Bu olayda onlardan bir tanesidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) burada öfkesini yutarak olayı toparlamaya çalışmış, “anneniz kıskandı” diyerekte bir nevi Hz. Âişe adına özrünü dile getirmiştir.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Buhârî, “Nikâh”, 107 (No. 5225), İbn Mâce, “Ahkâm”, 14 (No. 2334).

⁴³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/386 (No. 26366).

⁴⁴⁰ Öztoprak, Mustafa, “Bireysel ve Toplumsal Meselelerde Hz. Peygamber'in Problem Çözme Yöntemleri”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 37, (2014), s.246-247.

7. Hz. Âişe'nin Hz. Safiyye'yle İstihza Etmesi İle İlgili Rivâyetler

İslam dini, müslümanların hem birbirleriyle olan ilişkilerinde hem de gayri müslimlerle olan ilişkilerinde istihzayı yasaklamıştır. Çünkü her insanın bir onuru, gururu ve saygınlığı vardır. Hiç kimse de bir insanı bu değerlerinden vurarak rencide etme hakkına sahip değildir. Bu rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Âişe'ye söylediği söz bu konudaki tavrının ne kadar net olduğunu açıkça göstermektedir.⁴⁴¹

Hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece üç kaynaktan geçmektedir. Bu kitaplardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVİSİ
Sünen-i Ebû Dâvûd	1	Edeb	Hz. Âişe
Sünen-i Tirmizî	1	Sıfatü'l-Kıyâme	Hz. Âişe
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	XLII, s. 361	Hz. Âişe

Bu rivâyet Ebû Dâvûd'da şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْأَقْمَرِ، عَنْ أَبِي حُدَيْفَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَسْبُكَ مِنْ صَفِيَّةَ كَذَا وَكَذَا، قَالَ غَيْرُ مُسَدَّدٍ: تَعْنِي قَصِيرَةَ، فَقَالَ: «لَقَدْ قُلْتَ كَلِمَةً لَوْ مَزَجْتَ بِمَاءِ الْبَحْرِ لَمَزَجْتَهُ» قَالَتْ: وَحَكَيْتُ لَهُ إِنْسَانًا، فَقَالَ: «مَا أُحِبُّ أُنِّي حَكَيْتُ إِنْسَانًا وَأَنْ لِي كَذَا وَكَذَا»

Hz. Âişe (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Nebî (s.av.) "Ey Allah'ın Rasûlü! Safiyye şöyle bir kadındır." dedim. Müsedded dışındakiler dedi ki: "Boyunun kısalığını kastederek." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Öyle bir söz ettin ki; o söz, şayet denize karışmış olsaydı denizin suyunu bile bozardı." Yine Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ben Nebî (s.a.v.)'e bir

⁴⁴¹ Komisyon, *Hadislerle İslam*, I-VII, Diyanet İşleri Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017, III, 453-454.

kişinin taklidini yaptım. Bunun üzerine “*Karşılığında bana dünyayı verseler bile, kimsenin taklidini yapmam; bundan asla hoşlanmam.*” demiştir.⁴⁴²

Bu konuyla ilgili Tirmizî’de ve Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde geçen rivâyetlerde Hz. Âişe bir eliyle göstererek Hz. Safiyye’nin kısa bir kadın olduğunu ifade etmektedir.

“فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ صَفِيَّةَ امْرَأَةٌ، وَقَالَتْ بِيَدِهَا هَكَذَا كَأَنَّهَا تَعْنِي فَصِيْرَةٌ”

Bir seferinde “Ey Allah’ın Rasûlü! Safiyye küçük bir kadındır” dedim ve elimle kısa oluşunu gösterdim.⁴⁴³

İnsanların elinde olmayan fiziksel özellikleriyle alay etmek Allah’ın takdir edip yaratmış olduğu ile alay etmek manasına gelmektedir. Bu rivâyette bu durumun ciddiyetini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca bir insanın sadece fiziksel özellikleri ile değil aynı zamanda doğuştan veya sonradan olmuş zihinsel özürleriyle de alay etmek dinimiz tarafından yasaklanmıştır.⁴⁴⁴

8. Hz. Peygamber’in Eşleri Arasındaki Gün Taksimi İle İlgili Rivâyetler

“Onlardan dilediğinin beraberliğini erteler, dilediğini yanına alırsın. Uzaklaştırdıklarından birini tekrar istemende senin için bir sakınca yoktur.”⁴⁴⁵ Ayetinin nazil olması ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.v)’in kadınları arasında eşit davranma mükellefiyetinin kaldırılmasına rağmen bu rivâyet Hz. Peygamber (s.a.v)’in eşleri arasında gün taksimi yaparak adalet ve eşitliği korumaya devam ettiğinden bahsetmektedir.

Hadis Kütüb-i Tis’a içerisinde sadece iki kaynakta geçmektedir. Bu kitaplardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁴⁴² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 34 (No. 4875).

⁴⁴³ Tirmizî, “Sıfatü’l-Kıyâme”, 51 (No. 2502); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/361 (No. 25560).

⁴⁴⁴ Komisyon, *Hadislerle İslam*, III, 455.

⁴⁴⁵ Ahzâb 33/51.

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sahîh-i Müslim	1	Radâ	İbn Abbâs
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	3	III, s. 482 V, s. 307, 308	İbn Abbâs

Bu rivâyet Müslim’de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، قَالَ: حَضَرْنَا مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ جَنَازَةَ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَرَفٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «هَذِهِ زَوْجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا رَفَعْتُمْ نَعَشَهَا، فَلَا تُزْعَرُوا، وَلَا تُزْلِزُوا، وَارْفُؤُوا، فَإِنَّهُ كَانَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِسْعَ، فَكَانَ يَفْسِمُ لِثَمَانٍ، وَلَا يَفْسِمُ لِوَاحِدَةٍ». قَالَ عَطَاءٌ: " الَّتِي لَا يَفْسِمُ لَهَا: صَفِيَّةُ بِنْتُ حَيٍّ بْنِ أَخْطَبٍ " .

Atâ şöyle haber verdi:

İbn Abbâs (r.a.) ile beraber Serif’te Nebî (s.a.v.)’in eşi Meymûne’nin cenazesinde hazır bulunduk. İbn Abbâs (r.a.) şöyle dedi. “Bu kadın Nebî (s.a.v.)’in eşidir. Onun tabutunu kaldırdığınızda onu sarsmayın, sallamayın ve nazik olun. Şüphesiz ki Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanında dokuz kadın vardı. O sekizi için gün taksimi yapar. Fakat bir kadın için yapmazdı” dedi. Atâ: “Rasûlullah (s.a.v.)’ın kendisi için gün taksimi yapmadığı kişi Safiyye bint Huyey b. Ahtab’dır” dedi.⁴⁴⁶

Bu konuyla ilgili Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde geçen üç rivâyette benzer lafızlarla gelmiştir. Sadece bir rivâyette Atâ İbn Abbâs’ın kendisine gün taksimi yapılmayan kadın olarak Hz. Safiyye’yi kastettiğini ifade ettikten sonra onun Medine’de vefat ettiğini ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in en son vefat eden eşi olduğunu söylemektedir. Rivâyetin metninde bu kısım şöyle geçmektedir.

⁴⁴⁶ Müslim “Radâ”, 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/482 (No. 2044); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/307 (No. 3259).

فَإِنَّهُ كَانَ عِنْدَ نَبِيِّ اللَّهِ تِسْعَ نِسْوَةٍ، فَكَانَ يَقْسِمُ لِنِّمَانٍ، وَلَا يَقْسِمُ لِلتَّاسِعَةِ» يُرِيدُ صَفِيَّةَ بِنْتَ حَيٍّ
 «قَالَ عَطَاءٌ: كَانَتْ آجِرَهُنَّ مَوْتًا مَاتَتْ بِالْمَدِينَةِ»

Atâ'nın haber verdiğini göre; İbn Abbâs şöyle söylemiştir:

Nebî (s.a.v.)'in yanında dokuz kadın vardı. Sekiz kadına gün taksim etti. Dokuzuncu kadın için gün taksim etmedi. Bununla Safiyye bint Huyey'i kastediyordu. (Buna ilave olarak) Atâ şöyle demiştir: “O, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşleri içinden en son vefat edeniydi ve Medine’de vefat etmiştir.”⁴⁴⁷

Görüldüğü üzere rivâyetlerde kendisine gün taksim edilmeyen kadının Hz. Safiyye olduğu hususu Atâ'nın kendi yorumudur. Nitekim İbn Abbâs, Nesâî'nin *es-Sünen*'inde yer alan ve sahîh bir isnâdla biz ulaşan bir rivâyete göre bu kişinin Sevde bint Zem'a olduğunu ifade etmektedir. Rivâyetin metni şu şekildedir:

أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «ثَوَّقِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهُ تِسْعَ نِسْوَةٍ»
 «يُصِيبُهُنَّ إِلَّا سَوْدَةَ، فَإِنَّهَا وَهَبَتْ يَوْمَهَا وَلَيْتَهَا لِعَائِشَةَ»

İbn Abbâs (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) vefat etti. Onun yanında Sevde hariç yanlarına uğradığı dokuz kadın vardı. Sevde gününü ve gecesini Hz. Âişe'ye hibe etmişti.⁴⁴⁸

Bu konuyla ilgili rivâyetlerde kendisine gün taksimi yapılmayan kadının Hz. Sevde olduğu bilgisi sadece Nesâî'de geçmektedir. Bunların haricinde diğer hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerde ne Hz. Safiyye'nin ne de Hz. Sevde'nin ismi geçmemektedir. Sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in böyle bir gün taksiminde bulunduğu ifade edilmektedir.

Hadislerde kendisine gün taksim edilmeyen kişinin Hz. Sevde olması muhtemeldir. Çünkü kendisi yaşlılığından ötürü gününü Hz. Âişe'ye devretmişti. Hz. Safiyye olma ihtimali ise düşüktür. Çünkü İbn Sa'd'ın *et-Tabakat*'ında geçen rivâyetlere göre Hz. Safiyye, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in örtünmesini emrettiği

⁴⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/308 (No. 3261).

⁴⁴⁸ Nesâî, “Nikâh”, 1 (No. 3197).

eşlerinden bir tanesidir ve diğer hanımlarına gün taksim ettiği gibi ona dataksim etmiştir.⁴⁴⁹

Ayrıca Atâ'den gelen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en son vefat eden eşinin Hz. Safiyye olduğu bilgisi yanlış bir bilgidir. Kaynaklara göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en son vefat eden eşi Ümmü Seleme'dir.⁴⁵⁰ Nitekim Ümmü Seleme Hz. Safiyye'den yaklaşık on iki yıl kadar sonra 62 senesinde vefat etmiştir.

9. Hz. Safiyye'nin Gününü Hz. Âişe'ye Vermesi İle İlgili Rivâyetler

Birden fazla kadınla evlenen bir kimsenin hanımlarıyla iyi geçinip aile huzurunu koruyabilmesinin tek yolu hanımları arasında adaleti sağlayabilmesi ile mümkündür. Bu kimsenin adaleti sağlayabilmesi içinde ilk önce günlerini ve gecelerini hanımları arasında eşit bir şekilde paylaşması icab eder.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'de bu hususta hanımları arasında ayrıcalıklı davranmayıp eşit muamelede bulunmuştur. Fakat rızaya dayalı hanımların birbirine günlerini hibe etmesi bunun dışındadır ki bu rivâyette görüldüğü üzere Hz. Safiyye gününü Hz. Âişe'ye vermektedir.

Bu rivâyet hadis kitapları içerisinde sadece İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i ve Ahmed b. Hanbel'nin *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Bu kaynaklardaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
İbn Mâce	1	Nikâh	Hz. Âişe
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	2	XLI, s. 183 XLII, s. 57	Hz. Âişe

⁴⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 123.

⁴⁵⁰ Kandemir, M. Yaşar, "Ümmü Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 329.

Bu rivâyet İbn Mâce'nin *es-Sünen* 'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ سُمَيَّةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَجَدَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حَبِيبٍ فِي شَيْءٍ، فَقَالَتْ صَفِيَّةُ: يَا عَائِشَةُ، هَلْ لَكَ أَنْ تُرْضِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِّي، وَلَكَ يَوْمِي؟ قَالَتْ: نَعَمْ، فَأَخَذَتْ خِمَارًا لَهَا مَصْبُورًا بِزَعْفَرَانٍ، فَرَسَّتْهُ بِالْمَاءِ لِيُفُوحَ رِيحُهُ، ثُمَّ قَعَدَتْ إِلَى جَنْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عَائِشَةُ، إِلَيْكَ عَنِّي، إِنَّهُ لَيْسَ يَوْمِي» ، فَقَالَتْ: ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ، فَأَخْبَرْتُهُ بِالْأَمْرِ، فَرَضِيَ عَنْهَا

Hiz. Âişe (r.a.)'dan şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) Safiyye bint Huyey'e kızmıştı ve Safiyye bana: "Ey Âişe! Günümü sana vermem karşılığında Rasûlullah (s.a.v.)'in benden razı olmasını sağlar mısın?" dedi. Ben: "Evet" dedim ve safran ile boyanmış başörtüsünü aldım ve üzerine kokusu yayılsın diye su serptim. Sonra Rasûlullah (s.av.)'in yanına oturdum. Nebî (s.a.v.): "Ey Âişe! Benden uzaklaş. Bu gün senin günün değildir" buyurunca, ben: "Bu Allah'ın ihsanıdır. İstedigine verir" dedim ve onu bu durumdan haberdar ettim. Rasûlullah (s.av.) de ondan razı oldu."⁴⁵¹

Bu olay daha önce Hiz. Safiyye'nin rivâyet ettiği hadisler bölümünde Hiz. Zeyneb'in devesini vermemesi hadisinin içerisinde yaşanan bir sürecin sonucu olarak zikredilmişti. Hiz. Âişe'den gelen rivâyetlerde ise olayın ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiği, Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in Hiz. Safiyye'ye neden kızdığı gibi bilgiler geçmemektedir.

Hiz. Safiyye'nin rivâyet ettiğine göre ise bu olay Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımları ile beraber hacca gittiği sırada gerçekleşmiştir. Hiz. Safiyye'nin bu yolculuk esnasında devesi rahatsızlanmış, Hiz. Safiyye'de bu duruma çok üzülenek ağlamaya başlamıştır. Hiz. Peygamber (s.a.v.) her ne kadar onu sakinleştirmeye çalışsa da ağlaması durmamış, hatta daha da artmıştır. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v.) sinirlenmiş ve konaklama yeri olmadığı halde kafikeyi durdurmuştur. Hiz. Peygamber

⁴⁵¹ İbn Mâce, "Nikâh", 48 (No. 1973); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/183 (No. 24640); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/57 (No. 25122).

(s.a.v.)’in kızgınlığını bilen Hz. Safiyye onun yanına girmekten çekinmiş ve kendisinden razı olmasını sağlaması karşılığında gününü Hz. Âişe’ye vermiştir.

10. Hz. Safiyye’nin Yahudi Akrabasına Vasiyet Etmesi İgili Rivâyetler

Bu rivâyette Hz. Safiyye’nin Müslüman olmayı kabul etmeyen yeğenine malının üçte birini vasiyet etmesinden bahsetmektedir.

Kütüb-i Tis’a içerisinde sadece Dârimî’nin *es-Sünen*’inde yer almaktadır. Bu kaynaktaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Sünen-i Dârimî	1	Vesâyâ	İbn Ömer

Bu rivâyet Dârimî’de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ: «أَنَّ صَفِيَّةَ، أَوْصَتْ لِئَسِيْبٍ لَهَا يَهُودِيٍّ»

İbn Ömer (r.a.)’dan,

Hz. Safiyye Yahudi bir akrabasına vasiyet etmişti.⁴⁵²

Görüldüğü üzere İbn Ömer’den aktarılan bu rivâyette Hz. Safiyye’nin Yahudi olan bir akrabasına vasiyet ettiği dışında herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Kütüb-i Tis’a dışında Abdürrezzâk b. es-San‘ânî’nin *el-Musannef*’inde “Müşrik akrabaya vasiyet olunur mu?” babında bu rivâyeti bu şekilde ayrıntı vermeden naklettiğini görmekteyiz.⁴⁵³

Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-Kübrâ*’sında “Kâfire vasiyette bulunmak” babında bu olayın ayrıntıları şu şekilde anlatılmaktadır. İkrime’den gelen bir rivâyete göre Hz.

⁴⁵² Dârimî, “Vesâyâ”, 42 (No. 3616).

⁴⁵³ San‘ânî, *el-Musannef*, VIII, 367.

Safiyye kâfir olan kardeşine “Müslüman olursan varisim olursun” deyince, kavmi bunu duyarak Hz. Safiyye’nin kardeşine “Dünyalık karşısında dinini mi satacaksın” diye çıkışılar. Bunun üzerine Safiyye’nin kardeşi Müslüman olmayı kabul etmez. Müslüman olmayı kabul etmediğinden dolayı Hz. Safiyye malının üçte birini kendisine vasiyet eder.⁴⁵⁴

Hz. Âişe’nin azatlısı Alkame’den gelen diğer bir rivâyet göre Hz. Safiyye Yahudi olan bir yeğenine vasiyette bulunmuştur. Ayrıca Hz. Âişe’ye de bin dinar vasiyette bulunmuştur. Bu vasiyeti de Abdullâh b. Cafer’in oğullarından birinin yanına bırakmıştır. Yeğeni bu durumu işitince kendisine varis olması için Müslüman olmuştur. Ancak ona varis olamamıştır. Çünkü halasının kendisine vasiyet ettiğini almak isteyince Abdullâh’ın oğlunun onu harcadığını görmüştür. Bunun üzerine Hz. Âişe: “Yazıklar olsun ona! Halasının bana vasiyet ettiği bin dinarı kendisine verin” diyerek vasiyetin yerine getirilmesini istemiştir.⁴⁵⁵

Olayın ayrıntısı İbn Sad’da şu şekilde geçmektedir:

Hz. Safiyye vefat ettiğinde geriye 100.000 dirhem değerinde arsa ve mal bırakmıştır. Bunun üçte birini de Yahudi olan kız kardeşinin oğluna yani yeğenine vasiyet etmiştir. Fakat bunu insanlar yeğenin Yahudi olmasından dolayı pek hoş görmemiş ve vasiyeti yerine getirmek istememişlerdi. Bu durum Hz. Âişe’ye ulaştınca, Hz. Âişe Allah’tan korkmalarını ve Hz. Safiyye’nin vasiyetini yerine getirmelerini söylemiştir. Böylelikle Hz. Safiyye’nin malının üçte biri Yahudi olan yeğenine verilmiştir.⁴⁵⁶

11. Hz. Ali’nin Faziletlerinden Biri Olarak Hz. Safiyye’yi Getirmesi ile İlgili Rivâyetler

Hayber Gazvesi’nin fethesilmesinde Hz. Ali (ö. 40)’nin büyük kahramanlıklar gösterdiği bilinen bir husustur. Bu rivâyette Hayber Gazvesi’nden sonra Müslüman

⁴⁵⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 459.

⁴⁵⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 459-460.

⁴⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 124.

olup Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlenen Hz. Safiyye'nin islami tercih etmesi Hz. Ali'nin faziletlerinden biri olarak bahsedilmektedir.

Bu rivâyet Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel'nin *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Bu kaynaktaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	V, s. 178	İbn Abbâs

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَلْحٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ، قَالَ: إِنِّي لَجَالِسٌ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، إِذْ أَتَاهُ تِسْعَةُ رَهْطٍ، فَقَالُوا: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، إِمَّا أَنْ تَقُومَ مَعَنَا، وَإِمَّا أَنْ يُخْلُونَا هُوَ لَاءٌ، قَالَ: فَقَالَ ابْنُ [ص:179] عَبَّاسٍ: بَلْ أَقُومُ مَعَكُمْ، قَالَ: وَهُوَ يَوْمَئِذٍ صَاحِبٌ قَبْلَ أَنْ يَعْمَى، قَالَ: فَأَبْتَدَأُوا فَتَحَدَّثُوا، فَلَا نَدْرِي مَا قَالُوا، قَالَ: فَجَاءَ يَنْفُضُ ثَوْبَهُ، وَيَقُولُ: أَفْ وَتُفْ، وَقَعُوا فِي رَجُلٍ لَهُ عَشْرٌ، وَقَعُوا فِي رَجُلٍ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا بُعْثَنَّ رَجُلًا لَا يُخْزِيهِ اللَّهُ أَبَدًا، يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»، قَالَ: فَاسْتَشْرَفَ لَهَا مَنْ اسْتَشْرَفَ، قَالَ: «أَيْنَ عَلِيٌّ؟» قَالُوا: هُوَ فِي الرَّحَى يَطْحَنُ، قَالَ: «وَمَا كَانَ أَحَدُكُمْ لِيَطْحَنَ؟» قَالَ: فَجَاءَ وَهُوَ أَرْمَدٌ لَا يَكَادُ يُبْصِرُ، قَالَ: فَفَقَّتْ فِي عَيْنَيْهِ، ثُمَّ هَزَّ الرَّأْيَةَ ثَلَاثًا، فَأَعْطَاهَا إِيَّاهُ، فَجَاءَ بِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيِّ.

Amr b. Meymûn'dan şöyle demiştir:

İbn Abbâs'ın yanında oturmuşken dokuz kişilik bir grup yanına geldi ve; "Ey Ebû Abbâs! Ya sen kalkıp bizimle gel ya da yanındakiler bizi senimle yalnız bırakınlar" dedi. İbn Abbâs: "Bilakis ben sizinle gelirim" karşılığını verdi. O zamanlar gözleri sağlamdı ve henüz kör olmamıştı. Sonrasında konuşmaya başladılar. Ama ne konuştuklarını bilmiyorduk. Bir süre sonra İbn Abbâs yaka silkerek ve oflayıp puflayarak geldi. "On fazileti bulunan bir adama (Ali'ye) dil uzatıyorlar" dedi ve şöyle devam etti. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in (Hayber'de) hakkında: "Allah'ın kendisini mahcup etmeyeceği, Allah ve Rasulünü seven birini göndereceğim" buyurduğu bir adama dil uzatıyorlar. Hatta Rsulullah'ın (s.a.v.) bu sözü üzerine

bazıları beklenti içerisinde girip kendilerini göstermeye çalıştılar. Ancak Hz. Peygamber (s.a.v.): “Ali nerede?” diye sordu. “El değirmeniyle un öğütüyor dediklerinde Hz. Peygamber (s.a.v.): “Öğütme işini sizden biri yapamaz mıydı?” buyurdu. Ali geldiğinde önünü göremeyecek kadar gözleri ağrıyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) onun gözlerine üfledi ve sancağı üç defa sallayarak ona verdi. Bu gidişinde de (Hayber’in fethiyle) Safiyye bint Huyey’i getirmişti.⁴⁵⁷

Bu rivâyet Hz. Ali’nin on faziletinden bahseden uzun bir hadistir. Biz buraya hadisin sadece Hz. Safiyye ile ilgili olan ilk kısmını aldık. Hadiste de görüleceği üzere Hz. Ali’nin ilk fazileti olarak Hz. Safiyye’yi getirmesi zikredilmiştir.

12. Hz. Ömer’in Hz. Safiyye’ye Feyden Bir Pay Vermemesi İlgili

Rivâyetler

Fey, İslam devletinin gayri müslim olanlardan aldığı cizye, haraç ve vergilere verilen genel bir isimdir.⁴⁵⁸ Bu rivâyet Hz. Ömer (ö. 23)’in Câbiye’de fey gelirlerini dağıtırken Hz. Safiyye ile Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşlerinden birkaçına fey gelirlerinden vermemesi üzerine Hz. Âişe’nin onu uyarması ve Hz. Ömer’in hepsine eşit olacak şekilde dağıtarak durumu düzeltmesinden bahsetmektedir.

Bu rivâyet Kütüb-i Tis’a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde yer almaktadır. Bu kaynaktaki rivâyet sayısı, rivâyetlerin zikredildiği bölüm ve sahâbî râvîsi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

YER ALDIĞI KAYNAK	RİVÂYET SAYISI	BÖLÜM	SAHÂBÎ RÂVÎSİ
Müsned-i Ahmed b. Hanbel	1	XXV, s. 245	Ebû Ömer b. Hafs

Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde şu şekilde geçmektedir:

⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/178 (No. 3061).

⁴⁵⁸ Fayda, Mustafa, “Fey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, XII, 511.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ مُبَارَكٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ يَزِيدَ وَهُوَ أَبُو شَجَاعٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَارِثَ بْنَ يَزِيدَ الْحَضْرَمِيَّ يُحَدِّثُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ نَاشِرَةَ بْنِ سَمِيِّ الْبَيْرَانِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، يَقُولُ فِي يَوْمِ الْجَابِيَةِ، وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَنِي خَازِنًا لِهَذَا الْمَالِ، وَقَاسِمَهُ لَهُ، ثُمَّ قَالَ: بَلِ اللَّهُ يَفْسِمُهُ، وَأَنَا بَادِيٌّ بِأَهْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ أَشْرَفْتُهُمْ، فَفَرَضَ لِأَزْوَاجِ النَّبِيِّ عَشْرَةَ آلَافٍ إِلَّا جُوَيْرِيَةَ [ص:246]، وَصَفِيَّةَ، وَمَيْمُونَةَ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْدِلُ بَيْنَنَا، فَعَدَلَ بَيْنَهُنَّ عُمَرُ، ثُمَّ قَالَ: إِنِّي بَادِيٌّ بِأَصْحَابِي الْمُهَاجِرِينَ الْأَوْلِيَيْنِ، فَإِنَّا أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا ظُلْمًا، وَغَدَوْنَا، ثُمَّ أَشْرَفْتُهُمْ فَفَرَضَ لِأَصْحَابِ بَدْرِ مِنْهُمْ خَمْسَةَ آلَافٍ، وَلِمَنْ كَانَ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَرْبَعَةَ آلَافٍ، وَلِمَنْ شَهِدَ أَحَدًا ثَلَاثَةَ آلَافٍ، قَالَ: وَمَنْ أَسْرَعَ فِي الْهَجْرَةِ أَسْرَعَ بِهِ الْعَطَاءُ، وَمَنْ أَبْطَأَ فِي الْهَجْرَةِ أَبْطَأَ بِهِ الْعَطَاءُ، فَلَا يُلْوَمَنَّ رَجُلٌ إِلَّا مُنَاحَ رَاجِلِيَّتِهِ، وَإِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكُمْ مِنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، إِنِّي أَمَرْتُهُ أَنْ يَحْبِسَ هَذَا الْمَالَ عَلَى ضَعْفَةِ الْمُهَاجِرِينَ، فَأَعْطَاهُ ذَا الْبَاسِ، وَذَا الشَّرْفِ، وَذَا اللَّسَانَةِ، فَنَزَعْتُهُ، وَأَمَرْتُ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ، فَقَالَ أَبُو عَمْرٍو بْنُ حَفْصِ بْنِ الْمُغِيرَةِ: وَاللَّهِ مَا أَعْذَرْتَ يَا عُمَرُ بْنَ الْخَطَّابِ، «لَقَدْ نَزَعْتَ عَامِلًا اسْتَعْمَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَغَمَدْتَ سَيْفًا سَأَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَوَضَعْتَ لِيَوَاءَ نَصْبِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، وَلَقَدْ قَطَعْتَ الرَّجْمَ، وَحَسَدْتَ ابْنَ الْعَمِّ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: إِنَّكَ قَرِيبُ الْقَرَابَةِ، حَدِيثُ السِّنِّ، مُغْضَبٌ مِنْ ابْنِ عَمِّكَ

Nâşire b. Sümeyy el-Yezenî'den: Ömer b. el-Hattâb Câbiye'de insanlara hutbe verirken hutbesinde şöyle söylediğini işittim, demiştir:

“Allah beni şu malların memuru ve dağıtıcısı kıldı. Daha doğrusu bunları dağıtan da Allah'tır. Bundan dolayı dağıtmaya önce Nebî (s.a.v.)'in ailesi ve ileri gelenlerinden başlayacağım” dedi. Sonrasında Cüveyriye, Safiyye ve Meymûne dışında Nebî (s.a.v.)'in diğer eşlerinden her birine on bin (dirhem) maaş bağladı. Âişe: “Rasûlullah (s.a.v.) aramızda adil davranırdı” deyince Ömer de adil davranarak hepsine aynı miktarı verdi. Daha sonra: “İlk muhacirlerden başlayacağım, zira yurdumuzdan haksız yere zulme uğrayarak çıkarıldık. Sonra da ileri gelenlerine vereceğim” dedi ve Bedir savaşına katılanlardan her birine beş bin (dirhem) maaş bağladı. Ensardan Bedir savaşına katılanlarından her birine dört bin, Uhud savaşına katılanlardan her bir kişiye de üç bin (dirhem) maaş bağladı. Sonra konuşmasına şöyle devam etti: “Hicrette acele edenlere dağıtmada öncelik tanınacak, hicrette geç

kalanlara daha sonra verilecektir. Bu konuda kişi suçu (hicret için) aldığı yoldan başkasında görmesin. Hâlid b. el-Velîd'in azli konusunda da beni mazur görmenizi istiyorum. Zira ben ona malı yoksul muhacirlere dağıtmasını söylemişim. Ama o bunları varlıklı, soylu ve ileri gelen kişilere verdi. Bundan dolayı onu azledip yerine Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı getirdim.” Ebû Amr b. Hafs b. el-Muğire: “Ey Ömer! Vallahi bu konuda seni mazur göremeyiz. Zira Rasûlullah (s.a.v.)'in da görevlendiği bir adamı görevden aldın. Rasûlullah (s.a.v.)'in çektiği bir kılıcı kınına geri soktun. Rasûlullah (s.av.)'in diktiği bir sancağı indirdin. (Hâlid ile aranda bulunan) akrabalık bağlarını gözetmeyip amca oğnunu kıskandın” deyince Ömer: “Akrabalık olarak sen ona daha yakınsın. Henüz gençsin ve amcaoğlun için bana kızılıyorsun” karşılığı verdi.
459

Câbiye, İslam tarihinde Hz. Ömer'in kendisini ziyaret etmesiyle meşhur olmuş, Dımaşk'ın 80 km. kadar güneybatısında kurulmuş olan önemli bir şehirdir. Hz. Ömer'in buraya geliş tarihi ile ilgili hicri 15 ie 18 yılları arasında olduğu ile ilgili çeşitli rivâyetler vardır. Vâkîdî bu tarihin hicri 16 yılı Safer ayında olduğunu ifade ederek Hz. Ömer'in yirmi gün burada kaldığını belirtmiştir. İslam tarihinde burayı önemli kılan husus Hz. Ömer'in burada Suriye'nin bütün emirleri ve sahâbenin ileri gelenleri ile yaptığı toplantıdan dolayıdır. Bu toplantının yapıldığı gün tarihte “Yevmü'l-Câbiye”, Hz. Ömer'in burada okuduğu hutbe de “Hutbetü'l-Câbiye” ismiyle meşhur olmuştur.⁴⁶⁰ Kaynaklarda geçen bilgilere göre Hz. Ömer yaptığı bu hutbede pekçok konuya işaret etmiştir. Fakat Hz. Safiyye hakkında gelen bu hadiste Hz. Ömer'in fey gelirlerini dağıtırken dikkat edeceği hususları zikrettiği görülmektedir.

Bu konuyla ilgili hadis rivâyetleri incelendiğinde genellikle Hâlid b. el-Velîd (ö. 21) ile ilgili durum zikredilmekte hutbenin ayrıntılarına ve Hz. Safiyye'ye feyden gelir verilmemesine değinilmemektedir.

⁴⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/245 (No. 15905).

⁴⁶⁰ Fayda, Mustafa, “Câbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, 538.

Rivâyette görüldüğü üzere Hz. Âişe'nin müdahale etmesiyle Hz. Ömer verdiği karardan hemen dönerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bütün eşlerine eşit bir şekilde muamele etmiştir.

SONUÇ

Müminlerin annelerinden biri olan Hz. Safiyye aslen Yahudi olup soyu Hz. Harun (a.s.)'a dayanır. Babası o dönemde Medine'de yaşayan ve üç Yahudi kabileden biri olan Benî Nadîr'in reisi Huyey b. Ahtab, annesi ise diğer Yahudi kabilesi Benî Kurayza'dan Rifâa' bint Semev'el (Samûel)'in kız kardeşi Berre bint Semev'el (Samûel)'dir.

Hz. Safiyye Rasûlullah (s.a.v.) ile evlenmeden önce iki evlilik yapmıştır. Yaptığı bu evlilikler sahip olduğu konumundan dolayı hep önemli kişilerle olmuştur. İlk evliliği Sellâm b. Mişkem ile gerçekleşmiştir. Daha sonra ondan ayrılmış amcasının oğlu Kinâne b. er-Rabi' ile bir evlilik yapmıştır. İkisi de Yahudi şairlerindedir.

Hayber'in fethedilmesinden sonra ise Hz. Safiyye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hayber ganimetlerinden kendisi için seçip ayırdığı özel bir pay olmuştur. Bilal Hz. Safiyye'yi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna getirince Hz. Peygamber (s.a.v.) ona bir tercih hakkı sunmuş, eğer Allah ve Rasûlünü seçerse onu azat edeceğini söylemiş, Hz. Safiyye'nin Allah ve Rasûlünü tercih etmesi üzerine onu özgür bırakmış ve onunla evlenmiştir. Mehri de özgürlüğü olmuştur. Böylelikle Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın hanımefendisi iken Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlenerek müminlerin annelerinden biri olmuştur.

Hz. Safiyye evlendikten sonra Rasûlullah (s.a.v.) ile Medine'ye geldiklerinde özellikle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in diğer eşleri tarafından sıcak bir şekilde karşılanmamıştır. Hem o zaman hem de Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evliliklerinin daha sonraki yıllarında yahudi asıllı olmasından dolayı küçük görülmüş ve incitici laflar işitmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu her zaman teselli edip yanında durmuştur. Bu yüzden hiçbir hadiseye bulaşmadan kendi halinde bir hayat yaşamış ve bu şekilde kocasının teveccühünü kazanmıştır.

Genç ve güzel bir kadın olan Hz. Safiyye'nin vefatı hakkında farklı rivâyetler olmakla birlikte kabul edilen görüşe göre hicri 50 veya 52 senesinin Ramazan ayında Muâviye b. Ebî Süfyân'ın hilafeti zamanında vefat etmiştir.

Hz. Safiyye hadis ilmi açısından sahâbeden olup birinci tabakadandır. Kendisinden İshâk b. Abdullâh b. el-Hâris b. Nevfel, Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib, azatlı kölesi Kinâne b. Nübeyh, Müslim b. Safvân, yine azatlı kölesi Yezîd b. Muatteb ve kardeşinin oğlu rivâyette bulunmuştur.

Hz. Safiyye'nin naklettiği hadisler konusuna gelince hadis kitaplarının geneline baktığımız zaman Hz. Safiyye'den farklı konularda 16 civarında rivâyetin bize ulaştığını görmekteyiz. Kütüb-i Tis'a' kaynakları üzerinde yaptığımız incelemede ise Hz. Safiyye'nin rivâyet ettiği hadislerin sayısını 6 olarak tespit edebildik. Çalışmamızda da Kütüb-i Tis'a'da yer alan bu 6 rivâyeti ele almıştır.

Bu altı rivâyet ile ilgili kısaca şunları söylemek mümkündür:

1. Rivâyet: Su-i zandan kaçınmak gerektiği ile ilgili bu hadis, Safiyye bint Huyey'den nakledilen en meşhur rivâyettir. Bu rivâyet insanların kötü düşünmesine sebep olacak her türlü davranıştan kaçınmak gerektiğini ifade ettiği gibi i'tikâf ile ilgili pek çok fikhî hükmün ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Alî b. el-Hüseyn kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde Tirmizî ve Nesâî'nin *es-Sünen*'i ile İmam Malik'in *el-Muvatta*'ı dışında bütün kaynaklarda yer almaktadır. Bu hadis Buhârî ve Müslim'in Hz. Safiyye'den rivâyet ettiği tek hadistir. Bu konuyla ilgili gelen rivâyetlerin neredeyse hepsi Buhârî'de mürsel olarak zikredilen iki rivayet dışında sahîh ve hasen isnâdlarla bize ulaşmaktadır.

2. Rivâyet: Bir ordu Ka'be'ye saldırmak için yola çıkacak hadisi, genelde hadis kitaplarının "Fiten" bölümünde yer alan kıyamet alametlerinden biri olarak Ka'be'yi yıkma niyeti ile yola çıkan bir ordunun başına gelecek felaketlerden bahsetmektedir. Safiyye bint Huyey'den Müslim b. Safvân kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde Tirmizî ve İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i ile Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. İsnâdı zayıftır. Çünkü senedinde Müslim b. Safvân yer almaktadır. Müslim b. Safvân ise mechûl bir râvîdir. Her ne kadar Müslim b. Safvân mechûl bir râvi olsa da Tirmizî bu hadisi şâhitleri ile kuvvetlendirerek hasen sahih olarak kabul etmiştir.

3. Rivâyet: Nebîze'l-cerr hadisi. Genelde hadis kitaplarının "Eşribe" bölümünde yer alan bu rivâyet testi, küp, çömlek vb. topraktan yapılan kapların

içerisinde yapılan nebîzin haramlığından bahsetmektedir. Safiyye bint Huyey'den Suheyra bint Ceyfer kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. İsnâdı zayıftır. Çünkü Suheyra bint Ceyfer mechûl bir râvîdir. Fakat Kütüb-i Tis'a'da yer alan diğer sahâbîler tarafından nakledilen rivâyetler sahîh isnâdlarla bize ulaşmaktadır. Bu da Hz. Safiyye'nin rivâyetinin sıhhat durumunu güçlendirmektedir.

4. Rivâyet: Kocam Muhammed, babam Harun, amcam Musa hadisi, Yahudi soyundan gelmesinden dolayı Hz. Safiyye'yi küçük gören Hz. Peygamber'in diğer eşlerine bir cevap niteliğindedir. Safiyye bint Huyey'den Kinâne kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde yer almaktadır. İsnâdı zayıftır. Çünkü Hâşim el-Kûfi zayıf bir râvîdir. Tirmizî bu yüzden hadisin garib bir hadis olduğunu söylemiştir.

5. Rivâyet: Hz. Zeyneb'in Hz. Safiyye'ye devesini vermemesi ile ilgili hadis, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımları ile birlikte hacca gitmek için yola çıktığı bir sırada Hz. Safiyye'nin devesinin hastalanması ve Hz. Zeyneb'in de fazla devesi olmasına rağmen ona devesini vermemesinden bahsetmektedir. Safiyye bint Huyey'den Sümeyye kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Sümeyye mechûl bir râvî olduğundan dolayı bu hadisin isnâdı zayıftır. Sadece İbn Hacer Sümeyye'yi makbûl bir râvî olarak görmüştür. Ona göre ise bu hadis hasendir.

6. Rivâyet: “Yarattıkların adedince seni tesbih ederim” hadisi, genelde hadis kitaplarının “Deavât”, “Zikir” gibi bölümlerinde geçmektedir ve Allah'ı nasıl tesbih etmek gerektiğinden ve Allah'ı tesbih ederken yapılan zikrin sayılması için taş, çekirdek vb. şeylerin kullanılmasının cevazlığından bahsetmektedir. Safiyye bint Huyey'den Kinâne kanalıyla gelen bu hadis Kütüb-i Tis'a içerisinde sadece Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde yer almaktadır. İsnâdı zayıftır. Çünkü isnâdda Hâşim b. Saîd vardır ki hadis âlimleri tarafından zayıf bir râvî olarak kabul edilmiştir. Hadisin diğer sahâbîler tarafından nakledilen rivâyetleri sahîh isnâdlarla bize ulaşmaktadır. Bu da Hz. Safiyye'nin rivâyetinin sıhhat durumunu güçlendirmektedir.

Hz. Safiyye'nin hakkında hayızlı kadından veda tavafının düşeceği, Hayber Gazvesi'nin anlatıldığı süreç, bu süreçte Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Safiyye'yi azat edip onunla evlenmesi, düğün yemekleri, Hz. Safiyye'nin mehri, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşlerinin Hz. Safiyye'ye karşı davranışları, bal şerbeti olayı ve buna benzer konularla ilgili yaklaşık 150 civarında hadis rivâyet edilmektedir.

Hz. Safiyye'den bize gelen rivâyetlerin neredeyse hepsi -birkaç istisnai rivâyet hariç- Hz. Âişe ve Enes b. Malik'ten gelmektedir.

KAYNAKÇA

Afzalurrahman, *Encyclopedia of Seerah (Siret Ansiklopedisi)*, I-VI, çev. Yusuf Balcı v.dğr., İnkılâp Yayınları, İstanbul 1990.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (241/855), *el-Müsned*, I-L, thk. Dr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.

Âişe Abdurrahman, Bintü'ş-Şâtî, *Nisâ'ü'n-Nebî*, Dâru'l-Kitabü'l-Arabî, Beyrut 1979.

....., Bintü'ş-Şâtî, *Terâcimü Seyyidâti Beyti'n-Nübüvve*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1. Baskı, Kahire 1987.

Apak, Adem, *Müminlerin Annesi Hz. Safiyye*, Diyanet Aylık Dergi, Sayı:247, Temmuz 2011.

Aydınlı, Abdullâh, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, MÜİF Vakfı Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 2021.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (855/1451), *'Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, nşr. İdâratü't-Tibâa'tü'l-Münîriyye-Dâru'l-Fikir, Beyrut, ty.

Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî (1857-1911), *'Avnü'l-Ma'bûd 'alâ Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd*, I-II, thk. Ebû Abdullâh en-Nu'mânî el-Eserî, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005/1426.

Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî el-Bâcî (474/1081), *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh li-men Harrece lehü'l-Buhârî fî'l-Câmi'i's-Sahîh*, I-III, thk. Ebû Lübâbe Hüseyin, Dâru'l-Livâ, Riyad 1406/1986.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (279/892-93), *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Abdullâh Enîs et-Tabbâ, Müessesetü'l-Meârif, Beyrut-Lübnan 1987.

....., *Ensâbü'l-Eşrâf*, I-XIII, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut 2003.

Boynukalın, Mehmet, “Safî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 469-470.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut-Dımeşk 2002.

....., *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-IX, thk. Hâşim en-Nedvî v.dğr., Dâiratü'l-Meârif el-Osmâniyye, Beyrut, ty.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl (255/869), *el-Müsnedü'l-Câmi' (Sünenü'd-Dârimî)*, thk. Nebîl b. Hâşim b. Abdullâh el-Ğamrî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 2013.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (275/889), *Sünenü Ebî Dâvud*, I- II, nşr. Vizâretü's-Şuûni'l-İslamiyye ve'd-Da'veti ve'l-İrşâdü's-Suudiyye, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.

....., *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, I-XVI, haz. Necatî Yeni-el-Hüseyn Kayapınar, Şamil Yayınevi, İstanbul 1991.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (430/1038), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, I-VII, thk. Âdil b. Yûsuf el-Uzzâzî, Daru'l-Vatan, Riyad 1998/1419.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî (307/919), *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, I-XVI, thk. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Beyrut 1988/1409.

Eymen ed-Dımaşkî, “Nebîz”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 2000, VI, 187-189.

Fâsî, Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî (832/1429), *el-İkdü's-Semîn fi Târîhi'l-Beledi'l-Emîn*, I-VIII, thk. Muhammed Hâmid el-Fık'î-Fuâd Seyyid- Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986/1406.

Fayda, Mustafa, “Câbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, 538.

....., “Fey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, XII, 511-513.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (505/1111), *İhyâ'ü 'Ulûmi'd-Dîn*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005/1426.

Haidary, Mohammed Hanif, *Sebeup ve Sonuçlarıyla Hayber Gazvesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.

Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (405/1014), *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, I-V, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2002/1422.

Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (240/854-55), *Târîhü Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Dâru Taybe, 2. Baskı, Riyad 1985/1405.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (463/1071), *Târîhu Medîneti's-Selâm (Târîhu Bağdâd)*, I-XVII, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, Beyrut 2001/1422.

Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed (ö. 502/1109), *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I-III, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1979/1399.

Irâkî, Ebû Zür'a Veliyyüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. el-Hüseyn el-Kürdî el-Mihrânî (826/1423), *Kitâbü'l-Müdekkisîn*, thk. Re'fet Fevzî Abdülmuttalîb-Nâfiz Hüseyin Hammâd, Dâru'l-Vefâ, 1995/1415.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî (463/1071), *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, thk. Alî Muhammed el-Bicâvî, Dâr'ul-Ceyl, Beyrut 1992.

....., *el-İstignâ' fî Esmâ'î'l-Meşhûrîn min Hameleti'l- 'İlmi bi'l-Künâ*, I-III, thk. Abdullâh Merhûl es-Sevâlîme, Dâru İbn Teymiyye, Riyad 1985/1405.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî (365/976), *el-Kâmil fî Du'afâ'î'r-Ricâl*, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984/1404.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (235/849), *el-Musannef*, I-XVI, thk. Hamed b. Abdullâh-Muhammed b. İbrâhîm, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2004/1425.

İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1952.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (852/1449), *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XV, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmîyye, Kahire 1993.

....., *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Alî Muhammed Muavvid, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

....., *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXIV, thk. Şu'ayb el-Arnâvût-Âdil Mürşîd, Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2013.

....., *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Ebû'l-Eşbâl Sagîr Ahmed Şâgîf el-Pâkistânî, Dâru'l-Âsîme, Pakistan, ty.

....., *el-Metâlibü'l- 'Âliye bi-Zevâ'idi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, I-IX, thk. Sa'd b. Nâsır b. Abdülazîz, Dâru'l-Âsîme, Riyad 1998/1419.

İbn Halfûn, Ebû Bekr (Ebû Abdillâh) Muhammed b. İsmâîl b. Muhammed el-Ezdî el-Endelüsî (636/1239), *el-Mu'lim bi Şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sa'd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (456/1064), *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, I-XII, thk. Abdülgaffâr Süleymân el-Bündârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003/1425.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (354/965), *Sahîhu İbn Hibbân (bi Tertibi İbn Balabân)*, I-XVIII, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

....., Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (354/965), *es-Sikât*, I-X, thk. Muhammed Abdülmûîd Han, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1393/1973.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmurî, Dâru'l-Kitabü'l-Arabî, Beyrut 1990.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü'rî (311/924), *Sahîhu İbn Huzeyme*, I-II, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Riyad 2003/1424.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr (774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Maârif, Beyrut 1990/1410.

....., *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I-VIII, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme, Dâru Taybe, Riyad 1999/1420.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî (273/887), *Sünenü İbn Mâce*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire 1954.

İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî (395/1005), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Âmir Hasan Sabrî, Câmiatü'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 2005/1426.

İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (238/853), *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, I-V, thk. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî, Mektebetü'l-İmân, Medine 1990/1410.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kübrâ*, I-XI, thk. Alî Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 2001.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (630/1233), *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2012.

....., *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Kahire 1383/1963.

İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî (1089/1679), *Şezerâtü'z-Zeheb*, I-X, thk. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmud el-Arnaût, Dâru İbn Kesîr, 1. Baskı, Beyrut 1986.

İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî (261/875), *Târîhu's-Sikât*, thk. Abdü'l-Mu'dî Kalecî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984/1405.

Kandemir, M. Yaşar, "Ümmü Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 328-330.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (923/1517), *İrşâdü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XV, thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996.

Kazıcı, Ziya, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Eşleri ve Aile Hayatı, Çağ Yayınları, İstanbul 1991.

Komisyon, *Hadislerle İslam*, I-VII, Diyanet İşleri Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017.

Kutub, Muhammed, *Zevcâtü'l-Enbiyâ ve Ümmehât'ül Mü'minîn*, Dâru's-Sekâfiyye li'n-Neşr, 1. Baskı, Kahire 2004.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (179/795), *el-Muvatta'*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf (742/1342), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983/1992.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. Müslim el-Haccâc el-Kuşeyrî (261/875), *Sahîhu Müslim*, I-II, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî, Dâru Taybe, Riyâd 2006.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XII, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001/1421.

....., *Süneni'n-Nesâî*, thk. Râid b. Sabri İbn Ebî Alfah, Dâru'l-Hadâratî li'n-Neşri' ve't-Tevzi', 2. Baskı, Riyad, 2015.

Öğüt, Salim, "Tavaf", ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, 178-180.

Ökten, Akif, "Ebü'l-Yemân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, X, 350-351.

Özçelik, Esra, *Hz. Peygamber'in Eşi Hz. Safiye*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2018.

Öztoprak, Mustafa, "Bireysel ve Toplumsal Meselelerde Hz. Peygamber'in Problem Çözme Yöntemleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 37, (2014).

Sabuncu, Ömer, "Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği", *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikîsi Dergisi (İSTEM)*, Sayı: 28, (2016).

....., *Hz. Safiyye bint Huyey (Peygamber Evinin Hanımları 9)*, Siyer Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.

San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' es-San'ânî el-Himyerî (211/826-27), *el-Musannef*, I-IX, thk. Merkezü'l-Bühûs ve Tekniyyeti'l-Ma'lûmât, Dâru't-Tasil, Beyrut 2015.

Sofuoğlu, Mehmed, *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi*, I-VIII, İrfan Yayınevi, İstanbul 2014.

Süyûfî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (911/1505), *Esmâü'l-Müde'llisîn*, thk. Mahmûd Muhammed Mahmûd, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1992/1412.

Şahyar, Ataullah, "Muhammed b. Mesleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 555-556.

Şennâvî, Abdülazîz, *Sahâbe Hayatından Tablolar Hanım Sahâbîler*, çev. Tâceddin Uzun, Uysal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 1991.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I-XXV, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1984/1405.

....., *el-Mu'cemü'l-Evsat*, I-X, thk. Târik b. İvazullah-Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn, Kahire 1990/1415.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (310/923), *Târîhu'l-Rusul ve'l-Mülûk*, I-XI, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahîm, Dâru'l-Meârif, Mısır 1967.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (279/892), *el-Câmiu'l-Kebîr*, I-VI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.

Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî (322/934), *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*, I-IV, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984/1404.

Uraler, Aynur, "Safiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 474-475.

Ünal, İsmail Hakkı, "Hz. Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti", *İslâmyât Dergisi*, Sayı: 2, Ankara 1998.

Vacca, V., "Safiye", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul, ty., X, 62-63.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî (468/1076), *Esbâbü'n-Nüzûl*, thk. İsam b. Abdülmuhsin el-Humeydân, Dâru'l-İslâh, 2. Baskı, Demmâm 1992/1412.

Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî (207/823), *Kitâbü'l-Meğâzî*, I-III, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, 3. Baskı, Beyrut 1984/1404.

Yaman, Ahmet, “*Adet Gören Kadının İbadeti*”, *Mehir Üç Aylık İlmî ve Akademik Bülten*, Sayı: 2, Konya 1998.

Yaran, Rahmi, “*Düğün*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, X, 15-16.

Yardım, Ali, “*Dihye b. Halife*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, IX, 294.

Zebîdî, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî (893/1488), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-VIII, çev. Babanzâde Ahmed Naim-Kâmil Miras, DİB Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2018.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (748/1348), *Dîvânü'd-Du'afâ' ve'l-Metrûkîn*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Matbüatü'n-Nehzati'l-Hadîse, Mekke 1967/1387.

....., *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut-Lübnan 1963.

....., *Siyeru A'lâmü'n-nübelâ'*, I-XXV, thk. Dr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982.

....., *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, I-XVI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 2003/1424.

....., *Tezkiratü'l-Huffâz*, I-IV, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1958/1377.